

Institutul
European
din România

Orientarea europeană a Republicii Moldova. Demersuri de sprijinire din partea României

Mircea BRIE (coord.)
Ana-Maria COSTEA
Nicolae TODERAȘ

Studii de Strategie și Politici
SPOS 2024
NR. 1

Studii de Strategie și Politici SPOS 2024

Studiul nr. 1

Orientarea europeană a Republicii Moldova. Demersuri de sprijinire din partea României

Autori:

Mircea BRIE (coordonator)

Ana-Maria COSTEA

Nicolae TODERAȘ

BUCUREȘTI

2025

Coordonator de proiect din partea Institutului European din România: **Mihaela-Adriana PĂDUREANU**

© Institutul European din România, 2025

Bd. Regina Elisabeta 7-9

Sector 3, București

www.ier.gov.ro

ISBN online: 978-606-8202-77-8

Studiul exprimă opinia autorilor și nu reprezintă poziția Institutului European din România sau a altor instituții.

Despre autori

Mircea Brie este profesor universitar dr. la Universitatea din Oradea, Departamentul de Relații Internaționale și Studii Europene și conducător de doctorat la Facultatea de Studii Europene a Universității Babeș-Bolyai (Cluj-Napoca, România). Autor și coautor a 9 cărți, editor și coordonator a 21 de volume colective. Peste 120 de articole în reviste, lucrări ale conferințelor internaționale sau volume colective. Domeniile sale de cercetare sunt: relații internaționale și studii europene, cooperare transfrontalieră, relații interetnice și interconfesionale, istorie socială, migrație, dialog intercultural, demografie, studii de frontieră. Manager de proiect/coordonator pentru 12 proiecte de cercetare. Este coordonatorul Jean Monnet Centre of Excellence *EUROINCLUS, Identity, Security and Inclusivity in border areas of South East Europe*. El a fost coordonator al modulului Jean Monnet *Ethnicity, Confession and Intercultural Dialog at European Union Eastern Border*. De asemenea, a fost membru în alte 10 proiecte Jean Monnet.

Ana Maria Costea este conferențiar universitar la Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA), Departamentul de Relații Internaționale și Integrare Europeană (DRIIE) și a obținut titlul de doctor în Relații Internaționale și Studii Europene la Universitatea Babeș-Bolyai și SNSPA. În calitate de conferențiar, este profesorul titular al mai multor cursuri printre care se numără: Cybersecurity, International regulations in the cyberspace, Regional security etc. În prezent, este redactor-șef al revistei academice *Europolity*, indexată în Web of Science. De asemenea, ocupă funcția de coordonator departamental Erasmus+, coordonând activitățile Erasmus+ KA 131 și KA 171. În ceea ce privește activitățile de cercetare, doamna Costea a fost director de cercetare în cadrul proiectului de cercetare „Noi riscuri de securitate la nivel internațional”. Este, de asemenea, autoarea mai multor articole academice indexate BDI și ISI care sunt centrate pe securitate cibernetică, afaceri europene, securitate energetică, NATO, UE, Europa de Est și strategii de politică externă. Nu în ultimul rând, este autoarea cărții „East versus West: when politics collide with economics”, coordonatoare a unor volume colective precum: „25 years since the fall of communism”, și redactor la „Governance and Europeanization as a framework for understanding the European society”. În 2018, a coordonat publicația „Structures of interconnectivity in the EU’s neighbourhood: main factors that shaped the implementation of the ENP- A handbook”.

Nicolae Toderăș este conferențiar universitar în cadrul Departamentului de Relații Internaționale și Integrare Europeană al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative (SNSPA). Predă cursuri în domeniul studiilor europene, politicilor UE și evaluării politicilor și programelor europene. Din 2016, face parte și din echipa Ministerului Investițiilor și Proiectelor Europene (MIPE), unde contribuie la programarea fondurilor europene la care România are acces, precum și la dezvoltarea capacității de evaluare a impactului fondurilor europene. De asemenea, colaborează cu Institutul Național de Administrație (INA) în calitate de formator unde susține cursuri de perfecționare, dar și de formare specializată pentru ocuparea unei funcții publice corespunzătoare categoriei înalților funcționari publici. În 2021 a coordonat echipa tehnică care a elaborat și negociat Planul Național de Redresare și Reziliență (PNRR). Pe parcursul activității sale a contribuit la transferul de politici, abordări, instituții și instrumente în domeniul educației din România în Republica Moldova.

About the authors

Mircea Brie, PhD Professor at the University of Oradea, Department of International Relations and European Studies and PhD supervisor at the Faculty of European Studies of the Babeş-Bolyai University (Cluj-Napoca, Romania). Author and co-author of 9 books, editor and coordinator of 21 collective volumes. Over 120 articles in journals, proceedings of international conferences or collective volumes. His research interests are: international relations and European studies, cross-border cooperation, interethnic and inter-confessional relations, social history, migration, intercultural dialogue, demography, border studies. Project Manager/Coordinator for 12 research projects. He is the coordinator of the Jean Monnet Centre of Excellence *EUROINCLUS, Identity, Security and Inclusivity in border areas of South East Europe*. He was a Jean Monnet module holder entitled *Ethnicity, Confession and Intercultural Dialog at European Union Eastern Border*. Also, he was member in 10 other Jean Monnet projects.

Ana-Maria Costea is associate professor at the National University of Political Studies and Public Administration (SNSPA), Department of International Relations and European Integration (DRIIE) and holds a PhD in International Relations and European Studies from Babeş-Bolyai University, Cluj Napoca and SNSPA. As an associate professor she is the leading professor of several courses among which are: Cybersecurity, International regulations in the cyberspace, Regional security, etc. Currently she is the Editor-in-chief of the academic journal *Europolity*, Web of Science indexed. Also, she holds the position of Erasmus Departmental Coordinator, coordinating the Erasmus+ KA 131 and KA 171 activities. Regarding the research activities, Mrs. Costea was the research manager within the Research project “New security risks at the International level”. She is also the author of several ISI academic articles that are centred on cybersecurity, European affairs, energy security, NATO, the EU, Eastern Europe and foreign affairs strategies. Last but not least, she is the author of the book entitled “East versus West: when politics collide with economics”, coordinator of collective volumes like: “25 years since the fall of communism”, and editor of “Governance and Europeanization as a framework for understanding the European society”. In 2018 she coordinated the publication “Structures of interconnectivity in the EU’s neighbourhood: main factors that shaped the implementation of the ENP- A handbook”.

Nicolae Toderaş is an Associate Professor in the Department of International Relations and European Integration at the National University of Political Studies and Public Administration (SNSPA). He teaches courses in European studies, EU policies, and the evaluation of European policies and programs. Since 2016, he has also been part of the team at the Ministry of Investments and European Projects (MIPE), contributing to the programming of European funds accessible to Romania and to developing the capacity for evaluating the impact of these funds. Additionally, he collaborates with the National Institute of Administration (INA) as a trainer, delivering advanced training courses and specialized preparation for public positions at the senior civil servant level. In 2021, he coordinated the technical team responsible for drafting and negotiating the National Recovery and Resilience Plan (NRRP). Throughout his career, he has contributed to the policy transfer from Romania to the Republic of Moldova.

CUPRINS

SINTEZA STUDIULUI	9
EXECUTIVE SUMMARY	14
1. INTRODUCERE ȘI METODOLOGIE	20
2. PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL GEOPOLITIC ACTUAL.....	28
2.1. Evoluția contextului geopolitic.....	28
2.2. Contextualizarea internă: provocările pentru integrarea europeană legate de gestionarea conflictului înghețat din regiunea transnistreană și evoluțiile din UTA Găgăuzia.....	37
2.3. Relația UE - Republica Moldova, de la partener la stat candidat: Parteneriatul Estic, Acordul de Asociere, stat candidat, capitole de negociere	43
3. RELAȚIA REPUBLICII MOLDOVA CU ROMÂNIA, CA ELEMENT PRINCIPAL DE POLITICĂ EXTERNĂ A ROMÂNIEI.....	64
4. PARCURSUL EUROPEAN AL ROMÂNIEI: LECȚIILE DE BUNĂ PRACTICĂ ȘI TRANSFERUL ACESTORA CĂTRE REPUBLICA MOLDOVA.....	71
4.1. Asigurarea consensului politic intern și a unei planificări strategice prescriptive ...	71
4.2. Fundamentarea strategiei de negociere.....	74
4.3. Definitivarea și consolidarea continuă a sistemului instituțional și a guvernanței interne.....	78
5. SCENARIILE DE VIITOR ÎN PROCESUL DE INTEGRARE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN UE ȘI POZIȚIONAREA ROMÂNIEI FAȚĂ DE ACESTEA.....	85
Factori în construcția scenariilor	86
Scenariul 1: <i>BEST CASE SCENARIO (SCENARIUL CEL MAI OPTIMIST)</i> : REPUBLICA MOLDOVA ÎN UE PÂNĂ ÎN 2030	87
Scenariul 2: REPUBLICA MOLDOVA-UCRAINA ÎMPREUNĂ	89
Scenariul 3: MENȚINEREA <i>STATU-QUO</i> -LUI.....	91
Scenariul 4: REPUBLICA MOLDOVA-ZONĂ TAMPON ÎNTRE EST ȘI VEST	93
Scenariul 5: <i>WORST CASE SCENARIO (SCENARIUL CEL MAI PESIMIST)</i> : REPUBLICA MOLDOVA NON-UE PE TERMEN NELIMITAT	95
6. ANALIZA SWOT PRIVITOARE LA DINAMICA PROCESULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA	98
7. RECOMANDĂRI DE SPRIJINIRE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE.....	103
7.1. Recomandări care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană	103
7.2. Recomandări de comunicare publică pentru sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană	107
8. CONCLUZII	109
BIBLIOGRAFIE	113

LISTĂ DE FIGURI

Figură 1 Atitudinea față de partenerii străini în UTA Găgăuzia și Raionul Taraclia	42
Figură 2 Preferințe pentru integrarea externă a Republicii Moldova, în UTA Găgăuzia și Raionul Taraclia	42
Figură 3 Dimensiunea de management	48
Figură 4 Dimensiunea de aproximare	49
Figură 5 Dimensiunea de legătură.....	50
Figură 6 Raportul Freedom in the World: Republica Moldova	51
Figură 7 Indicatori cheie de telecomunicații și internet în Republica Moldova în comparație cu media europeană și mondială.....	53
Figură 8 Indicatori cheie de telecomunicații și internet în Republica Moldova în comparație cu media europeană și mondială.....	60
Figură 9 Evoluția balanței comerciale a Republicii Moldova	61

LISTĂ DE ACRONIME

3SI	Three Seas Initiative / Inițiativa celor Trei Mări (I3M)
AA	Association Agreement / Acord de Asociere
ACIS	Autoritatea pentru Coordonarea Instrumentelor Structurale
AMCSC	Autoritatea de Management pentru Cadrul de Sprijin Comunitar
BIE	Biroul pentru integrare europeană
BNS	Biroul Național de Statistică
CEF	Mecanismul pentru interconectarea Europei
COR	Comitetul Regiunilor
COSME	Programul pentru Competitivitatea Întreprinderilor și a Întreprinderilor Mici și Mijlocii (2014-2020)
CNIE	Comisia Națională pentru Integrare Europeană
DCFTA	Acordul de liber schimb aprofundat și cuprinzător
DG INTPA	Direcția Generală Parteneriate Internaționale
DG NEAR	Direcția Generală Vecinătate și Negocieri privind Extinderea
IPCEI	Proiect important de interes european comun
IPA	Instrumentul de asistență pentru preaderare
ISPA	Instrumentul pentru politici structurale de preaderare
ITU	Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor
EDIS	Sistemul Extins de Implementare Descentralizată
EDMO	Observatorul european al mass-media digitale
EESC	Comitetul Economic și Social European (CESE)
eID	Identificare electronică
ENTSO-E	Rețeaua Europeană a Operatorilor de Transport și de Sistem pentru energie electrică
ESPO	Rețeaua europeană de observare a dezvoltării și coeziunii teritoriale
ERIM	Equal Rights and Independent Media (IREX Europe)
MAE	Ministerul Afacerilor Externe
MIE	Ministerul Integrării Europene
PaE	Parteneriatul Estic
PEV	Politica de Vecinătate
PHARE	Programul de ajutor comunitar pentru țările din Europa Centrală și de Est
PNIEC	Planul Național Integrat pentru Energie și Climă 2030
RoAID	Agenția de Cooperare Internațională pentru Dezvoltare
SGG	Secretariatul General al Guvernului
SME	Întreprinderi mici și mijlocii (IMM)
UE	Uniunea Europeană

NATO
SWIFT

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
Societatea pentru Telecomunicații Financiare Interbancare Mondiale

Sinteza studiului

În prezent, continentul european este străbătut de confruntări directe sau indirecte, care amenință securitatea întregii regiuni. Pe de o parte, din punct de vedere militar, trebuie să amintim agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei și efectele acestuia, confruntările dintre Republica Armenia și Republica Azerbaidjan din 2020 – la care se adaugă, în septembrie 2023 lansarea de către Republica Azerbaidjan a unei operațiuni în Nagorno Karabakh, care a dus la exodul masiv al etnicilor armeni din enclavă (peste 100.000 de persoane), respectiv la autodizolvarea instituțiilor „republicii Artsakh”, începând cu 1 ianuarie 2024, revizionismul Federației Ruse, valurile de populism, evenimente care au schimbat dinamica arhitecturii de securitate europeană. Pe de altă parte, Europa se confruntă și cu o serie de conflicte înghețate precum cele din: regiunea transnistreană, Osetia de Sud și Abhazia și până în 2020 Nagorno-Karabakh. Pe de altă parte, riscurile și amenințările asimetrice, venite din sfera cibernetică sunt din ce în ce mai prezente, mai ales după izbucnirea pandemiei de COVID-19. La nivel macro, din punct de vedere geopolitic, continentul european este punctul de întâlnire al intereselor concurente ale marilor puteri precum SUA, Federația Rusă, China și Turcia. Astfel, se pune din ce în ce mai multă presiune pe politica externă a UE, fie că este vorba de politica de apărare și autonomia strategică, fie că este vorba despre extinderea sa. În anul 2023 decidenții europeni au anunțat deschiderea porților UE fix către una dintre cele mai dinamice zone din punct de vedere al securității de la nivelul Europei, acceptând ca Republica Moldova și Ucraina să devină state candidate la UE în pofida protestelor și acțiunilor beligerante ale Moscovei.

Astfel, viitorul oricărei inițiative regionale de politică externă, cum este extinderea UE, este unul foarte dinamic, ce include o serie de continuități, discontinuități, evenimente neprevăzute (cum a fost începerea agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei în februarie 2022) și un grad ridicat de incertitudine. Pentru a explora o astfel de temă, considerăm că metoda comparativă și metoda construcției scenariilor sunt foarte utile în prognoza din domeniul politicii externe, fiind la bază folosite în domeniul militar, deoarece permite articularea unor posibile evoluții de viitor bazate pe identificarea unor pattern-uri, a estimării unor incertitudini și probabilități, precum și introducerea unor elemente neașteptate.

Pe lângă începerea negocierilor de aderare a Ucrainei și Republicii Moldova, UE a început o serie de demersuri interne de pregătire efectivă a extinderii. De exemplu, Raportul experților privind politica de coeziune (prezentat în ianuarie 2024), cel de al nouălea raport de coeziune economică, socială și teritorială (prezentat în martie 2024), precum și raportul privind viitorul Pieței Unice „Much More Than A Market” („Mult mai mult decât o piață”) (raportul Letta – prezentat în aprilie 2024) subliniază faptul că în anii următori prioritățile nu trebuie să vizeze doar pregătirea normativă a aderării, în special în ceea ce privește respectarea criteriilor de la Copenhaga, ci și integrarea rapidă în piața unică a UE încă din faza de preaderare. Acest lucru semnifică alocarea de fonduri din politica de coeziune pentru investiții majore în infrastructura de transporturi (feroviară, energetică, rutieră și de date), eficientizarea energetică a infrastructurii publice și a locuințelor, întărirea competitivității marilor întreprinderi și a IMM-urilor precum și în gestionarea eficientă a deșeurilor și a resurselor de apă etc. Un rol esențial în acest sens îl vor juca statele membre și regiunile de graniță cu Ucraina și Republica Moldova. Din acest punct de vedere, rolul României este unul determinat, mai ales în cazul Republicii Moldova, atât din perspectiva transferului expertizei și experienței sale din perioada de pre-aderare, cât și din cea a pregătirii proiectelor majore și strategice de investiții publice din fondurile europene ce vor fi disponibile în următoarea perioadă.

Prezentul studiu și-a propus ca **scop** *analiza relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană și identificarea principalelor domenii în care România poate să ofere*

expertiză și transfer de bune practici în domeniul integrării europene.

În acest sens, ne-am propus fundamentarea aportului pe care îl poate avea România la parcursul european pe care Republica Moldova îl va avea pe termen scurt și mediu. De aceea, finalitatea analizei este una concretă, fiind direct adresată decidenților din domeniul politicii externe a României și Republicii Moldova, constând într-un set de recomandări de poziționare și acțiuni concrete pe care autoritățile de la București le pot adopta în demersul de sprijinire a Republicii Moldova în parcursul său european, cu accent pe riscuri și oportunități, la pachet cu o amplă analiză de ansamblu a evoluțiilor din vecinătatea strategică din ultimele decenii.

În sensul atingerii acestui scop am avut în vedere următoarele **Obiective specifice**:

1. Analiza dinamicii procesului de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul geopolitic actual, unde am analizat relația cu Uniunea Europeană, evoluția Chișinăului în Parteneriatul Estic în concordanță cu standardele europene, Acordul de Asociere și acceptarea candidaturii Moldovei la UE.

2. Realizarea unei analize SWOT privitoare la evoluția și dinamica procesului de integrare europeană a Republicii Moldova. Aceasta a permis identificarea, sintetizarea, descrierea și analiza potențialelor vulnerabilități și incertitudini ce pot afecta cadrul de negociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Prin utilizarea metodei SWOT am avut în vedere factori endogeni (cum ar fi: stabilitatea politică la nivel intern, implementarea reformelor, suportul elitelor și al populației, gestionarea conflictelor teritoriale ș.a.), precum și factori exogeni (agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, cuplarea cu Ucraina a negocierilor de aderare; coalițiile de sprijin ale statelor membre ș.a.).

3. Identificarea, analiza și evaluarea modalităților prin care România poate să contribuie la consolidarea și extinderea progreselor realizate de Republica Moldova în procesul integrator. Prin analiză am prezentat acțiunile care au fost întreprinse în ultimul deceniu de către autoritățile din România referitoare la contribuția pentru consolidarea și extinderea progreselor realizate de Republica Moldova.

4. Construcția unor scenarii alternative privind evoluția politică și geopolitică. Am construit 5 scenarii de viitor pornind de la *best case scenario* (scenariul cel mai optimist) (1. Republica Moldova în UE până în 2030; 2. Republica Moldova-Ucraina aderă împreună; 3. Menținerea *Statu-quo*-lui; 4. Republica Moldova-zonă tampon între est și vest) până la *worst case scenario* (scenariul cel mai pesimist) (5. Republica Moldova Non-UE pe termen nelimitat). S-a avut în vedere evoluția politică internă a Republicii Moldova și contextul geopolitic complicat din Estul Europei (UE, Federația Rusă, SUA, Ucraina, etc).

5. Formularea unor recomandări care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană. Formularea recomandărilor (la nivel tactic, operațional și strategic) care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană au rezultat din realizarea analizei.

6. Formularea unor recomandări de comunicare publică pentru sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană. Urmărind și analizând parcursul european al României, expertiza acumulată și exemplele de bune practici, am realizat un set de recomandări care să poată fi folosit de către autoritățile din Republica Moldova în procesul de promovare a integrării europene.

Metodologic, ne-am propus ca atingerea acestor obiective să fie realizată printr-o documentare complexă și un set de metode și instrumente elaborate care să comporte valorificarea documentelor oficiale ca surse primare, a literaturii de specialitate și a expertizei autorilor.

Metoda analizei de conținut a inclus analiza dimensiunilor și etapelor parcursului integrării

europene a Republicii Moldova (intern și extern - multilateral și bilateral). Din perspectiva multilaterală, în vederea analizării cadrului regional, național de dezvoltare al PaE, dar și al politicilor Chișinăului, se vor analiza următoarele documente programatice: 2009 – Lansarea PaE; 2013 - Summitul de la Vilnius; 2015 - Summitul de la Riga; 2017 - Summitul de la Bruxelles: cele „20 de rezultate pentru 2020”; 2019 - Conferința de celebrare a celor 10 ani de PaE, rapoartele anuale ale Comisiei Europene legate de nivelul de integrare al Republicii Moldova și scorurile înregistrate de aceasta etc.

Metoda comparativă a fost utilizată în vederea reliefării drumului pe care Republica Moldova îl are de parcurs prin comparația cu reformele și schimbările pe care România a trebuit să le implementeze ca parte a negocierilor cu UE.

Analiza SWOT a fost utilizată conform abordării clasice privind identificarea punctelor tari și a oportunităților, precum și a punctelor slabe și a amenințărilor.

Metoda scenariilor face astfel impredictibilul, cel puțin parțial, la nivel imaginativ, predictibil. Ne-am propus să folosim un model analitic științific, agreat în comunitatea analiștilor de politică externă și de securitate după următorul format (Lambert 2007, p. 112): identificarea celor mai importante aspecte ale problematicei analizate; identificarea principalilor factori ce pot influența problematica analizată (diferențiați pe baza gradului de incertitudine – de la foarte probabili (aproape de *statu-quo*) la foarte improbabili (scenariul „lebăda neagră”) și a tipului de impact (foarte pozitiv, neutru, foarte negativ); crearea scenariilor alternative.

Din punct de vedere al structurii, lucrarea este organizată în **șapte capitole**, pe lângă cel de concluzii.

În primul capitol, *Introducere și metodologie*, este făcută o scurtă prezentare introductivă sub raport tematic și este dezvoltat cadrul metodologic.

În cel de-al doilea capitol, *Procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul geopolitic actual*, am analizat procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul geopolitic actual, provocările pentru integrarea europeană legate de gestionarea conflictului înghețat din regiunea transnistreană și evoluțiile din UTA Găgăuzia, dar și relația UE - Republica Moldova, de la partener la stat candidat: Parteneriatul Estic, Acordul de Asociere, stat candidat, capitole de negociere.

În capitolul trei, *Relația Republicii Moldova cu România, ca element principal de politică externă al României*, ne-am concentrat pe analiza relației Republicii Moldova cu România, ca element principal de politică externă al României, realizând o analiză longitudinală a relației bilaterale dintre cele două, pe rolul României în avansarea pe agenda europeană de discuții vis-a-vis de integrarea Republicii Moldova în structurile europene.

În capitolul patru, *Parcursul european al României: lecțiile de bună practică și transferul acestora către Republica Moldova*, am analizat parcursul european al României, punând accent pe lecțiile de bună practică și transferul acestora către Republica Moldova. Astfel, am evidențiat maniera în care statul român poate asista partenerii de la Chișinău în procesul de aderare, având în vedere cunoștințele și competențele dobândite pe parcursul negocierilor pentru propria aderare.

S-au avut în vedere următoarele teme de analiză: asigurarea consensului politic intern și a unei planificări strategice prescriptive; fundamentarea strategiei de negociere; definitivarea și consolidarea continuă a sistemului instituțional și a guvernanței interne.

În capitolul cinci, *Scenarii de viitor în procesul de integrare al Republicii Moldova în UE și poziționarea României față de acestea*, echipa de cercetare a dezvoltat cele 5 scenarii de viitor în procesul de integrare al Republicii Moldova în UE și poziționarea României față de acestea după identificarea factorilor de influență. Astfel, cele 5 scenarii sunt: Scenariul 1: *Best case scenario* (Scenariul cel mai optimist): Republica Moldova în până în 2030; Scenariul 2: Republica

Moldova-Ucraina împreună; Scenariul 3: Menținerea *statu-quo*-lui; Scenariul 4: Republica Moldova-zonă tampon între est și vest și Scenariul 5: *Worst case scenario* (Scenariul cel mai pesimist): Republica Moldova non-UE pe termen nelimitat.

După analiza longitudinală, cea comparativă și cele 5 scenarii, echipa de cercetare a dezvoltat în capitolul șase, *Analiza SWOT privitoare la dinamica procesului de integrare europeană a Republicii Moldova*, o analiză de tip SWOT privitoare la dinamica procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, punând accent pe cele mai importate puncte tari, puncte slabe, oportunități, dar și amenințări.

Astfel, în capitolul șapte, *Recomandări de sprijinire a Republicii Moldova în contextul integrării europene*, am dezvoltat recomandări care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană, dar și recomandări de comunicare publică pentru sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană.

În concluzie, Republica Moldova este grav afectată de agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei pe plan economic, social, dar și la nivelul securității naționale și societale. Războiul hibrid susținut de Federația Rusă împotriva acestui stat vulnerabil contribuie la un proces de erodare a democrației, amenințând consolidarea statului de drept și echilibrul politic. Regiunea transnistreană și UTA Găgăuzia sunt folosite de Federația Rusă pentru a genera instabilitate și pentru a bloca inițiativele autorităților de la Chișinău legate de procesul integrării europene. Conflictul înghețat din regiunea transnistreană în contextul evenimentelor din Ucraina a dat în mai multe rânduri semne că poate fi reactivat. Liderii politici din UTA Găgăuzia susțin public, inclusiv prin vizite la Moscova, regimul lui Putin și politicile acestuia față de Republica Moldova și integrarea europeană a acesteia.

Agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, deși un eveniment care a afectat securitatea internațională, a creat o oportunitate fără precedent pentru Republica Moldova și anume șansa de a candida la UE. Comportamentul agresiv al Federației Ruse a fost resimțit la nivelul UE drept o amenințare fără precedent la adresa stabilității și securității întregului continent european, fapt ce a determinat liderii de la Bruxelles să treacă dincolo de numitorul minim comun și să accepte în unanimitate candidatura Republicii Moldova la UE, alături de cea a Ucrainei. La celălalt pol decizional, având în vedere reformele deja implementate în cadrul Parteneriatului Estic, semnarea și ratificarea Acordului de Asociere, dar și agenda politică, autoritățile de la Chișinău au demonstrat un comportament relativ constant în fruntea grupului de șase state din cadrul Parteneriatului Estic. Odată cu dobândirea statutului de candidat, eforturile autorităților de la Chișinău s-au intensificat în ceea ce privește adoptarea reformelor necesare în vederea îndeplinirii criteriilor (element identificat drept punct tare în cadrul analizei SWOT). Acest fapt este atestat și în raportul de monitorizare al Comisiei Europene, însă nu putem trece cu vederea faptul că parcursul nu va fi unul simplu, având în vedere punctele slabe identificate în urma analizei SWOT: reformele necesare în sistemul juridic, nivelul de corupție încă ridicat deși se înregistrează progrese pentru combaterea acestui fenomen, persistența inegalității dintre sexe, procesul de digitalizare ce trebuie continuat, problematica regiunii transnistrene ce poate întârzia aderarea la UE.

Relațiile dintre România și Republica Moldova au fost definite de un sprijin constant în direcția integrării europene a Republicii Moldova. Acest aspect a transformat această colaborare într-un element esențial al politicii externe a României. Pe parcursul ultimilor trei decenii, România a avut un rol determinat în democratizarea și europeanizarea Republicii Moldova, contribuind semnificativ la dezvoltarea acesteia prin proiecte bilaterale și asistență financiară substanțială, devenind primul partener economic bilateral. Rolul major avut de România s-a remarcat în aspecte precum: procesul de liberalizare a regimului de vize, sprijinirea ruperii dependenței energetice de Federația Rusă, obținerea de către Republica Moldova a statutului de țară candidată pentru aderarea la UE și accesarea la etapa de negociere ș.a.

În perioada următoare, România trebuie să continue acest sprijin, facilitând derularea către autoritățile Republicii Moldova a negocierilor de aderare și contribuind la implementarea reformelor necesare finalizării acestei etape. Experiența României în procesul de aderare la UE oferă o serie de lecții valoroase pentru Republica Moldova și pot fi utilizate pentru a ghida Republica Moldova într-un mod mai eficient, evitând blocajele și erorile strategice consemnate. Astfel, crearea unui cadru clar de guvernare, adoptarea unei strategii interinstituționale bine definite și dezvoltarea unui parteneriat solid cu instituțiile UE, dar și cu statele membre ce vor deține în viitorii trei ani președinția rotativă a Consiliului UE sunt aspecte cheie pentru derularea cu succes a procesului de negociere și ulterior de aderare la UE. De asemenea, implementarea unui mecanism instituțional robust de coordonare a negocierilor și crearea unui program național de pregătire pentru integrare sunt pași necesari pentru a asigura un proces previzibil și coerent pentru obținerea statutului de stat membru al UE.

Așa cum reiese și din scenariile dezvoltate, pentru ca Republica Moldova să își poată îndeplini obiectivul setat, și anume cel de a deveni stat membru până în 2030, la nivel intern, problematica regiunii transnistrene va trebui rezolvată într-un termen relativ scurt, și anume o posibilă integrare economică a acestei regiuni în piața europeană, ceea ce este fezabil, având în vedere schimburile comerciale deja înregistrate. Pe de altă parte, integrarea Republicii Moldova în UE va necesita și o rezolvare a problemei frontierelor, adoptându-se probabil un model similar cu cel cipriot sau irlandez. La nivel extern, aceasta ar trebui să fie decuplată de Ucraina în procesul de negociere, ceea ce este puțin probabil. Astfel că o amenințare identificată a fost cuplarea aderării acestui stat la UE de finalul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei și aderarea acesteia la structurile europene. Având în vedere acest lucru, dar și procesul de aderare al Balcanilor și comportamentul agresiv al Federației Ruse, Republica Moldova are șanse relative mici de a deveni stat membru al UE pe termen scurt. Mai mult, această negociere pe care UE a ales să o facă în tandem poate reprezenta o amenințare majoră pentru Republica Moldova, având în vedere că agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei poate continua pe termen nelimitat, ceea ce va genera un sentiment de frustrare din partea autorităților de la Chișinău, fapt ce poate conduce la dezvoltarea unor comportamente neașteptate și în final la posibila lipsă de interes față de UE.

Recomandările rezultate în urma analizei sunt structurate pe trei niveluri: strategic, tactic și operațional, având în vedere specificul național. La nivel strategic, recomandarea referitoare la sprijinirea accelerării de către Republica Moldova a implementării reformelor necesare în vederea apropierii de UE, subliniază necesitatea oferirii unui sprijin coerent și unit pentru atingerea convergenței instituționale între România și Republica Moldova, în vederea integrării europene. Din perspectiva tactică, strategiile guvernamentale din România trebuie să includă obiective clare referitoare la sprijinirea autorităților Republicii Moldova în pregătirea negocierilor de aderare, precum și consolidarea implementării cerințelor specifice capitolelor de negociere, susținute de resurse adecvate. La nivel operațional, se recomandă crearea unui punct focal național care să gestioneze coordonarea sprijinului tehnic și financiar, asigurând astfel o abordare unitară și eficientă. Totodată, se recomandă acordarea de stimulente pentru funcționarii implicați în procesul de integrare și detașarea pe termen mediu și lung în Republica Moldova.

În ceea ce privește sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană, din punct de vedere strategic, se recomandă depunerea eforturilor de către România pentru includerea Republicii Moldova în *Observatorul european al mass-media digitale* (EDMO), precum și pe crearea unui hub comun coordonat de România pentru combaterea dezinformării. Din punct de vedere tactic, se recomandă intensificarea comunicării prin exemplificarea beneficiilor integrării europene, bazate pe parcursul României în cadrul UE. În plus, din punct de vedere operațional, schimburile de experiență între specialiștii în comunicare publică din Republica Moldova și România ar contribui la îmbunătățirea abilităților de comunicare pe teme europene, susținând o informare corectă și eficientă a publicului din Republica Moldova despre impactul integrării europene.

Executive summary

Nowadays, the European continent is crossed by and marked by direct or indirect confrontations, which are a threat to the security of the entire continent. On the one hand, from a military point of view, one must remember the war in Ukraine and its effects, the confrontations between Republic of Armenia and Republic of Azerbaijan in 2020 - in addition, in September 2023, Republic of Azerbaijan launched an operation in Nagorno Karabakh, which led to the mass exodus of ethnic Armenians from the enclave (over 100,000 people) and the self-dissolution of the institutions of the “Artsakh Republic”, as of 1 January 2024, Russia’s revisionism, the waves of populism - events that changed the dynamics of the European security architecture. On the other hand, Europe also faces frozen conflicts such as those in: the Transnistrian region, South Ossetia and Abkhazia and until 2020 Nagorno-Karabagh. On the other hand, asymmetric risks and threats, coming from the cyber- sphere, are increasingly present, especially after the outbreak of the COVID-19 pandemic. At a macro-level, from a geopolitical point of view, the European continent is the meeting point of competing interests of the great powers such as the USA, the Russian Federation, China and Türkiye. Thus, more and more pressure is put on the EU's foreign policy, whether it is about the defense policy and the strategic autonomy of the EU, or about its enlargement. In 2023 the European decision-makers have announced the opening of gates to the EU precisely to one of the most dynamic areas from the point of view of the security at the level of Europe, accepting that the Republic of Moldova and Ukraine to become candidate countries to the EU despite the protests and belligerent actions from Moscow.

Thus, the future of any regional foreign policy initiative, such as the EU enlargement, is a very dynamic one, which includes a series of continuities, discontinuities, unforeseen events (such as the beginning of the war in Ukraine in February 2022 was) and a high level of incertitude. In order to explore such a topic, we believe that the comparative method and the method of constructing scenarios are very useful in forecasting in the field of foreign policy, being basically used in the military field, because it allows the articulation of possible future developments based on the identification of patterns, the estimation of uncertainties and probabilities, as well as the introduction of unexpected elements.

In addition to starting the accession negotiations of Ukraine and the Republic of Moldova, the EU has initiated a series of internal steps for effective preparation for enlargement. For example, the final report of the high-level expert group on EU Cohesion Policy (presented in January 2024), Ninth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion (presented in March 2024), as well as the report on the Future of the Single Market (the Letta report – presented in April 2024) underlines the fact that in the coming years the priorities must not only aim at the normative preparation for accession, especially in terms of compliance with the Copenhagen criteria, but also at the rapid integration into the EU single market from the pre-accession stage. This means the allocation of funds from the cohesion policy for major investments in the transport infrastructure (rail, energy, road and data), the energy efficiency of public infrastructure and housing, strengthening the competitiveness of large enterprises and SMEs as well as in the efficient management of waste and water resources, etc. An essential role in this respect will be played by the member states and the border regions with Ukraine and the Republic of Moldova. From this point of view, Romania's role is a significant one, especially in the case of the Republic of Moldova, both from the perspective of transferring its expertise and experience from the pre-accession period, as well as from the preparation of major and strategic public investment projects from European funds what will be available in the forthcoming period of time.

The *aim* of this study was to analyse the relations between the Republic of Moldova and the European Union and to identify the main areas in which Romania can offer expertise and transfer of best practices in the field of European integration.

In this respect, we set out to substantiate the contribution that Romania can have to the

European path that the Republic of Moldova is engaged on in the short and medium term. Therefore, the purposefulness of the analysis is policy-oriented, being directly addressed to decision-makers in the field of foreign policy of Romania and the Republic of Moldova, consisting of a set of positioning recommendations and concrete actions that the Bucharest authorities can adopt in the endeavours to support the Republic of Moldova in its European course of action, with an emphasis on risks and opportunities, together with a broad overall analysis of developments in the strategic neighbourhood in the latest decades.

In view of attaining this goal, we had in mind the following **specific objectives**:

1. *The analysis of the dynamics of the European integration process of the Republic of Moldova in the current geopolitical context*, whereby there was analysed the relationship with the European Union, the evolution of Chişinău in the Eastern Partnership in accordance with the European standards, the Association Agreement and the acceptance of Republic of Moldova's accession as a candidate country to the EU.

2. *Drawing up a SWOT analysis on the evolution and dynamics of the European integration process of the Republic of Moldova*. This enabled the identification, synthesis, description and analysis of potential vulnerabilities and uncertainties that may affect the negotiation framework between the Republic of Moldova and the European Union. By using the SWOT method, we considered endogenous factors (such as: political stability at the internal level, the implementation of reforms, the support of the elites and of the population, the managing of territorial conflicts, etc.), as well as exogenous factors (the war in Ukraine, the merging of the accession negotiations with Ukraine; the support coalitions of the member states, a.o.).

3. *Identifying, analysing and evaluating the ways in which Romania can contribute to the consolidation and expansion of the progress made by the Republic of Moldova in the integration process*. By this analysis, we presented the actions that were taken in the last decade by the Romanian authorities with regard to its contribution to the consolidation and expansion of the progress made by the Republic of Moldova.

4. *The 'construction' of alternative scenarios on the political and geopolitical evolution*. We made five scenarios for the future starting from the best-case scenario (1. The Republic of Moldova in the EU until 2030; 2. The Republic of Moldova-Ukraine join together; 3. Maintaining the *status quo*; 4. The Republic of Moldova-buffer zone between the east and west) and the worst-case scenario (5. Non-EU Republic of Moldova for an unlimited period of time). The internal political evolution of the Republic of Moldova and the complicated geopolitical context in Eastern Europe (EU, Russia, USA, Ukraine, etc.) were taken into account.

5. *Formulating recommendations to support the acceleration of implementing the necessary reforms in order to bring the Republic of Moldova closer to the European Union*. The formulation of recommendations (at the tactical, operational and strategic level) to support the acceleration of the implementation of the reforms needed in order to bring the Republic of Moldova closer to the European Union resulted from the analysis.

6. *Formulating public communication recommendations to support the authorities of the Republic of Moldova in promoting the European integration process*. Following and analysing Romania's European path, the expertise accumulated and the examples of good practices, we drew up a set of recommendations that could be used by the authorities of the Republic of Moldova in the process of promoting European integration.

Methodologically, we aimed at the fact that the carrying out of these objectives be achieved through a complex documentation and a set of elaborated methods and tools that imply the use of official documents as primary sources, specialized literature and the expertise of the authors.

The content analysis method included the analysis of the dimensions and stages of the European integration of the Republic of Moldova (internally and externally - multilateral and

bilateral). From the multilateral perspective, in order to analyse the regional and national development framework of the EaP, but also the policies of Chişinău, the following programmatic documents will be analysed: 2009 – the EaP launch; 2013 – Vilnius Summit; 2015 - Riga Summit; 2017 - Brussels Summit: the „20 results for 2020”; 2019 - The conference celebrating the 10 years of EaP, the annual reports of the European Commission related to the level of integration of the Republic of Moldova and the scores recorded by it, etc. *The comparative method* was used in view of highlighting the road that the Republic of Moldova has to go by comparing it with the reforms and changes that Romania had to implement as part of the negotiations with the EU.

The SWOT analysis was used according to the classical approach of identifying strengths and opportunities as well as weaknesses and threats.

The *scenario method* thus makes the unpredictable predictable, at least partially, at an imaginative level. We aimed at using a scientific analytical model, agreed upon and used in the foreign policy and security analyst community, in the following format (Lambert 2007, p. 112): identifying the most important aspects of the problem analysed; identification of the main factors that can influence the analysed problem (differentiated based on the degree of uncertainty – from very likely (close to *status quo*) to very unlikely (*'black swan'* scenario) and the type of impact (very positive, neutral, very negative); creating alternative scenarios.

From the point of view of the structure, the research work is organized in **seven chapters**, in addition to the conclusions.

In the first chapter, *Introduction and methodology*, a short introductory presentation is made under thematic report and the methodological framework is developed.

In the second chapter, *The European integration process of the Republic of Moldova in the current geopolitical context*, we analysed the European integration process of the Republic of Moldova in the current geopolitical context, the challenges for European integration related to the management of the frozen Transnistrian conflict and the developments in the Autonomous Territorial Unit of Gagauzia (UTAG), but also the relationship between the EU and the Republic of Moldova, from partner to candidate state: the Eastern Partnership, the Association Agreement, candidate state, negotiation chapters.

In chapter three, *The relationship between the Republic of Moldova and Romania, as the main element of Romania's foreign policy*, we focused on the analysis of the relationship between the Republic of Moldova and Romania, as the main element of Romania's foreign policy, carrying out a longitudinal analysis of the bilateral relationship between the two, on Romania's role in moving forward on the European agenda of discussions *vis-à-vis* the integration of the Republic of Moldova in European structures.

In chapter four, *Romania's European path: good practice lessons and their transfer towards the Republic of Moldova*, we analysed Romania's European course, emphasizing the lessons of good practice and their transfer to the Republic of Moldova. Thus, we would like to highlight the way in which the Romanian state can assist the partners from Chişinău in the accession process, taking into account the *know-how* and skills acquired during the negotiations for their own accession. Thus, the following themes of analysis were taken into account: ensuring the internal political consensus and a prescriptive strategic planning; substantiation of the negotiation strategy; finalization and continuous strengthening of the institutional system and internal governance.

In chapter five, *Future scenarios on the Republic of Moldova's EU integration process and Romania's view in regarding them*, the research team developed the 5 scenarios for the future in the process of integration of the Republic of Moldova into the EU and the positioning of Romania in relation to them after identifying the influencing factors. Thus, the 5 scenarios are: Scenario 1: The *best-case* scenario: Republic of Moldova until 2030; Scenario 2: Republic of Moldova-

Ukraine together (jointly); Scenario 3: Maintaining the *status quo*; Scenario 4: Republic of Moldova-buffer zone between east and west and Scenario 5: *Worst case* scenario: Republic of Moldova non-EU for an indefinite period of time.

After the longitudinal analysis, the comparative analysis and the five scenarios, the research team carried out in chapter six, *SWOT analysis regarding the dynamics of the Republic of Moldova European integration process*, a SWOT analysis of the dynamics of the European integration process of the Republic of Moldova, outlining the most important strengths, weaknesses, opportunities, and also threats.

Thus, in chapter seven, *Supporting recommendations regarding the Republic of Moldova's European integration*, we drafted recommendations to support the enhancing of the implementation of the necessary reforms in order to bring the Republic of Moldova closer to the European Union, as well as recommendations for public communication to support the authorities of the Republic of Moldova in promoting the European integration process.

In conclusion, the Republic of Moldova is seriously affected by the war in Ukraine economically, socially, but also at the level of national and societal security. The hybrid war waged by Russia against this vulnerable state is contributing to a process of eroding democracy and threatens the strengthening of the rule of law and political balance. The Transnistrian conflict and the Autonomous Territorial Unit of Gagauzia (UTAG) are used by Russia to generate instability and to block the initiatives of the Chişinău authorities related to the European integration process. The Transnistrian conflict in the context of the events in Ukraine has repeatedly shown signs that it can be reactivated. The political leaders from the Autonomous Territorial Unit of Gagauzia (UTAG) publicly support Putin's regime and its policies towards the Republic of Moldova and its European integration by visits to Moscow inclusively.

The war in Ukraine, although being an event that affected international security, created an unprecedented opportunity for the Republic of Moldova, namely the chance to apply to the EU accession. The aggressive behaviour of the Russian Federation was felt at the EU level as an unprecedented threat to the stability and security of the entire European continent, fact that led the leaders from Brussels to go beyond the minimum common denominator and unanimously accept the candidate status of the Republic of Moldova to the EU, alongside that of Ukraine. At the other decision-making pole, having in mind the reforms already implemented within the Eastern Partnership, the signing and ratification of the Association Agreement, but also the political agenda, the authorities from Chişinău demonstrated a relatively constant behaviour at the head of the group of six states within the Eastern Partnership. Once with the acquiring of the candidate status, the efforts of the Chişinău authorities intensified in terms of adopting the necessary reforms in order to fulfil the criteria (an element identified as a strong point in the SWOT analysis). This fact is also attested in the monitoring report of the European Commission, but we cannot overlook the fact that the path will not be an easy one, given the weak points identified following the SWOT analysis: the necessary reforms in the judicial system, the still high level of corruption, the prevailing inequality between the sexes, the digitization process that must be continued, the problem of the Transnistrian conflict that can delay the accession to the EU.

The relations between Romania and the Republic of Moldova have been defined by a constant support towards the European integration of the Republic of Moldova. This aspect turned this collaboration into an essential element of Romania's foreign policy. During the last three decades, Romania had a determined role in the democratization and Europeanization of the Republic of Moldova, contributing significantly to its development through bilateral projects and substantial financial assistance, becoming the first bilateral economic partner. The major role played by Romania was noted in aspects such as: the process of liberalizing the visa regime, supporting the breaking of energy dependence on the Russian Federation, obtaining by the Republic of Moldova the status of a candidate country for EU accession and access to the negotiation stage, etc.

In the following period of time, Romania must continue this support, facilitating the progress of accession negotiations by the authorities of the Republic of Moldova and contributing to the implementation of the reforms necessary to complete this stage. Romania's experience in the process of EU accession offers a series of valuable lessons for the Republic of Moldova and can be used to guide the Republic of Moldova in a more efficient way, avoiding the blockages and strategic errors registered. Thus, the creation of a clear governance framework, the adoption of a well-defined inter-institutional strategy and the development of a solid partnership with the EU institutions, as well as with the member states that will hold the rotating presidency of the EU Council in the next three years are key aspects for the successful development of the process negotiation and subsequently of accession to the EU. Also, the implementation of a robust institutional mechanism to coordinate negotiations and the creation of a national program to prepare for integration are necessary steps to ensure a predictable and coherent process for the EU membership

As it can be seen from the scenarios developed, in order for the Republic of Moldova to be able to fulfil the objective it set forth, i.e. to become a member state by 2030, at the internal level, the issue of the Transnistrian conflict will have to be resolved in a relatively short term, namely a possible economic integration of this region into the European market, which is feasible, considering the commercial exchanges already registered. On the other hand, the integration of the Republic of Moldova into the EU will also require a border crossing, probably adopting a model similar to the Cypriot or Irish one. At an external level, it should be disconnected from Ukraine in the negotiation process, which is less likely. Thus, an identified threat was the dependence of the accession to the EU of this state on the end of the war in Ukraine and its accession to European structures. Having in mind these things, as well as the accession process of the Balkans and the aggressive behaviour of the Russian Federation, the Republic of Moldova has relatively small chances of becoming a member state of the EU in the short term. Moreover, this negotiation that the EU has chosen to make in two/jointly can represent a major threat to the Republic of Moldova, considering that the war in Ukraine can continue on an indefinite period of time, which will generate a feeling of frustration on the part of the authorities from Chişinău, fact that can lead to the development of a feeling of frustration and finally to the possible lack of interest in the EU.

The recommendations resulting from the analysis are structured on three levels: strategic, tactical and operational, having in view the national specifics. At a *strategic level*, the recommendation referring to the support of the acceleration of the implementation of the necessary reforms by the Republic of Moldova in order to get closer to the EU, emphasizes the need to provide coherent and united support to achieve institutional convergence between Romania and the Republic of Moldova, with a view to European integration. From a *tactical perspective*, the governmental strategies in Romania must include clear objectives related to supporting the authorities of the Republic of Moldova in preparing the negotiations for accession, as well as supporting the implementation of the specific requirements of the negotiation chapters, supported by adequate resources. At *operational level*, the creation of a national focal point to manage the coordination of technical and financial support is recommended, thus ensuring a unified and efficient approach. At the same time, providing incentives for officials involved in the integration process and the medium and long-term secondment in the Republic of Moldova is also recommended.

In what concerns supporting the authorities of the Republic of Moldova in promoting the European integration process, from a strategic point of view, it is recommended that Romania should make efforts to include the Republic of Moldova in the European Digital Media Observatory (EDMO), as well as creating of a joint hub coordinated by Romania to counteract disinformation. From a tactical point of view, enhancing communication by exemplifying the benefits of European integration, based on Romania's progress within the EU is recommended. In addition to all this, from an operational point of view, the exchange of experience between specialists in the field of public communication from the Republic of Moldova and Romania would

contribute to the improvement of communication skills on European topics, supporting correct and effective information of the citizens in the Republic of Moldova on the impact of European integration.

1. INTRODUCERE ȘI METODOLOGIE

Pe 25 iunie 2024, Uniunea Europeană a organizat la Luxemburg prima Conferință interguvernamentală la nivel ministerial pentru deschiderea negocierilor de aderare cu Republica Moldova. Astfel, au început oficial negocierile de aderare la UE a Republicii Moldova. Este o etapă importantă în atingerea obiectivului de aderare la UE și integrare a Republicii Moldova în structurile europene. Prima conferință de aderare la nivel ministerial cu Republica Moldova a avut loc ca urmare a unei decizii a Consiliului European din 14 decembrie 2023 de a deschide negocierile de aderare cu Republica Moldova și a aprobării de către Consiliu, la 21 iunie 2024, a cadrului de negociere pentru negocierile cu Republica Moldova (Consiliul European, 2024). „Deschiderea negocierilor de aderare la doar doi ani de la acordarea statutului de țară candidată este o dovadă a faptului că Republica Moldova este hotărâtă să îndeplinească agenda de reforme a UE... Viitorul Republicii Moldova și al cetățenilor ei este în Uniunea Europeană”, declara cu această ocazie Hadja Lahbib, ministra belgiană a afacerilor externe și europene (Consiliul European, 2024).

Cu ocazia acestei reuniuni, reprezentanții Uniunii Europene au subliniat faptul că Republica Moldova și UE au un parteneriat strâns, constant dezvoltat și aprofundat în ultimul deceniu. Acordul de asociere al Republicii Moldova cu UE, care include și zona de liber schimb aprofundată și cuprinzătoare, a intrat în vigoare în 2016 și este aplicat cu titlu provizoriu din 2014. Cooperarea extinsă și cuprinzătoare dintre UE și Republica Moldova are loc într-o gamă largă de domenii. Ca premieră în relația cu un stat partener, UE a semnat pe dată de 21 mai 2024 cu Republica Moldova un parteneriat pentru securitate și apărare. În acest context, Uniunea Europeană „și-a reiterat condamnarea fermă a războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei și și-a afirmat disponibilitatea de a continua să ofere tot sprijinul relevant Republicii Moldova și poporului său în abordarea provocărilor legate de război și să consolideze reziliența, securitatea și stabilitatea țării în fața acțiunilor hibride ale Rusiei” (Consiliul European, 2024).

Provocările și așteptările sunt deosebit de mari pentru Republica Moldova, cu atât mai mult cu cât populația a fost chemată să valideze acest parcurs european prin alegerile și referendumul din 20 octombrie 2024¹. Uniunea Europeană așteaptă în continuare ca procesul democratic să se consolideze, iar statul de drept să fie o realitate funcțională în Republica Moldova care, este chemată să adere în continuare la valorile menționate la articolul 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană, și anume respectarea demnității umane, a libertății, a democrației, a egalității și a statului de drept, precum și respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. De asemenea, Planul Național de Acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027 menționează aprobarea documentului de politici în domeniul drepturilor omului pentru anii 2024-2027².

În conformitate cu strategia anunțată de guvernul de la Chișinău, misiunea autorităților moldovene este să asigure pregătirea Republicii Moldova pentru aderarea la Uniunea Europeană către anul 2030. Potrivit primului ministru Dorin Recean, care a condus delegația Republicii

¹ Având în vedere dinamica evenimentelor legate de subiectul analizat, precizăm pentru claritate că analiza noastră se oprește din punct de vedere cronologic în noiembrie 2024.

² Planul Național de Acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027, p. 9 https://www.legis.md/UserFiles/Image/RO/2024/mo%2064-69%20md/plan_45md.pdf, accesat în data de 10.10.2024.

Moldova la reuniunea oficială de la Luxemburg, „planul de integrare europeană al Republicii Moldova este unul ambițios, dar realist, cu indicatori foarte clari pentru fiecare capitol de negociere, care să aducă beneficii directe fiecărui om din țara noastră” (Moldpres, 2024).

România, ca stat membru al UE situat în imediata vecinătate a Republicii Moldova are un rol amplificat în procesul de extindere europeană pe această direcție de importanța și semnificația comunității de limbă și neam, de moștenirea istorică comună și de valorile naționale și spirituale comune ale comunităților de pe ambele maluri ale Prutului.

Contribuția României la apropierea Republicii Moldova de UE a fost determinată de poziția de stat membru, iar din interiorul UE, a putut să exercite un rol important la extinderea spațiului de securitate și prosperitate în vecinătatea estică a Uniunii.

La nivel regional, în spațiul de vecinătate al UE au avut loc o serie de evenimente geopolitice ce au influențat dinamica de cooperare a principalilor actori din zonă, cea mai marcantă dintre acestea, pentru regiunea Mării Negre, fiind anexarea ilegală a Crimeii de către Federația Rusă în martie 2014 și invazia rusă din Ucraina după februarie 2022.

În prezent, continentul european este străbătut de confruntări directe sau indirecte, care amenință securitatea întregului continent.

Contextual, pe de o parte, din punct de vedere militar, trebuie să amintim agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei și efectele acesteia, confruntările dintre Republica Armenia și Republica Azerbaidjan din 2020 – la care se adaugă, în septembrie 2023 lansarea de către Republica Azerbaidjan a operațiunii în Nagorno Karabakh, care a dus la exodul a masiv al etnicilor armeni din enclavă (peste 100.000 de persoane), respectiv la autodizolvarea instituțiilor „republicii Artsakh”, începând cu 1 ianuarie 2024., revizionismul Federației Ruse, valurile de populism, evenimente care au schimbat dinamica arhitecturii de securitate europeană. Pe de altă parte, Europa se confruntă și cu conflicte înghețate precum cele din: regiunea transnistreană, Osetia de Sud și Abhazia și până în 2020, Nagorno-Karabakh. În al treilea rând, riscurile și amenințările asimetrice, venite din sfera cibernetică sunt din ce în ce mai prezente, mai ales după izbucnirea pandemiei de COVID-19. La nivel macro, din punct de vedere geopolitic, continentul european este punctul de întâlnire al intereselor concurente ale marilor puteri precum SUA, Federația Rusă, China și, la nivel regional, Turcia. Astfel, se pune din ce în ce mai multă presiune pe politica externă a UE, fie că este vorba de politica de apărare și autonomia strategică a UE, fie că este vorba despre extinderea sa. În anul 2023 decidenții europeni au anunțat deschiderea porților UE fix către una dintre cele mai dinamice zone din punct de vedere al securității de la nivelul Europei, acceptând ca Republica Moldova și Ucraina să devină state candidate la UE în pofida protestelor și acțiunilor beligerante ale Moscovei.

Viitorul oricărei inițiative regionale de politică externă, cum este extinderea UE, este unul foarte dinamic, ce include o serie de continuități, discontinuități, evenimente neprevăzute (cum a fost începerea agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei în februarie 2022) și un grad ridicat de incertitudine. Pentru a explora o astfel de temă, considerăm că metoda comparativă și metoda construcției scenariilor sunt foarte utile în prognoza din domeniul politicii externe, fiind la bază folosite în domeniul militar, deoarece permit articularea unor posibile evoluții de viitor bazate pe identificarea unor pattern-uri, a estimării unor incertitudini și probabilități, precum și introducerea

unor elemente neașteptate.

Pe lângă începerea negocierilor de aderare a Ucrainei și Republicii Moldova, UE a început o serie de demersuri interne de pregătire efectivă a extinderii. De exemplu, raportul final al înaltului grup de experți privind politica de coeziune a UE (prezentat în ianuarie 2024), cel de Al nouălea raport de coeziune economică, socială și teritorială (prezentat în martie 2024), precum și raportul privind viitorul Pieței Unice, *Much More Than a Market* (Mult mai mult decât o piață), raportul Letta – prezentat în aprilie 2024) subliniază faptul că în anii următori prioritățile nu trebuie să vizeze doar pregătirea normativă a aderării, în special în ceea ce privește respectarea criteriilor de la Copenhaga, ci și integrarea rapidă în piața unică a UE încă din faza de preaderare. Acest lucru semnifică alocarea de fonduri din politica de coeziune pentru investiții majore în infrastructura de transporturi (feroviară, energetică, rutieră și de date), eficientizarea energetică a infrastructurii publice și a locuințelor, întărirea competitivității marilor întreprinderi și a IMM-urilor precum și în gestionarea eficientă a deșeurilor și a resurselor de apă etc. Un rol esențial în acest sens îl vor juca statele membre și regiunile de graniță cu Ucraina și Republica Moldova. Din acest punct de vedere, rolul României este unul determinat, mai ales în cazul Republicii Moldova, atât din perspectiva transferului expertizei și experienței sale din perioada de pre-aderare, cât și din cea a pregătirii proiectelor majore și strategice de investiții publice din fondurile europene ce vor fi disponibile în următoarea perioadă.

Prezentul studiu își propune ca **scop** *analiza relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană și identificarea principalelor domenii în care România poate să ofere expertiză și transfer de bune practici în domeniul integrării europene.*

În acest sens, ne propunem fundamentarea aportului pe care îl poate avea România la parcursul european pe care Republica Moldova îl va avea pe termen scurt și mediu. De aceea, finalitatea analizei este orientată spre elaborarea de politici, fiind direct adresată decidenților din domeniul politicii externe a României și Republicii Moldova, constând într-un set de recomandări de poziționare și acțiuni concrete pe care autoritățile de la București le pot adopta în demersul de sprijinire a Republicii Moldova în parcursul său european, cu accent pe riscuri și oportunități, completată cu o amplă analiză de ansamblu a evoluțiilor din vecinătatea strategică din ultimele decenii.

În sensul atingerii acestui scop ne propunem atingerea unor **obiective specifice**:

1. Analiza dinamicii procesului de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul geopolitic actual. Se va analiza relația cu Uniunea Europeană, evoluția Chișinăului în Parteneriatul Estic în concordanță cu standardele europene, Acordul de Asociere și acceptarea candidaturii Moldovei la UE. Se vor prezenta principalele capitole de negociere și care este *statu-quo*-ul în ceea ce privește reformele pe care autoritățile de la Chișinău le-au făcut în parcursul lor spre UE și care sunt reformele care trebuie implementate în vederea integrării europene. Toate acestea vor fi coroborate cu implicațiile care decurg din desfășurarea agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei asupra Republicii Moldova. De asemenea, este avută în vedere agenda dublei tranziții, mai ales în ceea ce privește eficientizarea activității din sectoare precum digitalizarea și asigurarea securității energetice, respectiv analiza dimensiunii politice (ex. democratizarea, consolidarea instituțiilor democratice), cât și a celei economice (ex. reforma sectoarelor economice, racordarea la standardele pieței unice) a integrării europene a Republicii Moldova. Nu în ultimul rând, se va analiza relația cu Federația Rusă, agresiunea Federației Ruse împotriva

Ucrainei și evoluțiile de securitate generate de conflictul din regiunea transnistreană și UTA Găgăuzia și cum acestea pot afecta parcursul european al Republicii Moldovei.

2. Realizarea unei analize SWOT privitoare la evoluția și dinamica procesului de integrare europeană a Republicii Moldova. Aceasta va permite identificare, sintetizarea, descrierea și analiza potențialelor vulnerabilități și incertitudini ce pot afecta cadrul de negociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Prin utilizarea metodei SWOT vor fi avuți în vedere astfel factori endogeni (cum ar fi: stabilitatea politică la nivel intern, implementarea reformelor, sprijinul elitelor și al populației, gestionarea conflictelor teritoriale ș.a), precum și factori exogeni (agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, cuplarea cu Ucraina a negocierilor de aderare; alianțele de sprijin ale statelor membre ș.a.). Analiza va scoate în evidență și modalitățile de abordare a vulnerabilităților și incertitudinilor identificate, utilizând exemplele unor practici relevante din valurile anterioare ale extinderii UE (2004, 2007 și 2013). Totodată, vulnerabilitățile identificate vor fi analizate și din perspectiva impactului acestora asupra îndeplinirii condițiilor derivate din capitolele de negociere, atât din perspectiva impactului social al reformelor (criteriul suportabilității), cât și din cea a asigurării predictibilității și continuității proceselor (criteriul ireversibilității).

3. Identificarea, analiza și evaluarea modalităților prin care România poate să contribuie la consolidarea și extinderea progreselor realizate de Republica Moldova în procesul integrator. Analiza va prezenta acțiunile care au fost întreprinse în ultimul deceniu de către autoritățile din România referitoare la contribuția la consolidarea și extinderea progreselor realizate de Republica Moldova. Astfel, analiza va pleca de la prevederile Declarației privind Instituirea unui Parteneriat Strategic între România și Republica Moldova pentru Integrarea Europeană a Republicii Moldova (semnată la București, la 27 aprilie 2010). Va fi evaluat astfel gradul îndeplinirii măsurilor din Planul de acțiuni între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova de punere în aplicare a Declarației (semnat la Iași, la 3 martie 2012). Vor fi prezentate și analizate rezultatele celor 12 sesiuni ale Comisiei mixte interguvernamentale de colaborare economică România - Republica Moldova. În vederea extragerii unor lecții învățate referitoare la eficiența și eficacitatea sprijinului acordant de către România Republicii Moldova în vederea accelerării parcursului european, în cadrul analizei vor fi prezentate câteva cazuri de practici de succes. De asemenea, vor fi prezentate și câteva practici care la o primă vedere nu au fost relevante, în timp însă, acestea au avut totuși un impact pozitiv asupra apropierii Republicii Moldova de UE și de piața unică a UE.

Se va analiza relația bilaterală între România și Republica Moldova din momentul declarării independenței Moldovei, conceptele cheie de politică externă ale celor două state, Declarația privind instituirea unui parteneriat strategic între România și Republica Moldova pentru integrarea europeană a Republicii Moldova, Platforma de Sprijin pentru Republica Moldova, dar și proiectele comune precum gazoductul Iași-Ungheni etc. De asemenea, se vor analiza conceptele de politică externă ale României față de Chișinău, proiecte concrete pe care statul român le-a implementat în Republica Moldova, inițiative la nivel european care au avut ca principal promotor statul român, agenda de politică externă propusă odată cu președinția UE etc.

4. Construcția unor scenarii alternative privind evoluția politică și geopolitică. Se are în vedere evoluția politică internă a Republicii Moldova și contextul geopolitic complicat din estul Europei. Ne propunem testarea acestor scenarii pentru a estima impactul acestora în mod specific asupra dinamicii procesului integrării europene a Republicii Moldova, cu accent pe oportunități și

amenințări. Finalitatea este adaptarea politicilor publice ale autorităților române în vederea maximizării sprijinului pentru integrarea europeană și dezvoltarea Republicii Moldova.

5. Formularea unor recomandări care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană. În atenția noastră stă formularea recomandărilor care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană. Vor fi avute în vedere variabile precum: definirea nevoilor concrete; experiențe anterioare ale proceselor de transfer (mai ales în cazul negocierii Acordului de Asociere); disponibilități ale transferului de cunoaștere și experiență; tipurile instrumentelor și mecanismelor de sprijin.

Se va putea astfel determina oportunitatea aprofundării sprijinului acordat de către România Republicii Moldova mult mai aprofundat decât pregătirea negocierilor pe clustere. De exemplu, încă din această fază România poate juca un rol determinant în pregătirea autorităților Republicii Moldova în negocierile interguvernamentale specifice unui stat-membru (participarea reprezentanților Republicii Moldova ca stat observator la reuniunile tematice organizate de Comisia Europeană sau la formațiunile Consiliului, cu respectarea condițiilor comitologiei). Este esențial ca pentru viitoarea politică de coeziune post-2027 România să formuleze, împreună cu Republica Moldova, poziții convergente pe anumite priorități tematice de interes bilateral și național. Astfel, sprijinul nu se va limita doar la îndrumarea în regim *peer to peer* în programarea efectivă și în formularea preferințelor naționale în negocierea Acordului de Parteneriat și ale programelor cu serviciile Comisiei Europene, ci va reprezenta și un avantaj mutual de consolidare a unei coaliții de sprijin, asemenea asocierii Grupului de la Visegrád.

De asemenea, recomandările vor explora și opțiunea finanțării modalităților de sprijin acordat de România autorităților Republicii Moldova în vederea pregătirii și derulării negocierilor de aderare la UE. Sunt avute în vedere astfel oportunitățile oferite de Instrumentul asistență pentru preaderare (IPA) sau cele specifice cooperării interregionale pentru care Republica Moldova ar fi eligibilă - obiectivului VIc ale FEDR (Interreg EUROPE; INTERACT, URBACT și ESPON).

6. Formularea unor recomandări de comunicare publică pentru sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană. Urmărind și analizând parcursul european al României, expertiza acumulată, și exemplele de bune practici, ne propunem ca în domeniul comunicării publice să poată fi realizat un set de recomandări care să poată fi folosit de către autoritățile din Republica Moldova în procesul de promovare a integrării europene. Direcțiile și categoriile principale ale acestui set de recomandări vor rezulta din analiza documentelor oficiale și a literaturii de specialitate și expertiza autorilor.

La nivelul acestui obiectiv, ne propunem să dezvoltăm câteva direcții care să conducă către o *strategie de comunicare publică* pentru sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană.

Direcțiile urmărite pe parcursul acestei analize sunt:

- dezvoltarea de mesaje comunicaționale țintite în funcție de particularitățile publicului/grupurilor specifice Republicii Moldova, inclusiv pe caracteristici structurale de vârstă, gen, tipuri de localități, apartenența la cultele religioase ș.a.
- strategia de comunicare să fie conectată direct cu negocierile de aderare pe capitole

și să ofere informații la zi pe înțelesul publicului larg;

- construcția unor mecanisme de combatere a războiului hibrid care să vizeze demantelarea miturilor propagate în spațiul public privind efectele aderării asupra vieții oamenilor;
- dezvoltarea unor mesaje unitare și convingătoare;
- prezentarea efectelor pozitive ale schimbărilor înregistrate și oportunitățile asociate parcursului european al Republicii Moldova.

Metodologic, ne propunem ca atingerea acestor obiective să fie realizată printr-o documentare complexă și un set de metode și instrumente elaborate care să comporte valorificarea documentelor oficiale ca surse primare, a literaturii de specialitate și a expertizei autorilor.

Metoda analizei de conținut va include analiza dimensiunilor și etapelor parcursului integrării europene a Republicii Moldova (intern și extern - multilateral și bilateral). Din perspectiva multilaterală, în vederea analizării cadrului regional, național de dezvoltare al PaE, dar și al politicilor Chișinăului, se vor analiza următoarele documente programatice: 2009 – Lansarea PaE; 2013 - Summitul de la Vilnius; 2015 - Summitul de la Riga; 2017 - Summitul de la Bruxelles: cele „20 de rezultate pentru 2020”; 2019 - Conferința de celebrare a celor 10 ani de PaE, rapoartele anuale ale Comisiei Europene legate de nivelul de integrare al Republicii Moldova și scorurile înregistrate de aceasta. De asemenea, se vor analiza rapoartele Comisiei Europene în ceea ce privește stadiul de implementare a *acquis*-ului comunitar (2023) și pașii pe care trebuie să îi urmeze autoritățile de la Chișinău în vederea parcurgerii traseului european (2022). Nu în ultimul rând, se vor analiza și sinteze ale celor mai importante analize ale specialiștilor din domeniu privind transformările survenite în Republica Moldova din 1991 până în prezent și care sunt reformele ce sunt încă necesare. De asemenea, se vor analiza principalele acorduri bilaterale între România și Republica Moldova pe diferite domenii precum: sănătate, energie, educație etc., acorduri care au un caracter european. Cu privire la politica externă a României, se vor analiza documentele programatice în ceea ce privește susținerea integrării statului moldovean în structurile europene (Strategia de Apărare din 2015 și 2020, Strategia de securitate din 2007 etc.), agenda europeană de discuții din perioada în care România a deținut președinția UE și susținerea față de Republica Moldova, AOD-ul pe care România îl acordă etc.

Metoda comparativă va fi utilizată în vederea reliefării drumului pe care Republica Moldova îl are de parcurs prin comparația cu reformele și schimbările pe care România a trebuit să le implementeze ca parte a negocierilor cu UE. Astfel, se va analiza parcursul european al României și negocierile purtate cu UE în procesul de aderare în vederea reliefării lecțiilor învățate și a bunelor practici pe care România le poate exporta către Republica Moldova în parcursul său european. Se va pune accent pe elementele pe care România le poate utiliza în consolidarea și extinderea progreselor realizate de Republica Moldova în procesul integrator, având în vedere parcursul său european.

Analiza SWOT va fi utilizată conform abordării clasice privind identificarea punctelor tari și a oportunităților, precum și a punctelor slabe și a amenințărilor. Pe de o parte, pentru a ne apropia de specificul înfăptuirii politicilor UE, cu accent pe extinderea UE, fundamentarea științifică a metodei va fi asigurată de referințe academice de actualitate și relevante în prima etapă de identificare și analizarea literaturii de specialitate. Pe de altă parte, pentru apropierea de specificul

intervențiilor sprijinite din fondurile europene (fundamentarea logicii intervenției) va fi valorificată și abordarea DG INTPA și DG NEAR și pentru relația UE cu țările terțe sau cele candidate (a se vedea platforma de resurse Capacity4dev sau portalul EXACT External Wiki al Comisiei Europene). Analiza SWOT va facilita elaborarea scenariilor, precum și conceperea recomandărilor de politici.

Metoda scenariilor face astfel impredictibilul, cel puțin parțial, la nivel imaginativ, predictibil. Ne propunem să folosim un model analitic științific, agreat în comunitatea analiștilor de politică externă și de securitate după următorul format (Lambert 2007, p. 112): identificarea celor mai importante aspecte ale problematicei analizate; identificarea principalilor factori ce pot influența problematica analizată (diferențiați pe baza gradului de incertitudine – de la foarte probabili (aproape de *statu-quo*) la foarte improbabili (scenariul „lebedă neagră”) și a tipului de impact (foarte pozitiv, neutru, foarte negativ); crearea scenariilor alternative. Metoda scenariilor ne va ajuta să trasăm o punte de legătură între certitudinile prezentului (acceptarea candidaturii Republicii Moldova la UE) și incertitudinile viitorului (când ar putea Republica Moldova deveni stat membru al UE, evoluția agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei și repercusiunile asupra parcursului european al celor 2 state). Modelul elaborat de Lambert (2007) are scopul de a clasa în primă fază cei mai semnificativi factori, în funcție de nivelul lor de incertitudine și impactul lor asupra tendințelor relevante pentru fenomenul studiat și, în a doua fază, creează apoi o serie de scenarii foarte diferite care explorează diferite manifestări ale acestor factori cruciali (de diferite intensități și cu impact pozitiv sau negativ). Scopul folosirii acestui tip de metodologie de analiză este identificarea factorilor cruciali care influențează relația UE cu Republica Moldova și relația România - Republica Moldova și configurarea impactului acestora asupra intereselor României în relația cu Republica Moldova. Separarea elementelor cunoscute (a certitudinilor) de cele necunoscute (a incertitudinilor) are rolul de a clarifica impactul posibil al factorilor asupra fenomenului, și această clasificare a elementelor este baza metodei scenariilor. Metoda ajută, astfel, pentru a evita ignorarea anumitor posibilități și a unor asumții ce nu sunt luate în considerare în mod obișnuit de cei responsabili, fiind un instrument de anticipare și reducere a improbabilității.

Din punct de vedere al structurii, lucrarea este organizată în **șapte capitole**, pe lângă cel de introducere și cel de concluzii.

În primul capitol, *Introducere și metodologie*, este făcută o scurtă prezentare introductivă sub raport tematic și este dezvoltat cadrul metodologic.

În cel de-al doilea capitol, *Procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul geopolitic actual*, am analizat provocările pentru integrarea europeană legate de gestionarea conflictului înghețat din regiunea transnistreană și evoluțiile din UTA Găgăuzia, dar și relația UE - Republica Moldova, de la partener la stat candidat: Parteneriatul Estic, Acordul de Asocieră, stat candidat, capitole de negociere.

În capitolul trei, *Relația Republicii Moldova cu România, ca element principal de politică externă al României*, ne-am concentrat pe analiza relației Republicii Moldova cu România, ca element principal de politică externă a României, realizând o analiză longitudinală a relației bilaterale dintre cele două state; pe rolul României în avansarea pe agenda europeană de discuții vis-a-vis de integrarea Republicii Moldova în structurile europene.

În capitolul patru, *Parcursul european al României: lecțiile de bună practică și transferul*

acestora către Republica Moldova, am analizat parcursul european al României, punând accent pe lecțiile de bună practică și transferul acestora către Republica Moldova. Astfel, am evidențiat maniera în care statul român poate asista partenerii de la Chișinău în procesul de aderare, având în vedere cunoștințele și competențele dobândite pe parcursul negocierilor pentru propria aderare. Astfel, s-au avut în vedere următoarele teme de analiză: asigurarea consensului politic intern și a unei planificări strategice prescriptive; fundamentarea strategiei de negociere; definitivarea și consolidarea continuă a sistemului instituțional și a guvernanței interne.

În capitolul cinci, *Scenarii de viitor în procesul de integrare al Republicii Moldova în UE și poziționarea României față de acestea*, echipa de cercetare a dezvoltat cele 5 scenarii de viitor în procesul de integrare al Republicii Moldova în UE și poziționarea României față de acestea după identificarea factorilor de influență. Astfel, cele cinci scenarii sunt: Scenariul 1: *Best case scenario (Scenariul cel mai optimist)*: Republica Moldova în până în 2030; Scenariul 2: Republica Moldova-Ucraina împreună; Scenariul 3: Menținerea *statu-quo*-lui; Scenariul 4: Republica Moldova-zonă tampon între est și vest și Scenariul 5: *Worst case scenario (Scenariul cel mai pesimist)*: Republica Moldova non-UE pe termen nelimitat.

După analiza longitudinală, cea comparativă și cele cinci scenarii, echipa de cercetare a dezvoltat în capitolul șase, *Analiza SWOT privitoare la dinamica procesului de integrare europeană a Republicii Moldova*, o analiză de tip SWOT privitoare la dinamica procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, punând accent pe cele mai importate puncte tari, puncte slabe, oportunități, dar și amenințări.

Astfel, în capitolul șapte, *Recomandări de sprijinire a Republicii Moldova în contextul integrării europene*, am dezvoltat recomandări care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană, dar și recomandări de comunicare publică pentru sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană.

2. PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL GEOPOLITIC ACTUAL

2.1. Evoluția contextului geopolitic

Geopolitic, spațiul Europei Centrale și de Est la începutul mileniului al III-lea a fost marcat de extinderea Uniunii Europene și a NATO spre est, dar și de tendința Federației Ruse de a se re poziționa ca actor relevant, de a redobândi influența Moscovei din perioada URSS, inclusiv prin exercitarea forței militare asupra vecinilor. Scena sistemului internațional tinde tot mai mult către o lume multipolară, cu un rol mai proeminent pentru China. Toate acestea au fost completate de multiple crize cărora spațiul european în particular a trebuit să le facă față: de la criza economică și financiară, la presiunea foarte mare a migrației generată de factori multipli între care instabilitatea din Orientul Apropiat și Nordul Africii, până la criza COVID-19 și agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei.

În particular, evoluția relației dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană a fost influențată major de câteva evenimente și procese cu puternic impact geopolitic:

- extinderea NATO prin includerea fostelor state comuniste din Europa Centrală și de Est, până la granițele fostei Uniuni Sovietice, incluzând țările baltice
- extinderea UE din 2004 și 2007
- conflictul armat din Georgia din 2008
- lansarea Parteneriatului Estic (PaE) în 2009
- agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei de după anexarea Crimeii din 2014
- agresiunea ilegală și neprovocată a Rusiei împotriva Ucrainei, de după februarie 2022.

După lansarea în 2003 a *Politicii Europene de Vecinătate* (PEV), în privința relațiilor externe a Uniunii Europene aceasta a constituit un suport și punct de plecare, ale cărei rezultate au fost remarcate de către Comisia Europeană ca fiind pozitive încă din primii ani (Comisia Europeană 2004). Astfel, „PEV a întărit relațiile cu țările partenere și a adus beneficii concrete atât Uniunii, cât și partenerilor săi, inclusiv lansarea de inițiative regionale și sprijin acordat democratizării în vecinătatea europeană” (JOUE 2014). Privită în context regional, PEV apare pe fundalul extinderii UE spre est, coroborată cu schimbarea strategiei Federației Ruse față de Europa de Est.

La scurt timp după aderarea statelor foste comuniste din spațiul Europei Centrale și de Est (extinderea din 2004 și 2007), UE a trebuit să-și reformeze *Politica europeană de vecinătate*. Această decizie nu a fost cauzată de faptul că noii vecini din est au fost o provocare mult prea mare pentru UE, ci de faptul că această perioadă a adus foarte multe schimbări la frontiera externă a acesteia. Noile țări vecine au fost mai puțin stabile. În est, partenerii europeni s-au confruntat cu probleme mari, atât de natură internă, cât mai ales datorită presiunii, inclusiv de natură militară din partea Federației Ruse. Uniunea Europeană a fost pusă în situația de a-și proteja partenerii în fața unui stat rus tot mai expansiv. Conflictul armat din Georgia anului 2008 sau agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei de după 2014 sunt elocvente pentru această realitate la care a trebuit să se adapteze UE (A se vedea pentru mai multe detalii Brie 2017, p. 55-71).

Retrospectiv, putem spune că procesul extinderii euroatlantice spre est a fost marcat de evoluții oscilante ale relațiilor cu Federația Rusă. Urmărind diacronic evenimentele de după căderea Cortinei de Fier constatăm că inițiativele timide de deschidere spre cooperare ale Federației Ruse cu Occidentul din primul deceniu de după prăbușirea URSS au fost abandonate pe

parcurs. Federația Rusă a început să considere tot mai mult apropierea statelor foste comuniste de NATO și după aceea de UE ca fiind o amenințare la adresa propriei sale securități, un proces care aduce atingere intereselor sale regionale și geopolitice.

Contextul, începând cu anul 2000, când Vladimir Putin devine președintele Federației Ruse, și viziunea acestui stat față de vest se schimbă. Dacă în cazul guvernării Elțin am putut observa o politică îndreptată către cooperare, în cazul lui Putin, acesta afirmă dreptul și necesitatea „independenței” politicii ruse. Conceptul de independență nu se referă la independența internă a politicilor acestui stat, ci mai degrabă trebuie înțeles în relație antitetivă față de UE, dar mai ales față de NATO, deci pe plan extern. Din perspectiva acestei teze, Federația Rusă este într-o continuă stare de amenințare exterioară generată și de poziția sa geografică (lipsa unor frontiere maritime, extinderea UE și a NATO spre Est și creșterea influenței Chinei în Vest) (Tsygankov 2012, p. 31). O astfel de percepție poate genera două tipuri de strategii: pe de o parte, putem vorbi de o politică externă al cărei scop constă mai degrabă în apărarea intereselor proprii, fără evidente exprimări ale unei retorici și politici expansive (caracteristică perioadei 2000-2008, până la izbucnirea conflictului armat georgian). După anul 2008, direcția strategiei politicii ruse se schimbă și generează un pattern cu accente agresive, elemente ce pot fi observate în cadrul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei (după 2014), deci o *politică ofensivă* (Bărbulescu *et al.* 2016, p. 63). Federația Rusă a folosit adesea concepte precum „identitatea Ruso-Sovietică” (Perepelytsia 2010, p. 105) atunci când a avut în vedere identitatea spațiului ex-sovietic european (mai ales cu referire la Ucraina). Sub această paradigmă, ucrainenii erau considerați a fi „ruși ce vorbesc unul dintre dialectele limbii ruse” (Perepelytsia 2010, p. 105). Federația Rusă percepe Europa de Est ca făcând parte din vecinătatea sa apropiată, o moștenire istorică a *hinterland*-ului imperial țarist.. Acest spațiu, care include Ucraina, Belarus, Republica Moldova sau țările caucaziene, este cel mult o regiune ce o desparte de UE și NATO, dar în niciun caz parte a sistemului occidental. Uzanța valorilor simbolice, culturale și religioase, așa-numita „*Ruskiy Mir*” (lumea rusească/arealul cultural rusesc) este cea la care Federația Rusă apelează adesea. Nu în ultimul rând, *ideologia „eurasianismului”* (foarte amplu discutată în literatura de specialitate) este folosită pentru a justifica dreptul Federației Ruse de a interveni în statele post-sovietice. În acest fel, Federația Rusă percepe orice apropiere a Republicii Moldova și a Ucrainei față de UE/NATO drept o pierdere a propriei influențe în zonă.

Acesta este contextul în care a evoluat și s-a reformat PEV. În 2009 a fost lansat Parteneriatul Estic (PaE), după ce în 2008 se conturase mai clar la Paris, Uniunea pentru Mediterană (UfM), fiind astfel consolidată componenta regională a PEV. Reformarea Politicii Europene de Vecinătate a conferit o notă particulară spațiului estic al Europei. Prin inițierea Parteneriatul Estic, UE și-a propus să consolideze și să aprofundeze PEV în spațiul est-european fost sovietic. Parteneriatul Estic reprezintă, așadar, dimensiunea estică specifică a Politicii Europene de Vecinătate. Scopul declarat al acestei inițiative era acela de a sprijini și de a accelera apropierea statelor din răsăritul Europei de Uniune. La baza acestui parteneriat erau puse valori comune precum democrația, statul de drept, respectarea drepturilor omului, aplicarea principiilor economiei de piață, dezvoltării durabile și buneii guvernări. PaE se fundamentează pe „interese și angajamente comune, precum și pe implicarea și pe responsabilitatea comună”, fiind „guvernat de principiile diferențierii și condiționalității” (Comisia Europeană 2009, p. 5). Liderii UE au salutat și au acceptat proiectul polono-suedez, delegând Comisia Europeană să conceptualizeze noul program și să vină cu propuneri, modalități concrete, de implementare a proiectului până în

primăvara anului 2009. Totodată, în cadrul Consiliului European de la Bruxelles, din 19-20 iunie 2008, a fost reiterată necesitatea promovării dimensiunii estice a Politicii Europene de Vecinătate și aprofundarea cooperării regionale între vecinii estici ai UE (Consiliul UE 2008, p. 19). Comisia Europeană a fost mandatată de către Consiliul European și invitată „să pregătească o propunere privind Parteneriatul estic” (Consiliul UE 2019). Intervenția militară rusă din Georgia a determinat Consiliul European, reunit într-o ședință extraordinară în data de 1 septembrie 2008, să examineze efectele regionale ale noului context geopolitic și să solicite Comisiei să urgenteze procesul inițiativei PaE (Consiliul UE 2019). Era evidentă necesitatea unei sfere politice unice și încheiate privind vecinii din est. Demersurile realizate în direcția dezvoltării unei politici coerente, însoțită de programe și instrumente europene specifice, au căpătat substanță odată cu organizarea primului *Summit al Parteneriatului Estic de la Praga* (7 mai 2009). Parteneriatul Estic era conceput în completarea Politicii Europene de Vecinătate și avea în vedere intensificarea integrării politice și economice, niciunul dintre cele șase state foste sovietice neobținând promisiuni privitoare la o eventuală aderare la Uniunea Europeană (Rinnert 2013, p. 2). Ca parte a Politicii Europene de Vecinătate, Parteneriatul Estic a creat legături directe între PEV și politica de integrare europeană, respectiv de extindere (Bocková & Lenč 2014, p. 161; Kochenov 2009, p. 29).

Încă din primii ani de existență a PaE, se poate constata începutul unei diferențieri tot mai clare în viitoarele relații ale celor șase state cu UE. Principiul *more-for-more* (*mai mult pentru mai mult*) este tot mai mult vizat de oficialii europeni ca răspuns la aspirațiile diferite ale partenerilor (în special după *Summitul PaE de la Varșovia* din septembrie 2011). În perioada de după *Summitul de la Vilnius* (noiembrie 2013), această redefinire a paradigmei în care era văzută PEV a fost cerută și de faptul că PaE și-a atins oarecum limitele în condițiile anexării Crimeii și a agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei. Uniunea Europeană s-a dovedit constrânsă în a gestiona agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei din perioada dintre anexarea Crimeii 2014 și invazia rusă din februarie 2022. La nivel simbolic, în perioada imediată a contextului anului 2014, procesul apropierii Republicii Moldova, Georgiei și Ucrainei de Uniunea Europeană a fost accelerat voit de către UE. Astfel, în ciuda unei evidente lipse de pași concreți de natură reformator-integratoare, aceste state primesc anumite beneficii cu impact ridicat la nivelul mass-media și al percepției publice asupra integrării. Republica Moldova, pentru că a fost cam singura care a rămas în parametri stabiliți în contextul Vilnius, dar și pentru că UE dorea să transmită mesaje clare celorlalte, a devenit prima țară din Parteneriatul Estic care a beneficiat de un regim de călătorii fără viză (aprilie 2014). Ulterior, aceste trei state au semnat Acorduri bilaterale de Asociere cu UE. Celelalte trei state (Belarus, Republica Armenia și Republica Azerbaidjan) s-au re poziționat în contextul schimbărilor geopolitice, făcând un pas în spate în relația cu UE (Brie, 2022).

Summitul PaE de la Riga (21-22 mai 2015) a stat sub semnul asigurărilor reciproce că PaE va continua și că PEV reprezintă o soluție viabilă pentru estul Europei. Liderii europeni reafirmă importanța deosebită pe care o acordă UE Parteneriatului Estic ca o „dimensiune specifică a Politicii Europene de Vecinătate”. Declarația comună a summitului reafirmă viziunea comună privitoare la „acest parteneriat strategic și ambițios ca unul bazat pe interese și angajamente reciproce și sprijinirea proceselor de reformă” promovate în statele partenere PaE (Consiliul UE, 2015, p. 1). Nu putem să nu remarcăm și schimbarea opticiei în care sunt prezentate lucrurile: fiecare stat poate să își decidă nivelul de integrare europeană, respectiv domeniile de cooperare sau obiectivele la care aspiră în relația cu UE. Este reafirmată „suveranitatea” statelor partenere (Consiliul UE 2015a, p. 1), nu doar în raport cu eventualii agresori (de genul celor ruși!), ci și în

raport cu apropierea de Uniunea Europeană. În textul declarației comune tonul și mesajul sunt mult mai prudente în ceea ce privește orizontul extinderii europene către est (Matache-Zaharia 2015, p. 254). Este evidentă trecerea de la *dimensiunea multilaterală*, comună a cadrului de desfășurare al PaE, către *dimensiunea bilaterală*, specifică și aplicabilă diferențiat fiecărui partener. Astfel, „relația diferențiată între UE și cei șase parteneri suverani și independenți” (Consiliul UE, 2015, p. 3) este prioritară platformelor multilaterale de cooperare care sunt abordate doar la nivel general-declarativ (Brie, 2022). Reformarea PaE prin mutarea accentului de pe dimensiunea multilaterală pe cea bilaterală și pe principiul *more-for-more* (*mai mult pentru mai mult*) scoate în evidență flexibilizarea politicilor UE privitoare la PaE în acord direct cu limitările date de aceste interese naționale corelate contextului geopolitic specific.

Cel de-al șaselea *Summit al PaE de la Bruxelles* (15 decembrie 2021) a reunit doar cinci dintre parteneri: **Republica Armenia, Republica Azerbaidjan, Georgia, Republica Moldova și Ucraina**. Belarusul și-a suspendat participarea la Parteneriatul estic, însă UE a hotărât să continue să coopereze cu poporul belarus (Summit PaE 2021a)³.

Textul declarației comune (Summit PaE 2021b) conține o reafirmare a angajamentului UE față de statele PaE, salutând acordurile pe care partenerii estici și UE le-au încheiat sau care sunt în curs de negociere:

- intrarea deplină în vigoare a acordurilor de asociere și a zonelor de liber schimb aprofundate și cuprinzătoare cu Georgia, Republica Moldova și Ucraina
- intrarea în vigoare a Acord de parteneriat cuprinzător și consolidat UE-Armenia în martie 2021
- progresele înregistrate în cadrul negocierilor dintre UE și Republica Azerbaidjan cu privire la un nou acord cuprinzător.

UE a recunoscut inițiativa trioului de parteneri asociați (Georgia, Republica Moldova și Ucraina) de a consolida cooperarea lor cu UE (Summit PaE 2021b).

Chestiunea ucraineană a evidențiat însă, încă o dată, limitele PaE (a se vedea mai multe detalii în Brie, 2022). Mai mult, perioada 2015-2024 a conturat blocaje majore și re poziționări geopolitice. Astfel, Formatul PaE și-a atins limitele⁴. Proiectul inițial a trebuit adaptat către o dimensiune bilaterală și o aprofundare sectorială pe baza principiului *more-for-more* (*mai mult pentru mai mult*). Chiar dacă unele state, între care Republica Moldova, Ucraina, Georgia⁵ sau în ultima vreme Republica Armenia, probează evidente progrese ale relației bilaterale cu UE în raport cu anul 2009, când a fost lansat PaE, în opinia noastră aceste relații de apropiere au depășit cadrul

³ „UE regretă decizia autorităților belaruse de a-și suspenda participarea la Parteneriatul estic și așteaptă cu interes reluarea cooperării cu acestea de îndată ce vor fi create condițiile necesare pentru o tranziție democratică pașnică în vederea elaborării unei agende comune bazate pe valori comune și pe interese partajate” (Summit PaE 2021).

⁴ Cel de-al șaselea Summit al PaE de la Bruxelles (15 decembrie 2021) a reunit doar cinci dintre parteneri: Republica Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Republica Moldova și Ucraina. Belarusul și-a suspendat participarea la Parteneriatul estic, însă UE hotărât să continue să coopereze cu poporul belarus. “UE regretă decizia autorităților belaruse de a-și suspenda participarea la Parteneriatul estic și așteaptă cu interes reluarea cooperării cu acestea de îndată ce vor fi create condițiile necesare pentru o tranziție democratică pașnică în vederea elaborării unei agende comune bazate pe valori comune și pe interese partajate” (Summit PaE 2021a).

⁵ În ultimii ani, poziția acestui stat a fost oscilantă în raport cu procesul apropierii de UE și tendința primului deceniu în cadrul PaE.

formatului PaE.

Agenda europeană s-a adaptat către noua realitate. Constatăm faptul că provocările regionale sunt foarte mari. La nivel bilateral relațiile sunt marcate de noul context geopolitic. Belarus s-a autosuspendat din parteneriat. Ucraina trebuie să facă față unei agresive invazii ruse. Republica Armenia și Republica Azerbaidjan nu au reușit să depășească de o manieră constructivă sub umbrela UE episoadele tensionate ale parcursului sinuos al relațiilor bilaterale conflictuale generate de problemele din Nagorno-Karabah. Georgia și Republica Moldova trăiesc sub amenințare directă în contextul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei și sunt nevoite să fie mult mai atente la regiunile separatiste susținute de Federația Rusă și care se află pe teritoriul lor.

În acest nou context, Uniunea Europeană este nevoită să își adapteze din mers politicile privitoare la vecinătatea estică. Limitele extinderii spre est sunt evidente. În același timp, UE nu își permite să-și abandoneze partenerii cărora le poate oferi soluții concrete limitate în contextul geopolitic actual.

Printr-o analiză a politicilor, contextului și rezultatelor, identificăm **limitele actuale ale PaE** pe trei principale direcții (fără a exclude și alte perspective) (această secțiune este o sinteză din analiza regăsită în Brie, 2022):

- limitele angajamentului redus al UE în raport cu integrarea statelor PaE
- contextul geopolitic general și opoziția Federației Ruse față de acest proiect, în particular
- interesele naționale specifice ale statelor PaE.

A. Angajamentul limitat al UE privitor la integrarea europeană a statelor PaE s-a putut observa încă de la începutul acestui proiect de parteneriat. Până la finalul anului 2023 UE a evitat mereu să ofere o perspectivă clară de aderare celor șase state din PaE. În ciuda numeroaselor declarații politice de susținere venite din partea unor lideri europeni, garanții și angajamente ferme însoțite de termene precise nu au fost oferite nici unuia dintre cei șase parteneri.

Încă din 2011, se întrevădeau limitele angajamentului UE. În ciuda progreselor făcute în special de către Republica Moldova, Georgia și Ucraina, în timpul Summit-ului de la Varșovia UE a lăsat impresia existenței unor limite de natură politică și geopolitică. Premierul polonez, Donald Tusk – un politician care va marca perioada următoare a politicii europene, a declarat „Știm că Georgia, Republicii Moldova și Ucraina au avut așteptări mai mari de la acest summit: au dorit o perspectivă clară de aderare la Uniune. Dar nu avem suficiente condiții întrunite pentru a oferi o perspectivă clară. Așteptăm ca toate condițiile să fie îndeplinite, după care să mergem mai departe” (Summit PaE 2011).

În noul context de după 2014 este evident că simpla reformare a statelor, însoțită de implementarea politicilor și a *acquis*-ului UE, nu mai sunt suficiente pentru a se realiza extinderea europeană. PEV, așa cum a fost ea gândită, nu mai corespunde realităților geopolitice. Este suficient să amintim faptul că PEV fusese văzută multă vreme ca un fel de „anticameră” pentru extinderea Uniunii Europene. Obligată să țină cont de un complex cumul de factori, nici UE nu se hazardează/nici nu își permite să promită aderare statelor PaE. Această realitate este dată atât de contextul extern, inclusiv geopolitic, cât și de cel intern al UE. Acesta din urmă ține și de erodarea impulsului extinderii după valurile de aderare din 2004, 2007 și 2013. Multe state au devenit reticente în ceea ce privește o nouă extindere. La această stare a contribuit fără îndoială și criza

financiar-economică care a mutat accentul mult mai mult spre problemele politice interne. Nevoia de reformare instituțională, dar și contextul geopolitic tot mai complicat (agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei; situația din Orientul Apropiat și din nordul Africii; criza refugiaților/imigranților; tensiunile comerciale și schimbările de paradigmă în politica externă și de securitate a SUA care au marcat președinția lui Donald Trump, ș.a.) sunt în măsură să complice și mai mult acest tablou. Nu în ultimul rând, o altă vulnerabilitate a politicilor comune ale UE în privința vecinătății, vizibilă și în perioada de după Summit-ul de la Riga, este dată de dimensiunea securității în abordarea PEV. Aceasta se dovedește a fi insuficient de clară și necorelată cu situația geopolitică actuală, securitatea dovedindu-se a fi, astfel, un „punct slab” (Gogolashvili, 2015, p. 18) pe agenda vecinătății europene (Bărbulescu *et al.*, 2016, pp. 110-111). Invazia rusă din Ucraina, începută în februarie 2022 a confirmat blocajele și neajunsurile PaE, dar și limitele garanțiilor pe care UE le-ar fi putut da statelor PaE (Brie, 2017, p. 63-66).

B. Contextul geopolitic general și opoziția Federației Ruse față de acest proiect, în particular, au marcat politicile statelor membre ale PaE. Intervențiile brutale ruse din Georgia (2008) și Ucraina (după 2014, odată cu anexarea Crimeii, cu susținerea separatiștilor din est, și în primul rând prin invazia militară începută pe 24 februarie 2022) au fost asociate aservirii totale a regimului lui Aleksandr Lukașenko în fața lui Putin, dar și întreținerea unei atmosfere constant tensionate în regiunea transnistreană și mai ales în Nagorno-Karabah. Concluzia care rezultă la o simplă analiză este aceea că statele care nu au acceptat orientarea politică și geopolitică trasată de Federația Rusă s-au văzut nevoite să facă față unor provocări interne și externe susținute de ruși, adesea de natură militară. Invazia și agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei sunt elocvente pentru răspunsul său privitor la orientarea euroatlantică a Ucrainei.

Discursul public și acțiunile politice ale lui Putin relevă o retorică ce face adesea trimitere la trecutul glorios imperialist al propriilor istorii pe care și-ar dori să le reînvie, fie și doar în mintea propriilor cetățeni pe care îi mobilizează în susținerea unor astfel de proiecte în raport cu dușmanii interni și externi (Brie, 2018, p. 239). Glorificarea trecutului imperiului țarist, dar și a Uniunii Sovietice, scot în evidență ambițiile ruse ce subminează stabilitatea și echilibrul sistemului internațional. De altfel, întreaga fundație a actualei ordini mondiale s-a clătinat odată cu invazia Ucrainei pentru că principiile dreptului internațional au fost flagrant încălcate. De aceea, Adunarea Generală a ONU a adoptat o serie de rezoluții legate de agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, inclusiv o rezoluție intitulată „Integritatea teritorială a Ucrainei - apărarea principiilor Cartei ONU” în octombrie 2022 cu 143 de voturi din partea statelor membre ONU⁶. Cu toate acestea, Federația Rusă nu a fost condamnată de către toți actorii relevanți, aceasta beneficiind de sprijinul economic și militar în special venit dinspre China sau India. Nu în ultimul rând, regimuri ostile Occidentului și izolate anterior au căpătat însemnătate prin dezvoltarea relației cu Federația Rusă (inclusiv aici Coreea de Nord și Iranul).

Pentru Federația Rusă întreaga ostracizare internațională, însoțită de drasticele sancțiuni și coroborate costului imens reprezentat de agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, au cântărit mai puțin decât blocarea parcursului liber al Ucrainei spre occident. Acest lucru evidențiază o dată în puls miza stabilită de Putin și regimul său în vedere retrăsării sferei proprii

⁶ Ministerul Afacerilor Externe, „MAE salută adoptarea de către AG ONU a rezoluției „Integritatea teritorială a Ucrainei - apărarea principiilor Cartei ONU” (13.10.2022) <https://www.mae.ro/node/59935>, accesat la 10.10.2024.

de influență în estul Europei.

Agresivitatea rusă dusă la toate nivelurile a pus astfel presiune pe firavele inițiative de integrare europeană care începuseră a se dezvolta în statele PaE, iar UE nu a putut răspunde eficient prin intermediul mecanismelor pe care le avea la dispoziție.

C. Interesele naționale specifice ale statelor PaE, adesea divergente în raport cu integrarea europeană au condus și ele la neatingerea obiectivelor inițiale ale PaE. Nivelul de ambiție în raport cu integrarea europeană s-a dovedit a fi diferit în cele șase state. Mai mult, unele dintre state nici nu s-au exprimat vreodată în această direcție, PaE fiind mai degrabă văzut ca un instrument de facilitare pragmatică a unor câștiguri de natură economică, fără implicații politice integratoare.

Interesele naționale ale statelor PaE nu au fost divergente doar în raport cu obiectivele integrării europene, ele s-au dovedit a fi divergente în multe cazuri și în raport față de partenerii vecini în cadrul parteneriatului.

Fără a ne propune să facem cu această ocazie o prezentare sintetică a intereselor specifice ale celor șase state PaE (aceasta poate fi regăsită în Brie, 2022), menționăm faptul că analiza intereselor specifice evidențiază nivelurile limitate ale ambițiilor fiecăruia dintre statele PaE. De altfel, reformarea PaE, prin mutarea accentului de pe dimensiunea multilaterală pe cea bilaterală și pe principiul *more-for-more* (*mai mult pentru mai mult*), scoate în evidență flexibilizarea politicilor UE privitoare la PaE în acord direct cu limitările date de aceste interese naționale corelate contextului geopolitic specific.

Orientarea proeuropeană a **Republicii Moldova** este una clar exprimată prin formularea cererii de deschidere a negocierilor de aderare, primirea statutului de țară candidată și, pe data de 25 iunie 2024, deschiderea oficială a primei conferințe interguvernamentale din cadrul negocierilor de aderare alături de Ucraina (Consiliul European, 2024). Procesul este însă unul sinuos. Chișinăul trebuie să țină cont și de contextul regional, de actuala agresiune a Federației Ruse împotriva Ucrainei, dar și de susținerea rusă acordată regiunii transnistrene și UTA Găgăuziei.

Invia militară neprovocată și nejustificată a Federației Ruse în Ucraina, care reprezintă o încălcare flagrantă a dreptului internațional a complicat contextul geopolitic, introducând reparații și mutații semnificative pe scena internațională. UE și-a reevaluat politicile referitoare la spațiul vecinătății estice, inclusiv cel al statelor PaE. O evidentă deschidere se manifestă prin începerea negocierilor de aderare ale Republicii Moldova și Ucrainei. Cele două state rămân conectate procedural, fiind plasate împreună în acest proces. În așteptarea unei soluții diplomatice la rezolvarea agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei, Ucraina va trebui să țină cont în perioada postbelică de clauzele viitoare și angajamentul comun de încetare a agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei. Această realitate, în lipsa unei soluții pe termen scurt sau mediu, nu este în avantajul Republicii Moldova, care și-ar putea vedea întârziată aderarea din rațiuni geopolitice care sunt lesne de înțeles.

Realitatea geopolitică generată de invazia rusă din Ucraina evidențiază o falie existentă între Vest și Est, la care trebuie să se raporteze și statele care până acum încercau să aibă o politică de neutralitate. În acest sens putem înțelege și noua extindere a NATO realizată prin includerea Finlandei din 2023 și a Suediei din 2024 (NATO, 2024). Federația Rusă, prin intervenția abuzivă din Ucraina și disprețul vădit asupra dreptului internațional, a căpătat imaginea unei agresor care

nu are limite ale acțiunilor violente în raport cu vecinii. Statutul de neutralitate și tratatele internaționale nu mai reprezintă garantul securității naționale în sens clasic sau în sensul noilor amenințări date de către războiul hibrid. Acesta a fost contextul care a determinat statele din vecinătatea rusă să caute garanții de securitate în apropierea de NATO (această apropiere poate fi remarcată la diverse paliere, de la o cooperare sectorială, la parteneriate și până la aderarea la blocul militar). Republica Moldova este într-o situație similară. Statutul de neutralitate nu a cântărit foarte mult în fața numeroșilor lideri ruși care au proferat amenințări directe cu acțiunii militare împotriva acestui stat (prevalându-se adesea de contextul complicat al gestionării conflictului înghețat din regiunea transnistreană, de evoluția relațiilor cu regiunea autonomă a găgăuzilor sau de situația minorității vorbitoare de limbă rusă din Republica Moldova).

Într-un context mai larg, UE se re poziționează și în raport cu accelerarea procesului integrator al Balcanilor de Vest. Noua realitate geopolitică necesită răspunsuri adecvate și conduce către o altă ordine a afacerilor interne și externe ale Uniunii Europene.

Mai mult, consensul intern la nivelul procesului decizional al UE are de suferit în contextul prelungirii crizei ucrainene. Unele state își văd amenințate interesele economice pe fondul sancțiunilor internaționale împotriva Federației Ruse, în special în domeniul aprovizionării cu resurse energetice (a se vedea poziționarea Ungariei, Austriei, Slovaciei, dar nu numai).

Republica Moldova este grav afectată de agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei pe plan economic, social, dar și la nivelul securității naționale și societale. Apoi, războiul hibrid susținut de Federația Rusă împotriva acestui stat vulnerabil contribuie la un proces de erodare a democrației, amenințând consolidarea statului de drept și echilibrul politic. Regiunea transnistreană și UTA Găgăuzia sunt folosite de Federația Rusă pentru a genera instabilitate și pentru a bloca inițiativele autorităților de la Chișinău legate de procesul integrării europene. Conflictul înghețat din regiunea transnistreană în contextul evenimentelor din Ucraina a dat în mai multe rânduri semne că poate fi reactivat. Liderii politici din UTA Găgăuzia susțin public, inclusiv prin vizite la Moscova, regimul lui Putin și politicile acestuia față de Republica Moldova și integrarea europeană a acesteia.

În vederea susținerii Republicii Moldova, cu scopul de a reduce din efectele majore ale agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei a fost creată **Platforma de Parteneriat pentru Republica Moldova** (PPRM). Acest proiect a fost lansat la inițiativa Franței, Germaniei și României în 2022. „Platforma de Parteneriat pentru Republica Moldova s-a dovedit a fi un instrument util pentru coordonarea eforturilor și resurselor din partea diverselor părți implicate în abordarea provocărilor interne și externe semnificative cu care s-a confruntat Republica Moldova” (Guvernul Republicii Moldova, 2024). Primele ediții ale Platformei de Parteneriat pentru Moldova au avut loc la Berlin (5 aprilie 2022), București (15 iulie 2022), Paris (21 noiembrie 2022), respectiv la Chișinău (17 octombrie 2023 și 17 septembrie 2024)⁷. Peste 65 de țări partenere și organizații internaționale s-au reunit, reafirmându-și sprijinul puternic pentru Republica Moldova,

⁷ Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova, Republica Moldova va găzdui cea de-a 5-a ediție a Conferinței Ministeriale a Platformei de Parteneriat: Un angajament comun pentru o Moldovă Europeană, Modernă și Sigură (11.09.2024) <https://mfa.gov.md/ro/content/republica-moldova-va-gazdui-cea-de-5-editie-conferintei-ministeriale-platformei-de>, accesat la 10.10.2024; Ministerul Afacerilor Externe, Declarația comună a miniștrilor afacerilor externe ai Franței, Germaniei, României și Republicii Moldova, co-președinți ai celei de-a cincea Conferințe Ministeriale a Platformei de Parteneriat pentru Republica Moldova (17.09.2024) <https://www.mae.ro/node/65435>, accesat la 10.10.2024.

în special din cauza efectelor agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei.

Ministerul Afacerilor Interne din Republica Moldova a anunțat că vor fi implementate numeroase acțiuni pentru a pregăti Conferințele PPRM. Aceste inițiative vor urma șase dimensiuni principale și se referă la întâlniri pe grupuri de lucruri despre *ajutorul umanitar*, care include și tema sprijinului pentru refugiați, *energia, combaterea corupției, controlul granițelor, sprijin financiar, restructurarea administrației*⁸.

Cea de-a cincea conferință a PPRM a avut loc pe 17 septembrie 2024 la Chișinău și a reunit peste 65 de delegații internaționale cu scopul de a mobiliza și de a concentra ajutorul țărilor dezvoltate pentru Republica Moldova. S-a avut în vedere generarea de asistență politică, financiară și materială, precum și de expertiză aprofundată pentru procesul de reformare democratică a Republicii Moldova. Cu ocazia acestui eveniment au fost semnate mai multe acorduri de finanțare în valoare de 380 de milioane de euro, sub formă de granturi și împrumuturi (RRA, 2024). „Vor fi alocate circa 25 de milioane de euro pentru asistență din partea Băncii Mondiale și Uniunii Europene, ce va permite Republicii Moldova să dezvolte sistemul energetic pentru a nu permite șantajul energetic, care încă mai poate avea loc”, a spus șeful diplomației franceze la Chișinău (RRA, 2024). La rândul său, ministrul de externe al Germaniei, Analenna Baerbock, a declarat că „va continua sprijinul pentru Republica Moldova în fața agresiunii și interferențelor Federației Ruse în procesele democratice ale Republicii Moldova” (RRA, 2024).

„Republica Moldova nu este singură, iar reuniunea este o dovadă în acest sens”, a declarat fosta șefă a diplomației de la București, Luminița Odobescu. Ea a subliniat și cu această ocazie că „România a fost și va fi mereu alături de Republica Moldova”, atenționând asupra războiului informațional agresiv pe care Federația Rusă îl poartă în Republica Moldova (RRA, 2024). Fostul ministrul de externe român „a reliefat și agenda de cooperare bilaterală cu Republica Moldova, care include proiecte de interconectare în domeniul energiei și transporturilor, dar și un program complex de sprijin în beneficiul Republicii Moldova prin trimiterea de experți guvernamentali din România care să ofere susținere în procesul de negociere pentru aderarea la Uniunea Europeană” (MAE, 2024). Pe de altă parte, potrivit comunicatului MAE de la București, „România continuă să ofere sprijin financiar pentru proiectele propuse de autoritățile de la Chișinău în baza *Acordului între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind implementarea programului de asistență tehnică și financiară în baza unui ajutor financiar nerambursabil în valoare de 100 milioane de euro acordat de România Republicii Moldova*” (MAE, 2024).

Aceste eforturi diplomatice au fost dublate de susținerea proiectelor comune sau a celor din Republica Moldova care au beneficiat de sprijin financiar considerabil din partea statului român și al UE în ultimul deceniu. Cu ocazia conferinței finale a programului de cooperare transfrontalieră România-Republica Moldova 2014-2020, care a avut loc la Chișinău pe data de 7 martie 2024 s-a făcut un bilanț al acestor proiecte. Evenimentul a adus împreună structurile care au gestionat programul din cele două țări, beneficiarii proiectelor, misiuni diplomatice la Chișinău și reprezentanții Comisiei Europene.

„România și Republica Moldova împărtășesc o experiență de peste 20 de ani de cooperare transfrontalieră, susținută de Uniunea Europeană. Am investit aproape 100 de milioane de euro în modernizarea unităților medicale, în reabilitarea și dotarea școlilor și a universităților de pe ambele părți ale frontierei, în refacerea drumurilor și

⁸ Ministerul Afacerilor Interne, Platforma de sprijin pentru Republica Moldova ro/eng (27.03.2023), <https://mai.gov.md/ro/node/7639>, accesat în data de 10.10.2024.

eficientizarea punctelor de trecere a frontierei. Ne pregătim pentru a investi o sumă asemănătoare în perioada 2021-2027 și sperăm să avem proiecte cel puțin la fel de bune, spre beneficiul comunităților locale”,

a declarat Aurel-Dragoș Drăghescu, subsecretar de stat în cadrul Ministerului Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației din România, prezent la eveniment (*Romania-Republic of Moldova. ENI-Cross Border Cooperation, 2024*).

„Rezultatele cu impact atinse în cadrul programului de cooperare transfrontalieră România-Republica Moldova, susținut din fondurile Uniunii Europene, reconfirmă acest parteneriat puternic ce generează oportunități de creștere, beneficii concrete pentru oameni și o viață mai bună pe ambele maluri ale Prutului”,

a adăugat Artur Mija, secretarul general al Guvernului Republicii Moldovei (*Romania-Republic of Moldova. ENI-Cross Border Cooperation, 2024*). Prin *Programul de cooperare România-Republica Moldova 2014-2020* au fost finanțate 81 de proiecte totalizând 99 de milioane de euro, fonduri care au fost investite în reabilitarea drumurilor, în modernizarea școlilor, a universităților și a spitalelor, în pregătirea instituțiilor și a populației pentru situațiile de urgență, precum și în restaurarea și promovarea obiectivelor turistice aflate pe ambele maluri ale Prutului (Fonduri Structurale, 2024).

2.2. Contextualizarea internă: provocările pentru integrarea europeană legate de gestionarea conflictului înghețat din regiunea transnistreană și evoluțiile din UTA Găgăuzia

Discuțiile și evoluțiile relațiilor dintre UE și Republica Moldova sunt influențate și marcate atât în sensul constrângerilor, cât și în cel a determinismelor, de gestionarea situației din regiunile transnistreană și găgăuză. UE este obligată să țină cont de situația specială a acestor regiuni. Mai mult, guvernul Republicii Moldova este încurajat să soluționeze pașnic și de o manieră integratoare aceste dispute identitare.

Originea *conflictului transnistrean* se regăsește în ultimii ani de existență a URSS, atunci când clasa politică a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești s-a împărțit cu privire la două probleme fundamentale: natura relațiilor dintre Chișinău și Moscova și locul limbilor rusă sau română în spațiul public. În timp ce forțele politice, care urmăreau dublul scop de a se separa de Uniunea Sovietică și de a crește rolul și statutul limbii române, au preluat controlul în Chișinău, o parte din funcționarii sovietici care își doreau păstrarea Uniunii Sovietice au instituit, cu susținerea influențelor cercuri politice de la Moscova, un centru alternativ de putere politică la Tiraspol (Victor, 2024). Dincolo de această perspectivă, oarecum simplistă și idealistă, este absolut evident faptul că focarul conflictual de pe teritoriul Republicii Moldova a fost inspirat, stimulat și utilizat de puterea de la Moscova pentru susținerea intereselor sale. Acest tipar a fost utilizat și în cazul altor foste republici sovietice cu scopul de a păstra controlul efectiv asupra tuturor republicilor pentru a contracara aspirațiile firești ale acestora la suveranitate, libertate și renaștere națională (Stăvilă & Bălan, 2010, p. 4). Proclamarea independenței de către Republica Moldova, la 27 august 1991, a condus la o deteriorare a relațiilor dintre Chișinău și Tiraspol (Rusnac, 2022). Deși primele lupte între forțele controlate de autoritățile de la Chișinău și trupele separatiste s-au produs la 13 decembrie 1991, *de facto* conflictul transnistrean a izbucnit în noaptea de 1 spre 2 martie 1992, când separatiștii au atacat sediul comisariatului de poliție din Dubăsari (Rusnac, 2022).

Etapă conflictului militar a ținut până pe data de 21 iulie 1992. Cu toate acestea, tensiunile politice au rămas relevante și pot fi regăsite și astăzi în regiune. Următoarea etapă a conflictului a

avut loc la data de 21 iulie 1992, când, la Moscova, președintele Federației Ruse, Boris Elțin și președintele Republicii Moldova, Mircea Snegur, împreună cu liderul separatist Igor Smirnov, au semnat o Convenție prin care erau identificate principiile rezolvării pe cale pașnică a conflictului armat⁹. Reglementarea a fost în fapt înghețarea conflictului care a perpetuat și a asigurat continuarea intereselor și controlului rus în regiune. Soldații ruși a fost păstrați în regiune cu scopul declarat „de menținere a păcii”.

Numeroasele și complexe negocieri de soluționare a acestui conflict înghețat nu s-au soldat cu o pace durabilă indiferent de formatul de negociere de până acum.

Reintegrarea teritorială a țării a beneficiat în toată această perioadă de o atenție deosebită din partea guvernului de la Chișinău. La nivelul structurilor acestuia există un portofoliu de viceprim-ministru pentru reintegrare având rolul de a coordona activitățile legate de acest demers. Prin coordonarea acestei structuri, în perioada 2011-2023, au fost implementate 13 programe guvernamentale de reintegrare a țării, ce au prevăzut alocații pentru 544 de proiecte, în valoare de peste 170 milioane de lei (MLD), având drept obiectiv soluționarea problemelor stringente din Zona de Securitate, dezvoltarea comunitară durabilă, realizarea dezideratului de reintegrare a țării (Guvernul Republicii Moldova, 2024). Pe 15 mai 2024, membrii Guvernului au aprobat Programul activităților de reintegrare a țării pentru anul 2024, care prevede finanțarea a 26 de proiecte de dezvoltare durabilă, de modernizare infrastructurală, de suport instituțional și de interes comunitar ce urmează a fi implementate în localitățile din Zona de Securitate (Guvernul Republicii Moldova, 2024).

În ciuda eforturilor și a diverselor politici publice coordonate de la Chișinău, reintegrarea rămâne un deziderat dificil de gestionat și de realizat. Conflictul transnistrean nu poate fi soluționat fără demilitarizarea regiunii transnistrene, iar momentul propice ar putea să apară atunci când se va clarifica situația legată de agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, a declarat vicepremierul pentru reintegrare, Oleg Serebrian, într-un interviu pentru postul public de televiziune Moldova 1 (Radio Europa Liberă Moldova, 2024).

De la începutul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei în 2022, Moscova nu mai poate rota militarii săi din regiunea transnistreană, de aceea a recurs la recrutarea bărbaților din regiune, unde ar locui circa 200 000 de persoane cu pașapoarte rusești.

„Sunt foarte multe entități militare sau militarizate cu care trebuie să vedem ce facem, pentru că faptul că va pleca drapelul rus al unei unități militare din regiunea transnistreană nu va însemna soluționarea problemei. Momentul propice pentru soluționarea acestei probleme, fără de care nu ne putem mișca înainte în soluționarea politică a conflictului transnistrean, o să apară fără îndoială atunci când se va clarifica, așa cum ne dorim noi, situația în războiul din Ucraina”,

a mai spus vicepremierul pentru reintegrare (Radio Europa Liberă Moldova, 2024).

În procesul de apropiere a Republicii Moldova de UE, conflictul transnistrean s-a dovedit a fi o problemă greu de gestionat. Este greu de imaginat integrarea europeană fără a putea avea deplina exercitare a suveranității naționale și controlul întregului teritoriu de către guvernul de la Chișinău. Apoi, Republica Moldova, dar și UE, par a fi dispuse la concesiuni în fața Tiraspolului pentru a determina o reacție proactivă și a facilita o aprofundare a integrării economice care să

⁹ Bălan, Maia. Portalul Independent din Bălți. „La 2 martie comemorăm pe cei căzuți în Conflictul Armat din 1992 de pe Nistru” (01.03.2024) <https://esp.md/ro/podrobnosti/2024/03/01/la-2-martie-comemoram-pe-cei-cazuti-conflictul-armat-din-1992-de-pe-nistru>, accesat în data de 10.10.2024.

stimuleze cel puțin elitele transnistrene să fie mai deschise dialogului cu Chișinăul. Regimul separatist de la Tiraspol încă își poate folosi pârghia energetică pentru a extrage anumite concesiile de ordin comercial de la Chișinău, inclusiv cu permisiunea instituțiilor UE. Aceste concesiile ar putea fi percepute de către Republica Moldova și UE drept un preț temporar plătit pentru a limita raza de instabilitate generată de agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei (Cenușa, 2023). Ucraina este și ea determinată să susțină Republica Moldova în procesul de reintegrare. Acest lucru deja a fost semnalat de către Volodymyr Zelenski pe marginea summit-ului Comunității Politice Europene din iunie 2023, ocazie cu care și-a exprimat încrederea că problema transnistreană se va încheia odată cu încetarea războiului din Ucraina (Radio Chișinău, Iunie 2023).

Nesoluționarea conflictului transnistrean este o amenințare pentru securitatea națională a Moldovei și Ucrainei. De aceea, ambele părți sunt cointeresate să elimine prezența politico-militară rusă din regiunea transnistreană, cel mai degrabă imediat după terminarea războiului (Cenușa, 2023). În cazul unui aranjament diplomatic sau militar favorabil Federației Ruse, aceasta din urmă ar putea să ceară concesiile legate de restabilirea tranzitului unităților militare ruse prin Ucraina, posibilă anterior în baza acordului din 1998, anulat în 2015, pentru a scoate regiunea transnistreană din izolare (Cenușa, 2023).

În ecuația negocierilor dintre Chișinău și Tiraspol, poziția regimului separatist și-a pierdut din avantajele anterioare. Federația Rusă, slăbită de efortul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei și de sancțiunile internaționale, susține tot mai puțin regimul de la Tiraspol. Mai mult, pe fondul blocajului ucrainean există o evidentă barieră logistică. În aceeași direcție, avantajul energetic al Tiraspolului în negocieri cu malul drept pierde semnificativ din pondere ca urmare a aprofundării interconectării energetice a Republicii Moldova cu România. Planificată a fi dată în exploatare nu mai devreme de anul 2025, linia de tensiune înaltă care va lega Chișinăul de interconectarea Isaccea-Vulcănești va furniza curent direct către Chișinău, evitând rețelele de transmisie care intersectează regiunea transnistreană. De asemenea, această interconectare va permite diminuarea riscurilor legate de atacurile Federației Ruse asupra infrastructurii energetice ucrainene. De asemenea, energia electrică primită din UE va putea ajunge pe teritoriul controlat de autoritățile de la Chișinău fără a risca deconectări din partea Tiraspolului (Cenușa, 2023).

Pe de altă parte, în perspectiva previzibilei opriri a tranzitului gazelor rusești prin Ucraina după 1 ianuarie 2025, conducerea regiunii transnistrene ar putea fi forțată să facă anumite concesiile. Sosirea gazului rusesc la Tiraspol se poate opri brusc și mai devreme dacă stația de comprimare a gazelor de la Sudja (teritoriu rusesc controlat acum de forțele ucrainene) ar fi afectată de bombardamentele din zonă. Lipsa gazului rusesc ar genera un dezastru umanitar în regiunea transnistreană. Presiunea este așadar acum și mai mare pe Tiraspol. Aceasta cu atât mai mult cu cât, anticipând situația și beneficiind de sprijinul direct al UE și, implicit, al României, Republica Moldova a făcut pași decisivi în procesul găsirii surselor alternative de aprovizionare. Cert este faptul că guvernul de la Chișinău nu mai poate fi șantajat prin intermediul energiei de către Moscova, prin Tiraspol. În contextul posibilei deteriorări a situației din regiunea transnistreană, Chișinăul are un scenariu de menținere a regiunii pe linia de plutire printr-un dialog al reconcilierii și reintegrării. „În același timp va trebui să absorbim consecințele asupra regiunii transnistrene. Noi înțelegem că există o capacitate foarte limitată de plată în stânga Nistrului și nu putem admite ca acolo să se producă o criză umanitară”, este de părere Victor Parlicov, ministrul moldovean al Energiei (Călugăreanu, 2024).

Calea reintegrării teritoriale este anevoioasă și trebuie să fie aprofundată întâi la nivel economic. Apropierea de UE și beneficiile social-economice care decurg de aici pot genera efecte pozitive în relația cu regiunea transnistreană. „Regiunea transnistreană va fi integrată cel puțin economic în Republica Moldova până în 2030”. Astfel, „...cel puțin la nivel economic regiunea să fie practic integrată într-un spațiu vamal, fiscal, monetar cu malul drept” au fost declarațiile susținute de vicepremierul moldovean pentru reintegrare, Oleg Serebrian. Această integrare economică va reprezenta mai mult de jumătate din procesul propriu-zis de integrare a regiunii transnistrene în interiorul Republicii Moldova (Pricop, 2024). Deja, primii pași au fost făcuți din acest an. De la 1 ianuarie 2024 a intrat în vigoare noul Cod vamal al Republicii Moldova, în virtutea căruia firmele din regiunea transnistreană vor trebui să plătească taxe vamale la bugetul Republicii Moldova.

Până atunci provocarea rămâne semnificativă pentru regiune. În vederea ieșirii din impas, autoritățile moldovene sunt gata să accepte realitatea unei integrări europene în două etape, unde prima etapă ar fi aderarea părții de la vest de Nistru, deci fără regiunea transnistreană. Maia Sandu, președinta Republicii Moldova a declarat în această speță că „noi ne dorim ca să ne integrăm în UE reîntregiți, cu conflictul transnistrean rezolvat, dar în cazul în care acest lucru nu va putea fi făcut, atunci suntem gata să ne integrăm în doi pași” (g4media.ro, 2024).

Pe 20 octombrie 2024, cu ocazia referendumului privitor la aderarea la Uniunea Europeană, cetățenii Republicii Moldova au fost chemați să răspundă la întrebarea *Susțineți modificarea Constituției în vederea aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană?* Doar 31,02% dintre cetățenii din regiunea transnistreană au răspuns „DA”. Astfel, 68,98% dintre locuitorii regiunii transnistrene prezenți la urne au votat împotriva aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană (Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova, 2024).

Evoluția situației din *Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia* este și ea complicată mai ales la nivel politic și identitar. Comunitatea găgăuză a fost mai mereu o comunitate de frontieră. Această realitate se datorează tocmai poziționării, controversate adesea, între identitatea bulgară, turcă și, mai nou, rusă a membrilor acestei comunități. Dincolo de controversata lor origine, identitatea lor comportă nuanțări semnificative de-a lungul unor etape istorice care le-au marcat existența. Tot mai mult această comunitate s-a transformat identitar spre ceea ce astăzi este o comunitate rusofilă, sprijinită sistematic de Moscova.

Fără a fi foarte numeroasă (aceasta număra în conformitate cu recensământul din 2004, 147 500 de membri, dintre aceștia 127 835 locuiau în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia), această comunitate se remarcă prin importanța pe care a avut-o în istoria Basarabiei (Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2024a). În conformitate cu datele recensământului din 2014, în UTA Găgăuzia trăiau 134 535 locuitori, dintre care 112 387 erau găgăuzi (Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2024b).

Teoria cea mai acceptată privitoare la originea lor este aceea că sunt descendenți ai unor triburi turcice, posibil oghuzii sau chiar selgiucizii. Alți istorici vorbesc despre originea cumană, peceneagă sau bulgară a acestora¹⁰. Certitudini sunt totuși originea turcică a limbii lor și faptul că

¹⁰ Istoricii bulgari îi consideră simpli bulgari turcizați care și-au păstrat identitatea religioasă creștin-ortodoxă. Cf. *** „Cine sunt de fapt găgăuzii, cei folosiți azi de Rusia pe post de unealtă geostrategică și amenințare permanentă la adresa suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova” (20.01.2014), România Breaking News, <https://romaniabreakingnews.ro/cine-sunt-de-fapt-gagauzi-cei-folositi-azi-de-rusia-pe-post-de-unealta-geostrategica-si-amenintare-permanenta-la-adresa-suveranitati-integritatii-teritoriale-a-r-moldova/>, accesat în data de 16.09 2024.

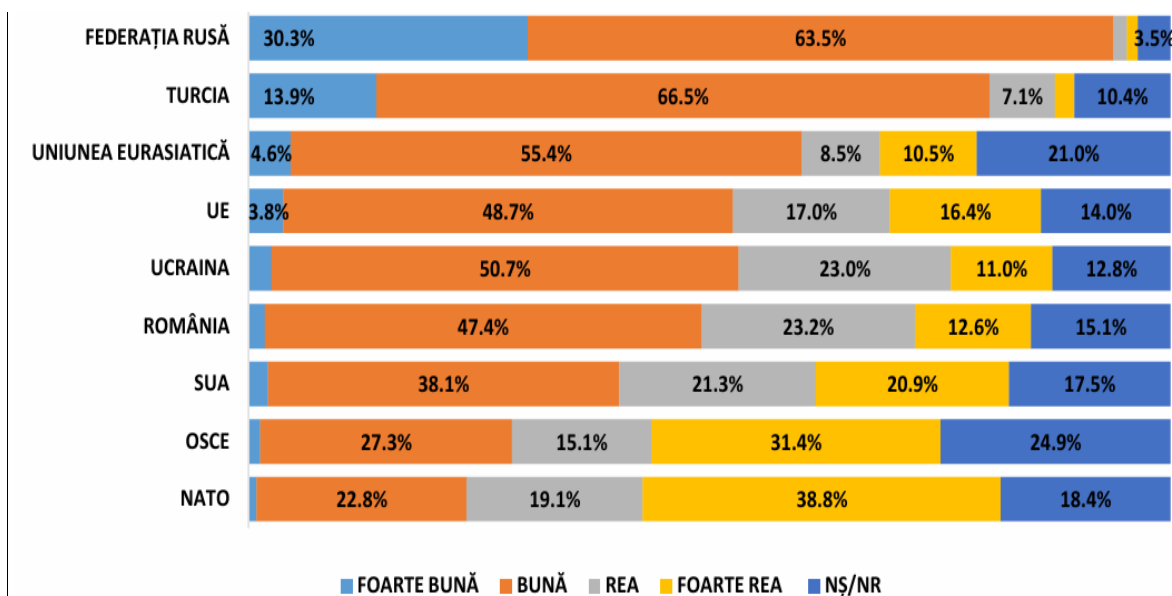
s-au creștinat, renunțând la islam sub influența Bizanțului (Pârlog, 2012). Prezența lor în spațiul Basarabiei este legată de o migrație din spațiul bulgar spre Dobrogea și Basarabia, la finalul secolului al XVIII-lea. Anexarea Basarabiei de către țariști i-a transformat pe aceștia în disputa lor, adesea cu turcii, dar și pentru controlul noii provincii, în aliații creștin ortodocși dispuși tot mai mult să accepte apropierea cultural-politică. În schimb, rușii le-au acordat privilegiile, scutiri de taxe, de serviciu militar ș.a. (Pârlog, 2012).

Perioada sovietică i-a apropiat identitar și mai mult de ruși, pentru ca acum limba rusă să fie asumată la nivel colectiv. După câștigarea independenței de stat de către Republica Moldova, aceștia, alături de alte minorități, au militat pentru crearea unei regiuni autonome UTA Găgăuzia susținuți cultural și de către Ankara, care a deschis aici un Centru Cultural Turc și o Bibliotecă Turcă. Toate acestea transformă această comunitate dintr-o identitate de frontieră, într-una de contact cultural-identitar.

UTA Găgăuzia este, poate, cea mai rusofilă regiune a Republicii Moldova. O entitate separatistă la începutul anilor '90, UTA Găgăuzia a acceptat până la urmă suveranitatea Chișinăului, însă pretinde dreptul la secesiune în cazul unei uniri cu România sau chiar și a integrării europene. De altfel, apropierea de Federația Rusă, vizitele făcute la Moscova și politicile proruse ale bașcanei Evghenia Guțul i-au adus acesteia includerea pe listele de sancțiuni ale Occidentului. „SUA au impus sancțiuni împotriva Evgheniei Guțul pentru implicare în acțiunile hibride împotriva statului Republica Moldova și cetățenilor ei, acțiuni finanțate cu bani din surse criminale. Decizia vine în urma unei colaborări eficiente cu partenerii noștri externi și vom continua să luăm măsuri decisive pentru a contracara corupția și amenințările la adresa securității naționale”, a scris Dorin Recean, premierul Republicii Moldova în iunie 2024. Ulterior, pe 9 octombrie 2024 și Uniunea Europeană a inclus pe lista celor sancționați pentru încercări de destabilizare a Republicii Moldova încă cinci persoane, printre care se află și Evghenia Guțul, actuala bașcană a UTA Găgăuziei, afiliată fugarului Ilan Șor (HotNews.ro, 2024).

Percepția opiniei publice din UTA Găgăuzia privitoare la UE și integrarea europeană a Republicii Moldova a fost surprinsă de către Institutul de Politici Publice. Acesta efectuează sondaje de opinie focusate pe locuitorii din autonomia găgăuză și raionul Taraclia începând cu anul 2011. Cel mai recent astfel de sondaj a fost publicat în anul 2022 și cuprinde analize ale unor date colectate în septembrie-octombrie 2021 (deci înainte de invazia Federației Ruse din Ucraina și în perioada când încă mai era Irina Vlah bașcană al UTA Găgăuzia). Menționăm faptul că la 19 iulie 2023 noul bașcan este Evghenia Guțul, ale cărei poziții s-a dovedit a fi și mai radicale în privința apropierii de Federația Rusă și a opoziției față de apropierea Republicii Moldova de UE. Percepția publică față de apropierea de UE s-a îmbunătățit însă în perioada de după 2015 și în această regiune. În 2021, 17,6% ar vota pentru aderarea la Uniunea Europeană (față de doar 3,6% în 2015) și 58% împotriva aderării (față de 80% în 2015). Dacă ar avea de ales între aderarea la Uniunea Europeană și aderarea la Uniunea Economică Eurasiatică, atunci 44,1% ar vota pentru aderarea la Uniunea Economică Eurasiatică (86,9% în 2015) și 19% pentru aderarea la Uniunea Europeană (2,6% în 2015) (Institutul de Politici Publice, 2021, p. 31).

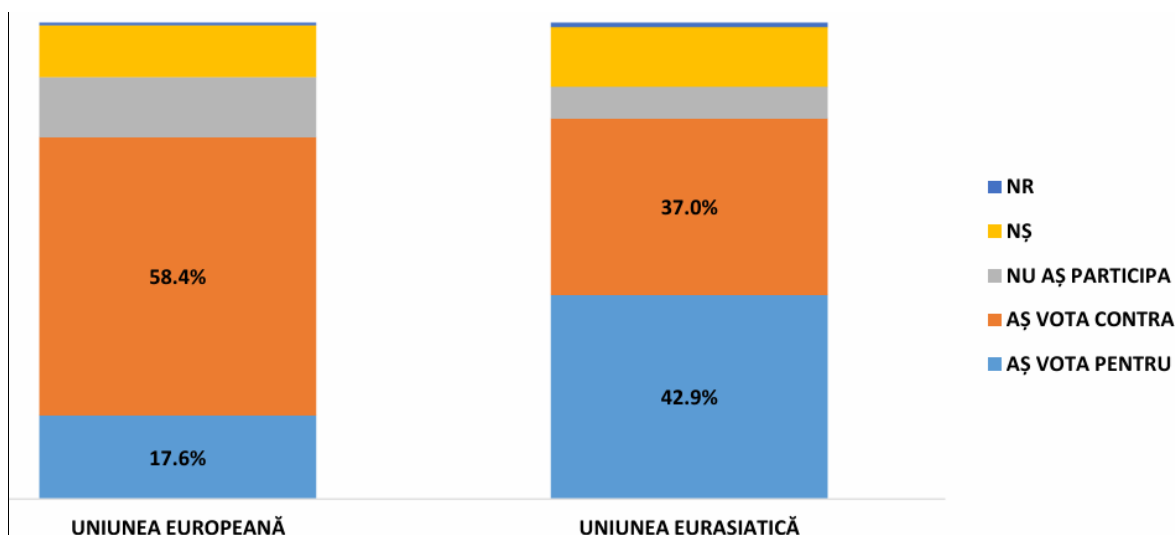
Figură 1 Atitudinea față de partenerii străini în UTA Găgăuzia și Raionul Taraclia

Sursa: Institutul de Politici Publice, 2021, p. 31.

Este vizibilă așadar preferința populației din UTA Găgăuzia și Raionul Taraclia pentru o integrare în Uniunea Economică Eurasiatică, comparativ cu aderarea Republicii Moldova la UE. Totodată, și votul împotriva este relevant pentru a fi analizat, 58.4% ar vota împotriva aderării la Uniunea Europeană.

Figură 2 Preferințe pentru integrarea externă a Republicii Moldova, în UTA Găgăuzia și Raionul Taraclia

Sursa: Institutul de Politici Publice, 2021, p. 31.

Mesajele politice s-au radicalizat foarte mult în favoarea unei poziții proruse în contextul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei mai ales după alegerea noului bașcan Evgenia Guțul (iulie 2023). Evoluția politică și mesajele liderilor din UTA Găgăuzia în 2024 par să conducă către un scenariu care amintește de situația din regiunea transnistreană, de la începutul anilor '90. Există

o încercare vizibilă de a lega economic și politic regiunea de Federația Rusă. Acordul semnat între bășcana Guțul și Promsvyazbank, alături de aderarea la infrastructura financiară rusă alternativă la SWIFT, denumită „Mir”, indică o ancorare și mai profundă în sfera de influență rusă. „Aceste acțiuni nu numai că întăresc legăturile financiare și economice, dar creează o dependență structurală care poate fi dificil de inversat pe termen mediu și lung. Aceasta desigur, dacă s-ar și materializa. Cardurile „Mir” ar fi folosite mai degrabă pentru a plăti protestatarii și votanții Șor, pentru a vota împotriva la referendumul privind aderarea UE”, organizat pe 20 octombrie 2024 (Pleşca, 2024).

Pe 20 octombrie 2024, cu ocazia referendumului privitor la aderarea la Uniunea Europeană, doar 5,16% dintre cetățenii din UTA Găgăuzia au răspuns da. Astfel, aproape 95% dintre găgăuzii prezenți la urne au votat împotriva aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană (Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova, 2024).

2.3. Relația UE - Republica Moldova, de la partener la stat candidat: Parteneriatul Estic, Acordul de Asociere, stat candidat, capitole de negociere

Republica Moldova a fost inițial „capul de afiș” al PaE, având cea mai rapidă traiectorie proeuropeană și fiind prezentată ca o „poveste de succes” a influenței UE în regiune, dar în perioada 2016-2020 ea și-a pierdut avansul inițial. Influența rusă a rămas una destul de puternică în Moldova, impunându-se și prin amestecul direct în politica internă, prin mass-media, dar și prin controlul economic, șantajul energetic și, nu în ultimul rând, prin intermediul susținerii mișcărilor separatiste ale regiunii transnistrene sau UTA Găgăuzia. Cu toate acestea, în 2014, UE și Republica Moldova au semnat Acordul de Asociere, inclusiv Acordul de liber schimb aprofundat și cuprinzător (DCFTA), care a intrat în vigoare în iulie 2016. Acest moment a confirmat întărirea legăturilor politice și economice ale Moldovei cu UE, fapt ce a culminat cu acceptarea statutului de țară candidată la UE în iunie 2022.

Concomitent, trebuie, de asemenea, menționat faptul că situația din regiunea transnistreană (teritoriu unde se află trupe militare rusești) a devenit și mai tensionată după agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, existând temeri privind escaladarea tensiunilor (Mediafax 2015). Chiar și după lansarea formatului 5+2, problema regiunii transnistrene rămâne o provocare majoră pentru Republica Moldova, cea dintâi declarându-și unilateral independența față de Republica Moldova. În acest proces, UE susține suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova cu un statut special pentru regiunea transnistreană, fapt ce va face parte din negocierile de aderare. În plus, reapar periodic tensiuni politice între Chișinău și Comrat, capitala UTA Găgăuziei, din cauza statutului special al acestei regiuni, Federația Rusă oferind sprijin acestor entități (Deutsche Welle, 2015).

Mai mult, relațiile dintre Chișinău și Bruxelles au avut în trecutul apropiat mai multe perioade de criză. În 2014, după intrarea în vigoare a Acordului de Asociere, Federația Rusă a impus embargou vinurilor moldovenești, lovind în cea mai mare ramură a industriei moldovenești, care era dependentă de piața rusă (Deutsche Welle 2014). Această vulnerabilitate a fost transformată într-o oportunitate prin care exportul de vinuri a fost redirecționat către piața europeană, diminuând astfel dependența față de Moscova. Au mai urmat alte două embargouri – la fructe și conservele din legume, precum și la importul de carne. După alegerile parlamentare din 2014, Republica Moldova a devenit scena unui scandal internațional ce a afectat întreaga

societate denumit și „jaful secolului” (Deutsche Welle, 2019a). Printr-o schemă frauduloasă a fost scos din sistemul bancar moldovenesc aproximativ un miliard de dolari. Nici la zece ani după, vinovații nu au fost pedepsiți din punct de vedere legal, iar lipsa progreselor în investigația și în recuperarea banilor fraudauți a dus și la răcirea relațiilor cu partenerii externi. Ca urmare a acestui scandal, asistența din partea UE a fost suspendată temporar. După acest incident, a urmat în 2016 alegerea unui președinte pro-rus din partea socialiștilor – Igor Dodon, ce a dus la o și mai mare îndepărtare a Moldovei de UE, totuși în 2020, Maia Sandu, unul dintre liderii vocali în ceea ce privește apropierea de UE a fost aleasă drept Președintă a Republicii Moldova. Aceste schimbări au demonstrat existența unei fragmentări între est și vest tot mai mare la nivel social. Această lipsă de persistență a fost cumva rezolvată după 2022, când a început agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei și UE a fost văzută ca singura opțiune viabilă din cauza temerii că Federația Rusă ar invada și Moldova.

Astfel, în cadrul unor sectoare prioritare cărora le corespund unul sau mai multe interese specifice, Moldova avea interesul să obțină din partea UE:

- asistență financiară pentru dezvoltarea economică, pentru infrastructură și competitivitate economică;
- deschiderea pieței UE pentru produsele agricole, cu precădere pentru fructe (în special mere, prune și struguri). Aceasta cu atât mai mult cu cât Federația Rusă a folosit adesea embargoul împotriva acestor produse ca o armă de constrângere politică;
- diversificarea piețelor de desfacere pentru vinul și produsele alcoolice derivate, care în trecut mergeau aproape exclusiv către piața rusă;
- creșterea investițiilor străine europene;
- asigurarea securității statului, inclusiv prin gestionarea statutului regiunii transnistrene și al UTA Găgăuziei;
- creșterea nivelului de trai și al veniturilor populației prin dezvoltare economică și socială;
- diversificarea surselor alternative de import de gaze și electricitate prin finanțarea conectivității cu România;
- susținerea investițiilor în domeniul industrial și energetic pentru a reduce marja de negociere a regimului de la Tiraspol care este finanțat de Moscova;
- deschiderea pieței europene pentru companiile moldovenești și pentru a face mai atractiv statutul de companie moldovenească pentru companiile de dincolo de Nistru;
- accesul fără viză al cetățenilor în spațiu Schengen;
- accesul tinerilor moldoveni la programele educaționale susținute de către UE;
- negocierea unei reglementări mult mai favorabile în privința serviciului de roaming

(TeleRadio Moldova 2019);

- dezvoltarea unor programe de securitate regională în cadrul PaE;
- dezvoltarea unei relații speciale cu România și prin intermediul PaE.

Cu toate acestea, din punct de vedere economic trebuie subliniat că Republica Moldova este cel mai mare stat recipient de fonduri UE *per capita* din tot programul Politicii Europene de Vecinătate (vezi și EU4Moldova.md). Asistența financiară acordată Moldovei prin Instrumentului european de vecinătate (IEV) a fost considerabilă: între 335 și 410 milioane euro în perioada 2014-2017 și între 284 de milioane euro și 348 de milioane euro în perioada 2017-2020 (Parlamentul European 2019b). În cadrul IEV au fost finanțate specific și proiecte comune între Republica Moldova și România în ceea ce privește cooperarea transfrontalieră prin Programul Operațional Comun România – Republica Moldova. Din punct de vedere financiar programul a avut un buget de 81 milioane euro în vederea finanțării a 81 de proiecte comune între cele două state în domenii precum: siguranță și securitate, dezvoltare tehnologică și inovare, dezvoltarea transportului și a rețelelor de comunicare, educație, cercetare, promovarea culturală etc. (Guvernul Republicii Moldova, Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale 2024)

Pe perioada pandemiei generate de COVID-19, Comisia Europeană a aprobat un ajutor financiar de 100 milioane de euro pentru a ajuta Republica Moldova să lupte împotriva efectelor virusului, iar în ianuarie 2022 a fost aprobat programul de asistență macro-financiară în valoare de maxim 150 milioane de euro (Comisia Europeană 2024). În ciuda problemelor politice interne, beneficiile Moldovei de la UE sunt însă demne de remarcat: a fost prima țară care a primit ridicarea vizelor în statele Schengen; a devenit membră a Comunității Energetice; participă în programele UE Orizont 2020 Erasmus + și COSME (program pentru întreprinderi mici și mijlocii). În ceea ce privește formatul „20 de livrabile pentru 2020”, un raport al unui ONG din 2019 constată că acesta nu este utilizat pe scară largă în Republica Moldova, mai ales pentru că țara are un format de monitorizare și raportare mult mai complet legat de implementarea Acordului său de asociere cu UE (*Evaluation of the implementation of 20 Deliverables for 2020 Republic of Moldova*, 2019, p 37). La nivel economic, conform EU4Business Moldova (2024), între 2009 și 2017 UE a investit în acest stat un total de 47 de mil. de euro, ce a însumat sprijin pentru 4.600 de companii, crearea a 2 600 de noi locuri de muncă și a generat împrumuturi pentru companii de 194 de mil de euro. În 2022, sprijinul UE s-a ridicat la valoarea de 132 milioane euro, generând 22 427 de noi locuri de muncă, 6 328 de întreprinderi mici și mijlocii sprijinite, etc (EU4Business 2023), ceea ce a ajutat la integrarea treptată a Republicii Moldova pe piața din UE și a sporit impactul pozitiv al acesteia din urmă, diminuând din dependența economică resimțită de Chișinău față de Federația Rusă.

În vederea identificării și analizării progreselor făcute de Republica Moldova în domenii precum economia, securitate, statul de drept, interconectivitatea, mobilitatea, etc., am utilizat Indicele Parteneriatului Estic, realizându-se astfel o analiză longitudinală, pe fiecare domeniu de cooperare în parte, astfel încât să putem identifica principalele progrese înregistrate, dar și stagnările și chiar regresele.

Indicele a fost anunțat la doi ani după lansarea Parteneriatului Estic și cuprinde date statistice agregate referitoare la nivelul de integrare al celor șase țări amintite mai sus. Integrarea europeană pentru statele PaE este înțeleasă ca fiind o sumă a elementelor ce cuprind dimensiunea

politică, economică, civilă și de securitate. Aceasta este măsurată prin: nivelul de convergență cu normele europene, nivelul de schimburi economice și creșterea acestor schimburi, construirea și aprofundarea rețelelor transfrontaliere și contactul oamenilor (EaP-CSF 2017).

Indexul PaE a fost creat pentru a monitoriza procesul de reformă în cele șase state partenere și, mai ales, pentru a semnaliza progresul sau regresul politicilor de reformare asumate de state în cadrul acordurilor de asociere. Indiferent de aspirațiilor celor șase în ceea ce privește integrarea europeană, Indicele semnalează respectarea valorilor specifice democrației și respectării drepturilor omului, alinierea la standardele UE care vizează buna guvernare și statul de drept. Astfel, atât decidenții publici, cât și cercetătorii sau membrii societății civile pot avea o imagine clară pentru o mai bună fundamentare a politicilor publice.

Indicele PaE se bazează pe informații colectate de la experți locali, cu ajutorul rețelei create de Forumul Societății Civile al PaE, prin aplicarea unui chestionar construit conform metodologiei lansată de Banca Mondială odată cu sondajele Doing Business. Această metodologie impune folosirea răspunsurilor da/nu pentru evitarea pozițiilor neclare și a minimiza erorile. În plus, toate întrebările au presupus argumentarea răspunsului, iar nuanțările au condus către o eventuală codificare intermediară¹¹.

Datele oferite de toate cele trei dimensiuni inițiale pe care Indicele Integrării Europene a fost construit reprezintă, de fapt, media aritmetică a scorurilor obținute de cele șase state partenere pentru fiecare categorie (subdiviziune reprezentativă pentru dimensiunea măsurată). Datele care descriu situația inițială, o imagine inter-statală și inter-sectorială a Parteneriatului Estic, au fost publicate într-un proiect pilot în noiembrie 2011, supus dezbaterilor și modificărilor, care să consolideze structura și metodologia unui instrument anual de analiză. Astfel, deși categoriile și subcategoriile definite au suferit mici modificări, redefiniri sau reîncadrări dimensionale, ele rămân reprezentative pentru măsurarea dimensiunilor de legătură dintre fiecare țară parteneră și Uniunea Europeană, armonizare între instituțiile, legislația și practicile celor șase state partenere și Uniunea Europeană, dar și management al structurilor pentru integrare europeană a partenerilor (dimensiune ulterior încorporată în celelalte două).

Totuși, Indicele PaE a fost deseori criticat de către statele partenere și/sau de către societățile civile, deoarece nu oferea o imagine pe înțelesul cetățenilor în ceea ce privește rezultatele tangibile pe care statele partenere le atingeau și consecințele directe care se răsfrângeau asupra vieții de zi de zi a indivizilor. De asemenea, pentru cetățeni nu era clar ce trebuia să facă fiecare stat în parte în vederea obținerii unui scor cât mai bun. Nu în ultimul rând, deși se mergea pe principiul *more-for-more* (*mai mult pentru mai mult*) și pe adaptabilitatea programului la necesitatea statelor partenere, indicele nu demonstra acest lucru, având în vedere că nu erau relevate măsurile concrete pe care fiecare dintre cele șase țări trebuiau să le aibă. Având în vedere că accentul cădea pe dezideratul de a atinge maximul de 1 punct se crea impresia unui spirit competițional între statele PaE. De asemenea, acel scor de maxim 1 punct nu s-a dovedit a fi suficient de elocvent pentru populație,

¹¹ Răspunsul **da** a fost codificat 1, iar **nu** cu 0; dar, dacă observațiile experților sugerează scoruri intermediare, acestea sunt codificate ca 0,5. Pentru întrebările care necesită date numerice (indicatori cantitativi), cifrele sunt codificate printr-o transformare liniară, folosind informațiile pe care le conțin despre distanțele dintre scorurile țărilor după formula $y=(x-x_{min})/(x_{max}-x_{min})$, unde y este scorul pe scara 0-1, x se referă la valoarea datelor brute, iar x_{max} și x_{min} sunt repere stabilite pentru o mai bună poziționare, respectiv Lituania (etalon superior) și țara PaE cu cea mai slabă performanță (etalon inferior). Toate valorile reperelor și procedurile de standardizare sunt disponibile pe https://eap-csf.eu/content/uploads/2024/07/EaP-Index_Methodology_Jan2024_FINAL.pdf, accesat în data de 16.09.2024.

având în vedere că, din nou, nu erau explicate acțiunile ce trebuiau întreprinse pentru a ajunge acolo și ce se va întâmpla odată ce statele atingeau acel scor dincolo de AA și DCFTA, pe care unele dintre state deja le-au semnat și fără a atinge un punctaj maxim (acel lucru a fost posibil având în vedere că indicele se referea la mai multe domenii decât cele necesare în vederea semnării celor două acorduri).

Analiza prezentă cuprinde date agregate începând cu anul 2011 până în anul 2023. Trebuie menționat faptul că din 2011 până în 2014 indicele a purtat denumirea oficială de *Indicele Integrării Europene pentru statele Parteneriatului Estic*. Denumirea a fost schimbată în 2015 în *Indicele Parteneriatului Estic*. Schimbarea nu a fost una întâmplătoare, după cum vom putea observa prin analiza ulterioară. Dacă în cazul primului, accentul se punea pe integrare plecându-se de la premisa că toate cele șase state partenere doresc o relație aprofundată cu UE, dacă nu chiar aderare, în cazul ultimului, tonalitatea este mai nuanțată/adaptată având în vedere și interesele țărilor partenere.

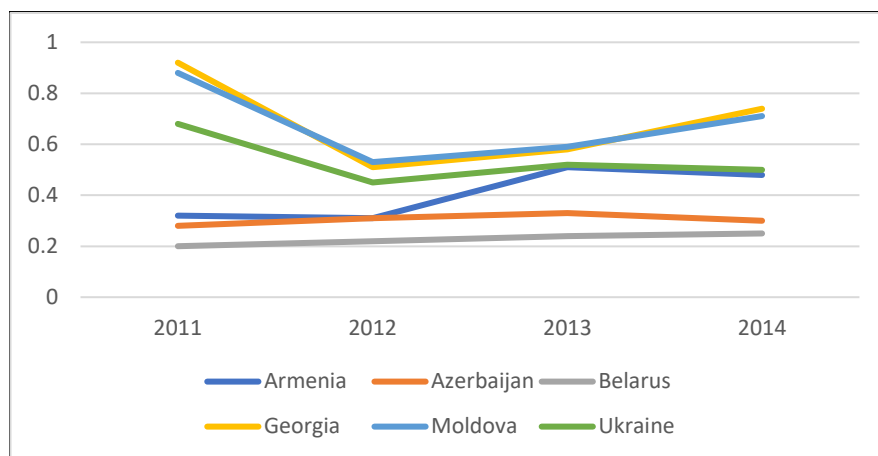
După cum se poate observa și în graficele de mai jos, încă de la lansarea acestuia au fost evidențiate preferințele naționale de dezvoltare și/sau consolidare a relației cu UE chiar dincolo de PaE.

Momentul schimbării denumirii nu este nici el unul întâmplător având în vedere că, în noiembrie 2013, în cadrul Summitului de la Vilnius, s-a marcat un punct de cotitură pentru securitatea Europei de Est prin evenimentele ce au început să se deruleze în acel an în Ucraina și care au continuat să se desfășoare pe parcursul anului 2014, anexarea Crimeii de către Federația Rusă, și care au culminat în 2022 cu agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei. Acest eveniment generator de insecuritate și instabilitate la nivel internațional a fost transformat în același an într-o oportunitate de către liderii de la Chișinău (și pe fundalul în care aceștia erau proeuropeni, față de cei din guvernarea precedentă) și au aplicat spre aderare la UE. Tot pe fundalul acestei agresiuni a Federației Ruse împotriva Ucrainei, UE a demonstrat unitate în fața unei amenințări imediate venite din partea Federației Ruse și a acceptat această candidatură.

Revenind la PaE, un element important constă în faptul că Indicele este compus din trei dimensiuni macro, fiecare având propriile sub-dimensiuni, după cum poate fi observat mai jos:

- **Management (Management).** Acesta cuprinde variabile precum: mecanismul de coordonare; mecanismul de armonizare legislativă; participarea societății civile și managementul asistenței UE. Un element extrem de important în prezenta analiză constă în faptul că dimensiunea de management a fost integrată în celelalte dimensiuni începând cu anul 2015, când s-a schimbat și denumirea oficială a indexului (EaP-CSF 2017). Această schimbare de viziune a fost confirmată și în cadrul Summitului Parteneriatului Estic de la Riga unde s-a pus accent pe diferențierea statelor partenere în funcție de interesele acestora (Consiliul UE 2015), astfel schimbându-se viziunea generalizată pe vertical de tipul sus în jos (de la UE către PaE) spre una adaptabilă orizontal între parteneri.

Figură 3 Dimensiunea de management

Sursa: realizată de autori pe baza datelor colectate din rapoartele publicate de Fundația Internațională Renașterea în colaborare cu Fundațiile pentru o Societate Deschisă, disponibile online <https://eap-csf.eu/>, accesat 4 august 2024.

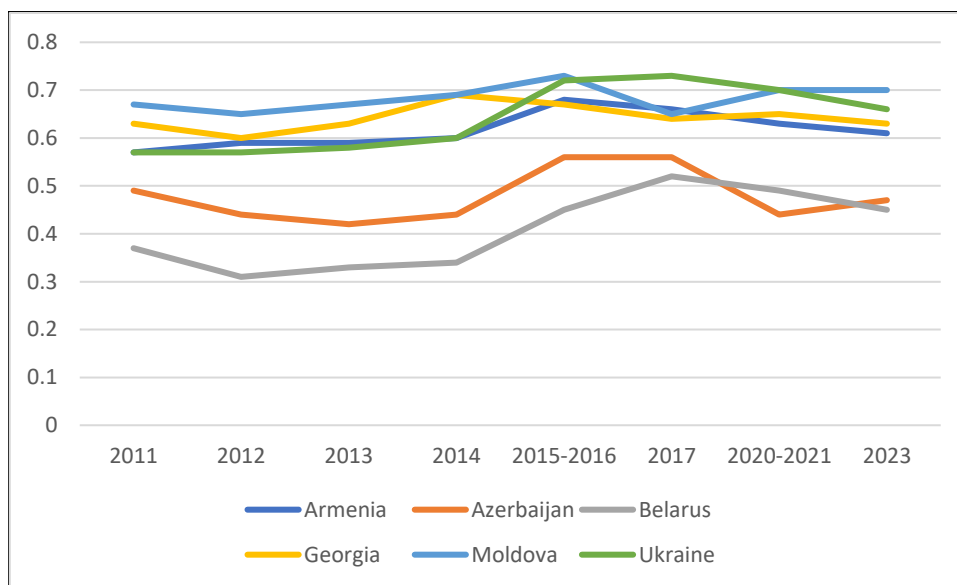
Așa cum poate fi observat în graficul de mai sus, momentul lansării din 2011 a surprins Republica Moldova pe locul doi după Georgia, înregistrând un scor de 0.88 dintr-un total de maxim 1. Cu toate acestea putem observa o scădere drastică în 2012, când a înregistrat un scor de 0.53, urmând ca în 2013 și 2014 să observăm a redresare parțială.

- **Armonizare/Aproximație (Approximation).** Acesta cuprinde variabile precum: democrația; statul de drept; calitatea guvernantei; economia de piață; libertatea, securitatea și justiția; energia și transportul; mediul; educația și mobilitățile (*people to people*). Observând mai jos graficul cronologic (perioada 2011-2023) destinat acestei dimensiuni a comportamentului celor șase state partenere putem identifica un punct de demarcație la nivelul anului 2014, moment în care toate statele partenere, cu excepția Georgiei au înregistrat un trend ascendent. Acest trend a fost stopat în anul 2015 moment începând cu care Republica Armenia și Georgia au înregistrat un regres vizibil până în anul 2017; Republica Azerbaidjanul și Ucraina au avut un trend ascendent din 2014 până în 2015 când au stagnat, iar Belarusul a înregistrat un trend ascendent. Aceste scoruri trebuie corelate și cu interesele statelor partenere și cu dinamica securității la nivel regional, așa cum am putut observa în cadrul celorlalte capitole.

Analizând progresele făcute de Republica Moldova, putem observa că aceasta este unul dintre liderii grupului celor șase, având mici fluctuații pe parcursul celor 12 ani analizați (minimul înregistrat a fost de 0.65 în 2012 și 2017 datorat guvernărilor pro-ruse și maximul înregistrat a fost de 0.73 în 2015-2016, demonstrând o oarecare constanță). De reținut este comportamentul constat proeuropean înregistrat începând cu 2020 (0.7 care se menține și în 2023). Acest scor înalt este datorat în mare măsură implementării reformelor legate de alegeri, de pluralism politic, de lupta împotriva corupției și de măsurile luate pentru egalitatea de șanse (Indexul PaE 2023). Exemple de măsuri ar putea fi: modificarea legislației cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați și cea cu privire la asigurarea egalității dar și înființarea Consiliului național coordonator în domeniul prevenirii și combaterii violenței împotriva femeilor și a violenței în familie (Guvernul Republicii Moldova 2024). Totuși, trebuie reținut faptul că lupta împotriva corupției în Republica Moldova este departe de a fi încheiată, aceasta încă afectând în mare măsură calitatea serviciilor publice, dar și respectarea unor drepturi fundamentale precum dreptul la: viață, apărare și proces

echitabil, educație, sănătate, protecție socială etc (Centrul pentru Drepturi Civile și Politice 2021). La fel putem spune în cazul egalității de șanse, având în vedere că acest stat în continuare se confruntă cu discriminări sistemice, mai ales în ceea ce privește domeniul sănătății. De asemenea, Republica Moldova „are cea mai mare prevalență a inactivității în rândul femeilor, comparativ cu țările din regiune” (Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare 2021, p.5)

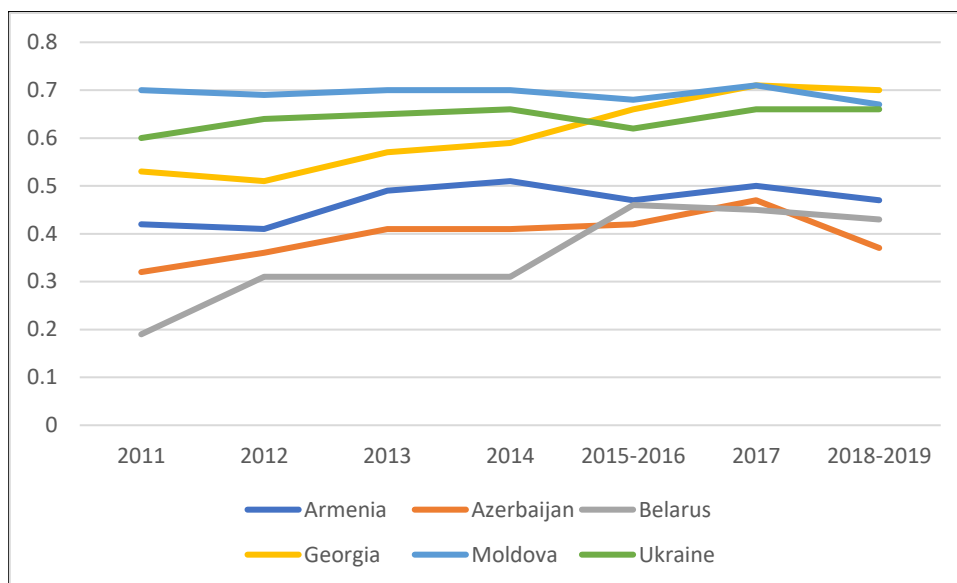
Figură 4 Dimensiunea de aproximare

Sursa: realizată de autori pe baza datelor colectate din rapoartele publicate de Fundația Internațională Renașterea în colaborare cu Fundațiile pentru o Societate Deschisă, disponibile online <https://eap-csf.eu/>, accesat la 4 august 2024.

- **Legătură (Linkage).** Acesta cuprinde variabile precum: dialogul politic; comerțul și integrarea economică; transportul și energia; libertatea, securitatea și justiția; educația și mobilitățile (*people to people*) și asistența pentru securitate internațională, dialog politic și cooperare. Un element extrem de important în prezenta analiză constă în faptul că dimensiunea de legătură a fost integrată în dimensiunea de armonizare începând cu anul 2020. Analizând din punct de vedere longitudinal, observăm ca și în cazul dimensiunii de Armonizare că, la nivelul anului 2014, a avut loc o schimbare de comportament în care Republica Moldova a înregistrat un regres până în 2015-2016, când și-a reluat tendința ascendentă, creșterea, totuși, nefiind una sesizabilă. Cu toate acestea, la nivel macro, scorurile înregistrate de această țară sunt relativ stabile, având o variație destul de mică de la un minim de 0.68 la un maxim de 0.71, astfel că nu putem spune că s-au înregistrat progrese semnificative, mai ales în ceea ce privește dependența energetică a Republicii Moldova față de Federația Rusă.

Figură 5 Dimensiunea de legătură

Sursa: realizată de autori pe baza datelor colectate din rapoartele publicate de Fundația Internațională Renașterea în colaborare cu Fundațiile pentru o Societate Deschisă, disponibile online <https://eap-csf.eu/>, accesat la 4 august 2024.

Analizând aceste trei dimensiuni putem observa o fluctuație în comportamentul Republicii Moldova față de UE, care poate fi explicată prin venirea la putere a guvernărilor pro-ruse. Totuși, chiar și în acele cazuri, Chișinăul a rămas în grupul celor trei state care înregistrau cele mai înalte scoruri.

În ceea ce privește **Acordul de Asociere** menționat anterior, conform raportului Comisiei Europene publicat în 2023, relațiile dintre UE și Republica Moldova s-au intensificat odată cu izbucnirea agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei și depunerea candidaturii la structurile europene. Avizul Comisiei a subliniat nouă pași cheie pe care Republica Moldova trebuie să-i parcurgă pentru a avansa pe calea spre accesarea la UE. În iunie 2022, Consiliul European a solicitat Comisiei să monitorizeze progresul Republicii Moldova în aceste etape, dar și nivelul de implementarea al *acquis*-ului comunitar ca parte a procesului de extindere, începând din toamna anului 2023. Răspunsul Republicii Moldova a fost unul destul de rapid, elaborând un Plan de Acțiune pentru implementarea cerințelor Comisiei¹². De asemenea, a fost introdus un nou mecanism de coordonare a acțiunilor și pozițiilor Moldovei în procesul de integrare și s-au depus eforturi pentru îmbunătățirea capacităților instituționale. Acordul de Asociere UE-Moldova a rămas un element cheie în vederea realizării reformelor necesare și alinierea din punct de vedere juridic la UE. La 22 august 2022, a fost adoptată Agenda de Asociere UE-Republica Moldova actualizată pentru perioada 2021-2027, care evidențiază prioritățile convenite de comun acord pentru implementarea Acordului de Asociere și stabilirea unui program de reformă ambițios. Autoritățile de la Chișinău au luat măsuri decisive pentru a îmbunătăți sistemul judiciar, inclusiv adoptarea de amendamente constituționale și inițierea unui proces de pre-verificare, deși este nevoie de mai multă muncă pentru a asigura transparența, integritatea și responsabilitatea în

¹² Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, *Plan de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană* https://mfa.gov.md/sites/default/files/plan_cnue_04.08.2022.pdf, accesat în data de 16 septembrie 2024.

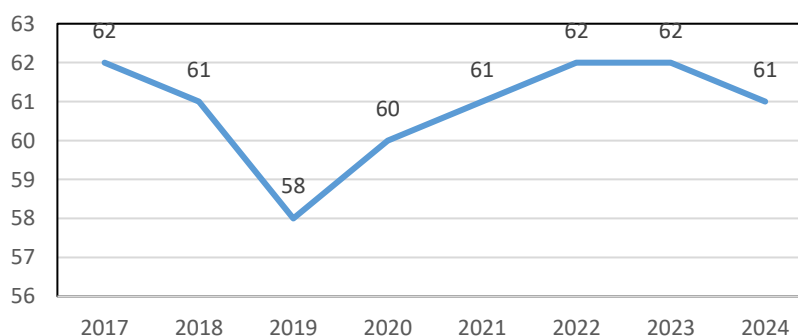
sectorul justiției. S-au făcut pași inițiali pentru combaterea corupției, dar aceasta rămâne o problemă semnificativă. Progresul general de implementare a reformelor necesare a fost, totuși, împiedicat de crize multiple care s-au suprapus, dezvăluind o capacitate instituțională relativ slabă, dar și o lipsă a resurselor umane în administrația publică (Consiliul UE, 2023, p.1).

Printre cele mai importante teme de discuție dintre autoritățile de la Chișinău și cele de la Bruxelles se numără: democratizarea Republicii Moldova, securitate energetică și digitalizarea, aspecte despre care vom vorbi în cele de urmează.

În ceea ce privește **democratizarea**, la nivel macro din punct de vedere longitudinal, Republica Moldova se află pe un trend evolutiv, dar fără reforme majore din punct de vedere sistemic. În vederea analizării acestui aspect vom utiliza raportul Freedom in the World. Acesta este raport anual privind drepturile politice și libertățile civile, compus din evaluări numerice și texte descriptive pentru fiecare țară (*Freedom in the World Research Methodology*). Astfel, fiecare țară primește un punctaj de maximum 100. Acest scor este compus din două dimensiuni: drepturi politice (pentru care poate primi maxim 40 de puncte) și libertăți civile (pentru care poate primi maxim 60 de puncte) (*Freedom in the World Research Methodology*).

Potrivit Indexului Freedom House, Republica Moldova este o țară în tranzit, parțial liberă și care se poate dezvolta într-un stat democratic, având destul de puține fluctuații de la un scor de 58 din 100 la un scor de 62 pentru perioada 2017- 2024. Mai concret, în 2017 scorul general a fost de 62/100 având un punctaj de 35/60 în ceea ce privește în mod specific drepturile civile și 27/40 pentru drepturile politice (Freedom House 2017), în 2018 scorul general a fost de 61/100 având un punctaj de 35/60 în ceea ce privește în mod specific drepturile civile și 26/40 pentru drepturile politice (Freedom House 2018), în 2019 scorul general a fost de 58/100 având un punctaj de 34/60 în ceea ce privește drepturile specific civile și 24/40 pentru drepturile politice (Freedom House 2019), în 2020 scorul general a fost de 60/100 având un punctaj de 34/60 în ceea ce privește în mod specific drepturile civile și 26/40 pentru drepturile politice (Freedom House 2020), în 2021 a ajuns la 61/100 cu un punctaj de 35/ 60 pentru drepturile civile și la fel de 26/40 pentru drepturile politice (Freedom House 2021). În 2022, Republica Moldova a înregistrat un scor general puțin mai bun, având 62/100, cu 35/60 pentru drepturile civile și 27/40 pentru drepturile politice (Freedom House 2022). În 2023 toate scorurile au rămas aceleași, respectiv, 62/100, 35/60 pentru drepturile civile și la fel de 26/40 pentru drepturile politice (Freedom House 2023), iar în final în 2024, scorul general s-a confruntat cu o ușoară scădere la 61/ 100, având scorul de 35/60 pentru drepturile civile și același de 26/40 pentru drepturile politice (Freedom House 2024).

Figură 6 Raportul Freedom in the World: Republica Moldova

Considerăm că este utilă completarea acestor date cu informații colectate de Comisia Europeană. Astfel, potrivit Raportului Comisiei Europene din noiembrie 2023, Republica Moldova a înregistrat progrese importante în ceea ce privește îmbunătățirea codului electoral, ce a fost amendat în octombrie 2023 în ceea ce privește posibilitatea de a interzice candidatura membrilor de partid care au fost declarați neconstituționali. Totuși, Comisia Europeană subliniază necesitatea de a întări rolul Comisiei Electorale Centrale și de a crește nivelul de transparență în ceea ce privește finanțarea partidelor politice și imixtiunile părților terțe în campaniile electorale. Nu în ultimul rând, Parlamentul, unul dintre organismele centrale în procesul de democratizare, dar și în cel de aderare la UE, ar trebui să devină mai transparent și ar trebui să asigure și implicarea societății civile în procesul decizional. În ceea ce privește sectorul public, Republica Moldova a adoptat în martie 2023 Strategia de Reformă pentru 2023-2030 cu planul aferent, dar progresul înregistrat este unul limitat. La fel se poate spune și în cazul luptei împotriva corupției și a reformării sistemului judiciar (Comisia Europeană, 2023). Astfel, Republica Moldova dovedește capacitatea și disponibilitatea de a implementa reformele necesare în vederea aderării, însă progresul este destul de departe de ceea ce este considerat dezirabil pentru liderii europeni în ceea ce privește democratizarea.

În legătură cu **securitatea energetică și integrarea energetică**, Republica Moldova s-a confruntat cu o criză a gazelor la sfârșitul anului 2021 și, deși de atunci s-au înregistrat progrese semnificative în diversificarea aprovizionării cu energie și întărirea rezilienței sistemului său energetic, sectorul rămâne unul vulnerabil reliefând unul dintre punctele slabe ale Moldovei față de Moscova, având în vedere că de-a lungul timpului, acest stat s-a bazat aproape în întregime pe importurile de gaze de la Gazprom. Cu sprijinul UE, Republica Moldova încearcă să reducă această dependență. La 2 noiembrie 2022, Republica Moldova a făcut un pas important în această direcție prin importul de gaze naturale de la granița slovaco-ucraineană. Din punct de vedere al energiei electrice, începând cu martie 2022, rețeaua electrică a Republicii Moldova este sincronizată cu rețeaua ENTSO-E Continental Europe, permițându-i să achiziționeze energie electrică din România și din alte țări din Europa. În plus, Republica Moldova a implementat măsuri de economisire a energiei, schimbarea combustibilului. Nu în ultimul rând, acest stat face parte din Platforma Energetică a UE și participă activ la reuniunile regionale, demonstrând încă o dată calea europeană aleasă. În ciuda acestor eforturi, Republica Moldova continuă să se confrunte cu o inflație ridicată, având una dintre cele mai ridicate rate din Europa. Prețurile gazelor au crescut de peste cinci ori față de anul precedent, cu riscuri continue de reduceri semnificative sau de reduceri totale ale aprovizionării cu gaze. UE și-a consolidat și mai mult rolul de partener comercial principal al Moldovei, schimburile cu aceasta reprezentând 51% din comerțul total al Republicii Moldova în prima jumătate a anului 2022 (61,6% din exporturi și 45,9% din importuri) (Consiliul UE, 2023, pp.1-2). La nivel bilateral, nu trebuie să uităm nici proiectul Iași-Ungheni, un gazoduct care transportă gaz din România în Republica Moldova cu scopul de a reduce dependența celei din urmă de gazul rusesc (Radio Free Europe, 2022). Totuși, procesul de reducere a dependenței energetice față de Moscova trebuie continuat prin implementarea cât mai multor

proiecte de diversificare a resurselor energetice precum:

- operaționalizarea Interconexiunii Iași-Ungheni-Chișinău, finalizată în 2021;
- utilizarea instalațiilor de stocare a gazelor naturale în România și Ucraina pentru a asigura securitatea energetică a Republicii Moldova, începând cu anul 2022;
- consolidarea fluxului invers al capacităților de transport al gazelor naturale ale Coridorului Transbalcanic, începând cu anul 2022;
- extinderea gazoductului Iași – Ungheni – Chișinău prin construcția unei conducte de transport gaze – Inelul Chișinăului, până în anul 2031;
- extinderea rețelei de transport gaze naturale Iași-Ungheni în direcția Bălți/Drochia, până în anul 2031.

Din punct de vedere al **digitalizării**, conform datelor furnizate de ITU Europa, în 2017, 76, 21% din populația Republicii Moldova a folosit internetul, iar acest procentaj a crescut odată cu izbucnirea pandemiei. Așa cum poate fi observat mai jos nu sunt diferențe foarte mari între acest stat și restul Europei, Republica Moldova chiar depășind media europeană în ceea ce privește viteza internetului.

Figură 7 Indicatori cheie de telecomunicații și internet în Republica Moldova în comparație cu media europeană și mondială

Indicatori cheie (2020)	Republica Moldova	Europa	Lume
Abonamente la telefonie fixă per 100 de locuitori	25.5	32.5	11.6
Abonamente la telefonie mobilă per 100 de locuitori	84.8	118.3	107
Abonamente active la internet mobil per 100 de locuitori	58.8	101.5	77.3
Acoperire 3G (% din populație)	99.9	98.4	93.6
Acoperire LTE/WiMAX (% din populație)	99	98.5	85
Persoane care folosesc internetul (%) – cele mai recente date din 2017	76.12	84.9	59.1
Gospodării cu acces la internet (%)	64.6	87.6	65.7
Abonamente la internet fix per 100 de locuitori	17.8	33.8	15.8
Distribuția abonamentelor la internet fix după viteză, %			
256 kbit/s to 2 Mbit/s	1.6	0.3	1.8
2 to 10 Mbit/s	1	6.4	6.7
10 Mbit/s	97.4	92.3	89.9

Sursa: ITU, *World Telecommunication/ICT Indicators Database*, august 2021.

În ceea ce privește cooperarea cu UE și integrarea Republicii Moldova în programele europene privind digitalizarea în februarie 2024, Ministrul Dezvoltării Economice și Digitalizării a semnat aderarea Republicii Moldova la programul Europa Digitală. Acesta va permite afacerilor, primăriilor, ONG-urilor și autorităților centrale din Republica Moldova să acceseze finanțare UE pentru proiecte de digitalizare cu un buget de 7,5 miliarde EUR pentru 2021–2027 (EU4Digital, 2024). Pentru a avea o perspectivă coordonată asupra procesului de digitalizare, având în vedere că acest domeniu este prioritar pentru Uniune, decidenții moldoveni au adoptat Strategia de Transformare Digitală a Republicii Moldova pentru perioada 2023-2030, prin care se dorește atingerea gradului de digitalizare de 100% a întregii societăți. În 2023, Ministerul aproxima că

44% din serviciile publice online sunt disponibile pentru antreprenori și 34% pentru cetățeni (Guvernul Republicii Moldova, Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării, 2023).

În ceea ce privește cooperarea cu România, în 2022 decidenții celor două state au semnat Memorandumul pentru crearea unui Spațiu Digital Comun care să permită: dezvoltarea de platforme, infrastructuri digitale și a servicii publice electronice; realizarea schimbului de date; recunoașterea mutuală a semnăturilor electronice; facilitarea investițiilor și a antreprenoriatului inovativ în domeniul tehnologiei informației; asigurarea securității cibernetice (Agenția de Guvernare Electronică, 2022).

Din punct de vedere instituțional, Agenția de Guvernare Electronică este unul dintre cele mai active organisme publice din Republica Moldova în ceea ce privește alfabetizarea digitală a cetățenilor prin numeroase programe dedicate: e-Guvernare pentru toți și fiecare, e-Moldova oriunde cu tine, Servicii publice digitalizate-poveri anulate, Regândește-ți vârsta! Conectarea socială și digitală a tinerilor și vârstnicilor din Republica Moldova, Campanie de promovare a serviciilor electronice prin prisma femeilor care dezvoltă proiecte importante în AGE - Inovația la Feminin/martie 2023 etc. (Agenția de Guvernare Electronică, Campanii de comunicare și alfabetizare digitală)

Dincolo de aceste măsuri adoptate la nivel macro, la nivel empiric instituțiile media independente și jurnaliștii pot accesa granturi mici de maxim 2 500 euro în vederea achiziționării de echipamente esențiale, participării la cursuri de formare în securitatea digitală și implementarea de campanii online sigure. Acestea sunt oferite în cadrul proiectului comun „Susținem mass media independentă și publicarea conținutului de calitate în Moldova”, proiect ce este implementat în perioada 2024 – 2026 de către ERIM în parteneriat cu Proiectul Media „Cu Sens” și finanțat de către Uniunea Europeană (EU4Moldova, 2024).

Digitalizarea este un obiectiv inclus și în Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru anii 2024-2027 prin care statul moldovean își propune digitalizarea serviciilor publice, cu precădere serviciile de asigurări sociale și serviciile de înregistrare și gestionare a unităților de drept, serviciile de stare civilă digitalizate, serviciile în domeniul înmatriculării unităților de transport și buletinul de identitate digital (eID) până în 2025 (Hotărâre Guvern cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027, 2023).

Toate aceste acțiuni au culminat cu dezideratul conform căruia Republica Moldova să devină stat membru *de facto* și *de iure* al UE până în 2030, conform declarației Președintei Maia Sandu. Aceasta consideră posibilă aderarea pe termen scurt dacă Republica Moldova se va integra în doi pași, aici făcând referire la integrarea ulterioară a regiunii transnistrene, după cum am menționat (Radio Chișinău, 2023). Pe de altă parte, liderii europeni au decis deschiderea negocierilor de aderare cu Republica Moldova în iunie 2024 (Consiliul UE, 2024), dar niciun progres notabil nu a fost înregistrat până în prezent, ceea ce face această aderare până în 2030 destul de dificilă. Totuși, așa cum poate fi observat și în cazul altor state, deschiderea acestora nu înseamnă automat și aderarea (a se vedea cazul Turciei), iar unul dintre principiile cele mai importante aici este cel conform căruia niciun capitol de negociere nu este definitiv închis, până nu sunt închise toate.

Cadrul instituțional de negociere. După obținerea statutului de țară candidată, Guvernul

Republicii Moldova a consolidat mecanismele administrative necesare procesului de integrare europeană. În decembrie 2022 a fost definit un prim aranjament al mecanismului național de coordonare a integrării europene și a fost stabilită componența celor 33 de grupuri de lucru aferente capitolelor de negociere (Hotărârea Guvernului nr. 868/2022). Astfel, a fost creat un mecanism distinct de pregătire și derulare a negocierilor de aderare prin delocalizarea treptată a acestuia din cadrul domeniului de afaceri externe și poziționarea la centrul guvernului, sub coordonarea directă a unui membru a cabinetului de miniștri cu rang de viceprim-ministru pentru integrare europeană. Această modificare de abordare oferă un cadru mai puternic de autoritate în procesele de coordonare interinstituțională specifice politicilor interne.

Mecanismul a fost revizuit în martie 2024, moment în care s-a finalizat transferul coordonării procesului de integrare europeană dinspre Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene către centrul guvernului (Hotărârea Guvernului nr. 180/2024). Astfel, în prezent, procesul de negociere a aderării Republicii Moldova la UE implică aplicarea unor aranjamente de coordonare partajată între instituțiile cu rol de reprezentare externă și cele cu rol de decizie în politică internă și este structurat pe patru niveluri instituționale. Primul nivel politic superior, reprezentat de Comisia Națională pentru Integrare Europeană (CNIE), condusă de Președintele Republicii Moldova, care asigură coordonarea strategică, inclusiv prin implicarea factorilor decizionali și ai societății civile în dezbaterile strategice și politice legate de integrarea în UE. CNIE se întrunește periodic și adoptă decizii cu o importanță strategică prin care se urmărește asigurarea îndeplinirii criteriilor de aderarea la UE și a respectării valorilor fundamentale ale UE.

Cel de al doilea nivel este reprezentat de nivelul politic guvernamental, în cadrul cabinetului de miniștri sub egida Prim-ministrului. În cadrul acestui nivel sunt organizate și coordonate procesele de aprobare a documentelor strategice privind pregătirea aderării propriuzise. Astfel, în cadrul acestui nivel se asigură monitorizarea documentelor de planificare pentru aderare, adoptarea deciziilor necesare pentru implementarea Acordului de Asociere și alte acorduri cu UE, aprobarea pozițiilor de negociere și soluționarea conflictelor de competență între instituții. Pozițiile naționale și deciziile sunt discutate în cadrul ședințelor săptămânale ale Guvernului, în care viceprim-ministrul pentru integrare europeană prezintă actualizări privind progresul negocierilor.

Cel de-al treilea nivel instituțional de negociere este reprezentat de către Consiliul format din președinții Comitetelor interinstituționale ale celor șase clustere și alte persoane cu funcții de conducere, prin care se asigură coerența și consistența activităților Grupurilor de lucru. Consiliul are rolul de a planifica și coordona activitatea Grupurilor de lucru privind aderarea la UE, dar și de a evalua progresele implementării Acordului de Asociere prin elaborarea, monitorizarea și revizuirea Planului național de acțiuni. De asemenea, Consiliul monitorizează realizarea angajamentelor din procesul de negociere și propune soluții pentru a depăși eventualele conflicte de competență între autorități.

În final, nivelul operațional este reprezentat de Grupurile de lucru care se ocupă de implementarea angajamentelor din Acordul de Asociere și pregătirea efectivă a negocierilor. Format în mare parte din experți, acest nivel are rolul de a asigura coerența, eficiența și eficacitatea pregătirilor pentru procesul de negocieri dar și pentru pregătirea aderării efective la UE. Grupurile de lucru din cadrul nivelului operațional colaborează strâns cu alte autorități și instituții pentru a depăși eventualele conflicte de competență și a propune soluții strategice care să accelereze procesul de negociere și de preaderare. Eficiența nivelului operațional în definirea pozițiilor

naționale și în obținerea derogărilor sau unor clauze tranzitorii mai favorabile depinde foarte mult de colaborarea interinstituțională, dar și de implicarea experților din domenii diverse, inclusiv din mediul academic și din societatea civilă. Structurate din președinți, secretari și membri desemnați din rândul autorităților publice relevante, aceste grupuri au responsabilități clar definite. De exemplu, președinții grupurilor de lucru sunt responsabili pentru coordonarea activităților de pregătire, monitorizare și raportare legate de armonizarea legislației naționale cu *acquis*-ul UE. Ei participă la negocierile periodice și supervizează desfășurarea procesului, asigurând calitatea documentelor elaborate. Secretarii oferă suport logistic și organizatoric, pregătind reuniunile și redactând documentele necesare pentru avansarea negocierilor. Selectați pe baza competențelor și experienței relevante, membrii grupurilor de lucru sunt implicați în procesul de examinare a *acquis*-ului și transpunerea acestuia în legislația națională și au un rol determinant în definirea pozițiilor de negociere, precum și în elaborarea rapoartelor care evaluează progresul realizat.

Coordonarea *de facto* a procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană este realizată de Biroul pentru integrare europeană (BIE), în calitate de structură din cadrul Cancelariei de Stat a Republicii Moldova. Înființat prin Hotărârea Guvernului nr. 888/2023, Biroul este condus de viceprim-ministrul pentru integrare europeană. BIE gestionează implementarea angajamentelor asumate de Republica Moldova prin Acordul de Asociere și Agenda de asociere 2021-2027 și are atribuții în monitorizarea progresului și a raportării periodice. În acest sens, BIE are rolul de a urmări modul de îndeplinire a acțiunilor conform indicatorilor de performanță și termenilor specificați în Planul Național de Acțiuni pentru Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, pentru anii 2024-2027. Din punct de vedere operațional, BIE sprijină grupurile de lucru pentru negocierea aderării, asigurând elaborarea și verificarea documentelor necesare și coordonează implementarea *acquis*-ului UE în colaborare cu Centrul de armonizare a legislației. Biroul este responsabil și de coordonarea comunicării strategice și a traducerilor legate de procesul de negociere. În vederea exercitării atribuțiilor sale, BIE colaborează cu alte structuri din Cancelaria de Stat a Republicii Moldova pentru a asigura implementarea angajamentelor asumate de Republica Moldova în conformitate cu abordările și strategiile UE, precum și pentru a utiliza eficient asistența externă și fondurile europene.

Pentru armonizarea legislației interne cu *acquis*-ul comunitar, în octombrie 2023 Guvernul Republicii Moldova a adoptat Planul național de acțiuni pentru aderare (2024-2027). Planul asigură implementarea Acordului de Asociere și a Programului de Asociere 2021-2027, precum și integrarea concluziilor și recomandărilor Comisiei Europene din avizul asupra Chestionarului pentru aderare. Față de versiunea anterioară, aplicată doar pentru implementarea prevederilor Acordului de Asociere, versiunea actualizată din 2023 a inclus 134 de acțiuni noi rezultate din primele iterații de pregătire a demarării etapei de negociere. În martie 2024, acesta a fost actualizat conform recomandărilor din Pachetul de extindere 2023. În prezent, Planul conține 1328 de acțiuni structurate pe fiecare capitol de negociere și grupate pe fiecare cluster în parte. Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene asigură coordonarea implementării acțiunilor planului, iar autoritățile implicate trebuie să raporteze trimestrial informații privind realizarea măsurilor incluse în Plan, conform capitolelor de competență. Pentru a îndeplini recomandările din pachetul pentru extindere, 386 de acțiuni trebuiau implementate până în august 2024¹³.

Principalele concluzii ale raportului din 2023 privind Republica Moldova în cadrul politicii

¹³ La momentul redactării studiului, MAEIE nu a făcut publică informația prin care să fie prezentat gradul de realizare a acțiunilor stabilite a fi implementate până în august 2024, cu termen de raportare 15 august.

de extindere a UE (Comisia Europeană, SWD(2023) 698 final) evidențiază faptul că de la momentul obținerii statutului de țară candidată Republica Moldova a înregistrat progrese importante. Aceste modificări au fost efectuate în conformitate cu recomandările Comisiei Europene, consolidând cadrul legislativ intern în simbioză cu normativele UE. De asemenea, în cadrul raportului s-a apreciat adoptarea de legi relevante ce fac obiectul primului cluster de negociere, inclusiv a unui nou Cod Electoral, și îmbunătățirea transparenței în finanțarea partidelor politice, intervenții ce contribuie la consolidarea democrației și a statului de drept. De asemenea, în cadrul Raportului este evidențiat faptul că au fost demarate reformele în sectorul public, au fost adoptate măsuri pentru reducerea corupției și a fost întărit cadrul de implicare a societății civile în procesul de decizie și promovarea dialogului social. Demersurile întreprinse au contribuit la îmbunătățirea capacității de implementare a reformelor esențiale pentru demararea negocierilor de aderare.

Cadrul de negociere pentru aderarea Republicii Moldova la UE prezentat la prima Conferință Interguvernamentală Republica Moldova - UE din 25 iunie 2024 Consiliul apreciază că în continuare Republica Moldova trebuie să își consolideze instituțiile publice pentru a putea implementa reformele necesare (Consiliul Uniunii Europene, 2024). Astfel, în poziția Consiliului este semnalat faptul că este nevoie să se asigure o coordonare eficientă între toate nivelurile și instituțiile implicate în proces. La fel ca și în cazul celorlalte țări candidate aflate în negociere, cadrul de negociere reiterează principiile și condițiile care stau la baza procesului de negociere care stabilesc reperele pentru aderarea cu succes. Este precizat faptul că aderarea este un proces cu final deschis. Chiar dacă obiectivul final este aderarea completă a Republicii Moldova la UE, acest lucru nu este garantat și depinde de respectarea criteriilor și etapelor stabilite. De aceea, metodologia revizuită de extindere a UE se axează pe coordonare politică, responsabilitate și previzibilitate, Comisia Europeană este mandată să monitorizeze progresul Republicii Moldova și să ajusteze ritmul negocierilor în funcție de reformele realizate, în special în domeniile esențiale precum statul de drept, democrația și guvernarea. Dacă pe parcursul negocierilor Republica Moldova nu respectă criteriile de aderare și angajamentele conform indicatorilor de performanță și a termenilor asumați, UE își rezervă dreptul de a suspenda sau amâna negocierile.

Abia la finalul procesului de screening se va determina în mod oficial care este gradul de convergență a legislației Republicii Moldova în raport cu *acquis-ul* comunitar și vor putea fi stabilite astfel reperele și pozițiile de negociere pe fiecare capitol, respectiv cluster de negociere. Acest lucru este așteptat să se finalizeze în primul semestru din 2025. Negocierile vor fi structurate pe clustere tematice, iar primul cluster abordat va fi cel al fundamentelor. Acesta include domeniile-cheie precum statul de drept, reforma justiției, guvernarea economică și administrația publică. Pentru acest cluster Republica Moldova trebuie să elaboreze și să negocieze cu instituțiile UE implicate foi de parcurs astfel încât să se asigure ca până la finalul negocierilor statul de drept este pe deplin funcțional, iar administrația publică este reformată în linie cu principiile bunei guvernări.

Raportul pe 2024 privind Republica Moldova care însoțește Comunicarea Comisiei din 2024 privind politica de extindere a UE, publicat la 30 octombrie 2024, scoate în evidență faptul că Republica Moldova a demonstrat reziliență semnificativă în procesul de aderare la UE, gestionând eficient provocările agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei și încercările Federației Ruse de destabilizare internă prin acțiuni hibride.

Raportul se referă la perioada cuprinsă între 15 iunie 2023 și 1 septembrie 2024. Astfel, conform aprecierilor enunțate în raport, în perioada de referință s-au înregistrat anumite progrese în domenii cheie precum: sistemul judiciar; lupta împotriva corupției; combaterea criminalității organizate; concurența; politica economică și monetară; și reformele în administrația publică. În aceste domenii însă punerea în aplicare a recomandărilor a fost parțială și insuficientă, fapt ce afectează negativ încrederea publicului larg în reforme.

Raportul subliniază faptul că la acest moment Republica Moldova se află într-un stadiu incipient de pregătire în domeniul mediului și schimbărilor climatice, mai ales în ceea ce privește punerea în aplicare a sistemului de monitorizare, raportare, verificare și acreditare în vederea introducerii tarifării carbonului și a alinierii la EU ETS. De asemenea, alte domenii care se află în stadii incipiente sunt agricultura și dezvoltarea rurală, dezvoltarea sistemului de resurse proprii și aplicarea măsurilor pentru combaterea fraudei în domeniul TVA și al taxelor vamale. Se menționează faptul că în domeniul pescuit și acvacultură nu s-au înregistrat progrese.

Progrese semnificative și satisfăcătoare au fost identificate în domenii precum impozitare, uniunea vamală, energie, educație și cultură, mediu și schimbări climatice. De asemenea, domeniile specifice clusterului 6 (relații externe și politica externă, de securitate și apărare) sunt caracterizate cu un grad moderat și bun de pregătire.

Conform spiritului raportului, se poate conchide faptul că progresul realizat în perioada de referință demonstrează angajamentul ferm al Republicii Moldova față de aderarea la UE. Cu toate acestea, sunt necesare acțiuni consistente de sprijin și îndrumare pentru a asigura sustenabilitatea transformărilor inițiate în ultimul an. Astfel, în decembrie 2023, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Programul național de integritate și anticorupție pentru anii 2024-2028¹⁴.

La referendumul desfășurat la 20 octombrie 2024 privind introducerea în Constituția Republicii Moldova a obiectivului referitor la aderarea Republicii Moldova la UE au votat afirmativ 50,35%. În urma validării referendumului, Constituția Republicii Moldova a fost completată în preambul cu două aliniate noi privind reconfirmarea identității europene și ireversibilitatea parcursului european, precum și integrarea în UE drept obiectiv strategic. De asemenea, art. 140 din Constituție a fost modificat astfel încât să prevadă faptul că aderarea Republicii Moldova la tratatele UE și la actele de revizuire se stabilește prin lege organică, iar după aderarea efectivă, tratatele și actele UE deven prioritare față de legislația internă contrară. Chiar dacă este un vot favorabil la limită, este pentru prima oară în istoria Republicii Moldova când modificarea Constituției se efectuează ca urmare a unui referendum național.

Rezultatul referendumului evidențiază că integrarea europeană rămâne un subiect puternic politizat, fiind susținută în principal de forțele politice de dreapta și centru-dreapta, în timp ce stânga spectrului politic se opune acestui deziderat. Această situație reflectă, pe de o parte, lipsa unui consens politic intern privind integrarea europeană, mai ales în rândul partidelor parlamentare. Pe de altă parte, poziționarea doctrinară rigidă a partidelor de stânga le menține izolate de familiile politice europene, precum Stânga Europeană (The Left) sau Partidul

¹⁴ Centrul Național Anticorupție, Programul național de integritate și anticorupție pentru anii 2024-2028, adoptat de Parlament (28.12.2023) <https://www.cna.md/libview.php?l=ro&idc=5&id=5286&t=/Serviciul-relatii-publice/Comunicate-de-presa/Programul-national-de-integritate-i-anticoruptie-pentru-anii-2024-2028-adoptat-de-Parlament>, accesat la 10.10.2024.

Socialiștilor Europeni (PES). O apropiere de aceste structuri politice europene, similară cu cea a partidelor proeuropene, ar putea legitima discursul acestora cu privire la opțiunile, modul și ritmul aderării Republicii Moldova la UE.

De asemenea, ca o consecință a politizării excesive a subiectului integrării europene, rezultatul referendumului demonstrează existența unei evidente rupturi între populația rezidentă a Republicii Moldova și diasporă. De exemplu, în diasporă, în favoarea modificării Constituției au votat 76,96% din totalul de voturi valabil exprimate. Pe când, în interiorul Republicii Moldova din numărul total de voturi valabil exprimate pentru susținerea demersului de modificare a Constituției au fost 45,38% de voturi. Totodată, o slabă informare a publicului larg despre menirea referendumului și ingerințele externe au avut un rol semnificativ în atingerea acestui rezultat.

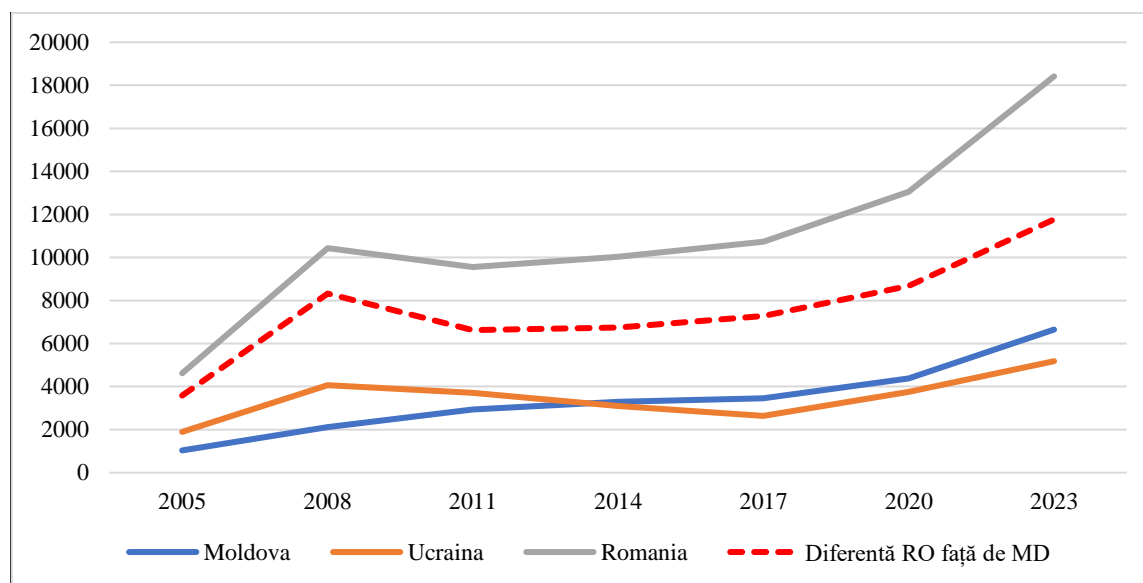
Chiar dacă modificarea Constituției Republicii Moldova a reprezentat un pas esențial în procesul de integrare europeană, rezultatele referendumului indică necesitatea unei strategii mai eficiente de comunicare publică. Aceasta trebuie să se concentreze pe explicarea implicațiilor procesului de negociere și preaderare, pentru a crește încrederea și sprijinul cetățenilor. Totodată, este imperativă formarea unor experți în integrarea europeană, capabili să faciliteze implementarea politicilor de dezvoltare locală în concordanță cu strategiile și politicile UE. O astfel de abordare ar contribui la consolidarea cooperării dintre nivelul național cu cel local, mai ales în unitățile teritoriale autonome (regiunea transnistreană și UTA Găgăuzia), promovând o pregătire de aderare și integrare în UE ținând cont de suportabilitatea cetățenilor.

Transformarea economică și a lanțurilor valorice din Republica Moldova este esențială pentru viitorul competitivității sale în cadrul pieței unice, având în vedere schimbările globale și provocările actuale specifice UE. De aceea, procesul de preaderare a Republicii Moldova la UE trebuie să urmărească aplicarea recomandărilor derivate din rapoartele coordonate de Enrico Letta și Mario Draghi astfel încât să se racordeze eficace la normativele și presiunile pieței unice. Ori, din analiza *Programului de Reformă Economică 2024-2026*, adoptat de Guvernul Republicii Moldova la 1 februarie 2024, se poate constata faptul că accentul este pus în special pe aspecte de consolidare fiscală, disciplină bugetară, pe stimularea cererii și ofertei de muncă, precum și pe sprijinirea populației afectate de evenimentele extreme recente. De asemenea, creșterea securității economice prin diversificarea surselor de aprovizionare cu resurse energetice și reducerea dependențelor de Federația Rusă încă reprezintă o prioritate strategică pentru asigurarea stabilității economice pe termen lung. Cu toate acestea, se evidențiază faptul că prioritățile interne privind dezvoltarea economică sunt încă destul de îndepărtate de actualele dezbateri și abordări specifice pieței unice, cum ar fi: aplicarea taxonomiei investițiilor verzi și neutre din punct de vedere climatic; readucerea și întărirea lanțurilor valorice esențiale în cadrul UE; precum și asigurarea funcționării unei economii sociale de piață performante și care să conducă la atingerea obiectivelor de convergență reală și socială la nivelul UE. Astfel, aproape jumătate din obiectivele Planului de creștere pentru Republica Moldova pentru perioada 2025-2027, propus de către Comisia Europeană la 9 octombrie 2024, vizează transformarea economiei Republicii Moldova astfel încât aceasta să devină durabilă, neutră din punct de vedere climatic, incluzivă, rezilientă în raport cu dependențele de resurse critice (Comisia Europeană, COM(2024) 469 final).

În ultimele două decenii Republica Moldova a înregistrat o creștere economică anuală de 4,6%, aspect care s-a reflectat în creșterea PIB-ului. De exemplu, conform datelor Băncii Mondiale, în 2005 Republica Moldova avea un PIB pe cap de locuitor de 1034 USD, iar în 2023 acesta era de 6650 de USD. Pe acest indicator macro-economic, în 2014 Republica Moldova a

depășit Ucraina. Creșterea fost stimulată în principal de consum susținut de remitențe și nu din producție, aspect care constituie principalul factor al dezechilibrului macroeconomic. Astfel, comerțul intern reprezintă aproape jumătate din PIB. De asemenea, comparând România cu Republica Moldova, există un ecart destul de mare, cu o tendință de creștere a diferenței de la momentul aderării României la UE. De exemplu, în 2023 diferența a fost de 11 770 de USD, față de 3 580 de USD în 2005.

Figură 8 Indicators cheie de telecomunicații și internet în Republica Moldova în comparație cu media europeană și mondială

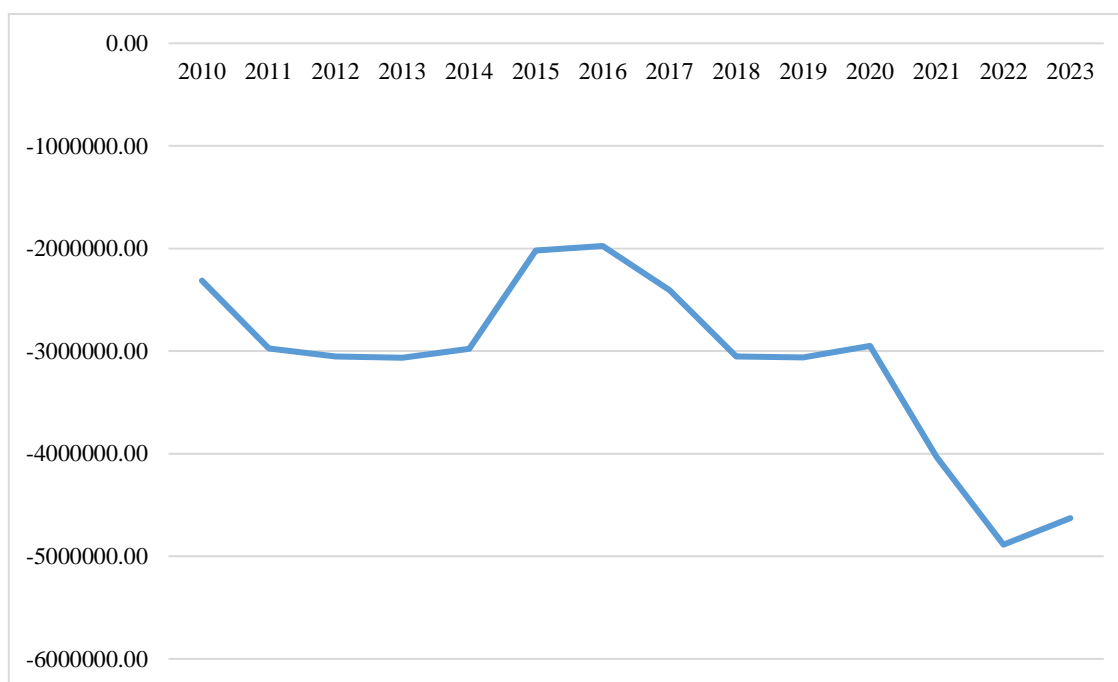
Sursa: Banca Mondială, 2024.

Conform datelor ce fundamentează Programul de Reformă Economică pentru perioada 2024-2026, ritmul incremental al creșterii economice a Republicii Moldova este cauzat în mare parte de un nivel scăzut de productivitate, de dependența de resurse externe, precum și de specializare mono-sectorială (în special de industria agro-alimentară). În lipsa unor reforme structurale consistente, acest fenomen contribuie la menținerea decalajului de dezvoltare față de economiile din regiune. Cu un PIB pe cap de locuitor de aprox. 30% din media UE, în linie cu cel al Ucrainei, creșterea economică latentă afectează nivelul de trai, dar și diversificarea economică și întărirea prezenței Republicii Moldova în cadrul unor alte lanțuri valorice ale pieței unice, exceptându-le pe cele specifice industriei agro-alimentare. Chiar dacă încă din anii 1990 Republica Moldova se confruntă cu provocări semnificative în accesul la energie și prețuri ridicate, aspect ce afectează semnificativ competitivitatea, procesul de preaderare reprezintă o oportunitate majoră pentru transformarea economică bazată pe resurse energetice verzi, pe o abordare socială de piață și pe un cadru solid de governanță corporativă.

Economia Republicii Moldova se caracterizează cu persistența unei balanțe comerciale negative, fenomen ce afectează semnificativ stabilitatea macroeconomică, creșterea economică, competitivitatea, precum și transformarea industrială internă în convergență cu piața unică a UE. Conform datelor prezentate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (a se vedea graficul alăturat) observăm că în ansamblu tendința balanței comerciale este negativă, iar un declin semnificativ s-a înregistrat în perioada 2020-2022 în timpul pandemiei. În 2023 redresarea acestui

indicator fiind destul de mică. Astfel, de la momentul intrării în vigoare a Acordului de Asociere, Republica Moldova are dificultăți în echilibrarea balanței comerciale, fiind dependentă de importuri, în special din UE. De exemplu, conform datelor BNS, în 2023, Republica Moldova a înregistrat o scădere de 6,5% a exporturilor față de 2022, totalizând 4.048,6 milioane dolari. Pe de o parte, diminuarea exporturilor a fost cauzată de reorientarea acestora dinspre țările CSI către statele membre ale UE. Pe de altă parte, în 2023 ponderea mărfurilor autohtone în totalul exporturilor a fost de 70,9%, chiar dacă aceasta a scăzut cu 3,2% comparativ cu anul 2022. Indicele complexității exporturilor a fost de 0,34, ceea ce sugerează o predominanță a materiilor prime în structura exporturilor.

Figură 9 Evoluția balanței comerciale a Republicii Moldova

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, octombrie 2024.

Reducerea structurii industriale și hipercanalizarea pe câteva ramuri economice (în special industria agroalimentară, care reprezintă aproximativ 45% din exporturi, limitează participarea în lanțurile valorice ale UE cu valoarea adăugată ridicată. Perspectivele creșterii economice și a întăririi prezenței produselor Republicii Moldova în lanțurile valorice europene trebuie să se bazeze în mare parte și pe o echilibrare a exporturilor pe domenii. Astfel, accentul trebuie pus în special pe industria constructoare de mașini, care în prezent are o pondere de 20% la exporturi, resurse minerale neenergetice, ponderea la exporturi fiind de aprox. 10%, precum și pe materiale de construcții, ponderea la exporturi fiind de 7%.

În ultimii ani se înregistrează un fenomen de creștere lentă a contingentului forței de muncă a Republicii Moldova. De exemplu, conform datelor anchetei forței de muncă realizate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, în 2023 rata de ocupare a forței de muncă a fost de 43,1%, cea de activitate de 45,9%, iar cea a șomajului de 4,6%. Ponderea persoanelor ocupate în administrație publică, învățământ, sănătate și asistență socială fiind de 22,9%, în sectorul agricol a fost de 20,9%, în comerț și activități de cazare și alimentație publică de 17,7%, în industrie de

14,4% iar în construcții precum și în sectorul de transporturi de 7,1% pentru fiecare.

Nivelul scăzut al investițiilor și migrarea forței de muncă au exacerbât această problemă. De aceea, în contextul negocierilor de aderare, una dintre prioritățile strategice ale Republicii Moldova vizează racordarea la lanțurile valorice din cadrul pieței unice al UE prin adoptarea unui nou model de productivitate, fundamentat pe valorificarea inovării și a tehnologiilor verzi și echitabile din punct de vedere social. Deoarece populația activă din Republica Moldova este în scădere, iar o parte semnificativă a forței de muncă migrează în continuare, în special cea din categoria talentelor și din aria STEM, este fundamental ca reformele structurale să vizeze creșterea productivității prin intermediul investițiilor verzi, digitale și în competențe profesionale. Din acest punct de vedere, abordarea readucerii talentelor, chiar și pe perioade temporare, este esențială pentru dinamizarea transformării domeniilor de specializare inteligentă în care Republica Moldova poate excela (cum ar fi: biomedicină, biofarmaceutică, bioinformatică, procesarea produselor agricole, procesarea produselor agricole, tehnologia informației și comunicațiilor ș.a.).

Economia Republicii Moldova se confruntă cu inovație insuficientă și o lipsă de diversificare industrială. Este nevoie de generarea unui ecosistem intern de întreprinderi inovatoare care să creeze oportunități economice și să contribuie la modernizarea sectoarelor tradiționale. În absența unor reforme pentru a sprijini spiritul antreprenorial, liniile de producție sunt încă puternic ancorate în tehnologii învechite și energofage. De asemenea, sectoarele economice în care se alocă resurse consistente, în special agricultura, continuă să aibă o valoare adăugată redusă, chiar dacă produsele rezultate îndeplinesc normativele și exigențele specifice pieței unice. De aceea, în contextul aprofundării proceselor de preaderare la UE este important să fie continuate și diversificate procesele deliberative de concepere, implementare și revizuire periodică a strategiilor de specializare inteligentă. În august 2024 Guvernul Republicii Moldova a aprobat Programul național de specializare inteligentă a Republicii Moldova pentru anii 2024-2027 „SMART Moldova”, care a fost conceput în baza rezultatelor exercițiului experimental de identificare a nișelor de specializare inteligentă derulat în 2019-2021 cu sprijinului Centrului Comun de Cercetare al Comisiei Europene. Programul se concentrează astfel pe următoarele nișe de dezvoltare inteligentă: biotehnologii avansate în agricultură; micro/nanomaterialele și ingineria electronică; energia alternativă; și medicina personalizată. Fiind un prim exercițiu de asemenea anvergură, este nevoie ca, pentru o mai bună racordare la prioritățile economice și industriale a UE, acest proces să fie continuat și diversificat la nivelul regiunilor de dezvoltare, prin conceperea strategiilor regionale de specializare inteligentă (RIS3) astfel încât acestea să devină instrumente instituționalizate în cadrul politicilor de dezvoltare regională. Fiind însoțite de sesiuni interactive de descoperire antreprenorială într-un cadru helix format din universități, centre de cercetare, întreprinderi, autorități publice și societatea civilă, procesele de concepere și implementare a strategiilor regionale de specializare inteligentă vor contribui la transformarea economică și industrială după o abordare mixtă (de sus în jos și de jos în sus). De asemenea, este indicat ca după acest exercițiu de iterații regionale Programul național de specializare inteligentă să fie revizuit astfel încât să agrege și noile perspective regionale.

În vederea apropiării de standardele pieței unice, sprijinul financiar acordat de către UE în contextul aprofundării negocierilor pe capitolele de aderare, va urmări aplicarea unor măsuri strategice de reformă a structurii economice și industriale a Republicii Moldova astfel încât aceasta să fie conectată treptat în lanțurile valorice interne ale UE, altele decât cele referitoare la industria agroalimentară. Astfel, Planul de creștere pentru Republica Moldova va ajuta ca autoritățile și

mediul de afaceri din Republica Moldova să exploreze oportunitățile și potențialul economic prin care să se întărească accesul la piața unică europeană (Gherasimov, 2024). În acest context, investițiile publice, în mare parte cofinanțate de UE prin intermediul celui de-al doilea pilon al Planului de creștere pentru Republica Moldova pentru perioada 2025-2027, trebuie să fie orientate în mod prioritar în direcția decarbonizării, digitalizării și întăririi competențelor profesionale în cadrul lanțurilor de producție interne. Astfel, conform actualelor priorități și abordări specifice pieței unice (consemnate în special în cadrul Raportului coordonat de către Mario Draghi), este de așteptat ca reformele și investițiile să fie direcționate către următoarele operațiuni cu valoare adăugată ridicată:

- adoptarea tehnologiilor pentru energie regenerabilă și diversificarea surselor de energie, precum și în tehnologii de stocare a energiei, inclusiv în extinderea capacităților SEN în situațiile de suprasolicitare sau supraîncărcare. Acest tip de investiții trebuie acompaniate cu implementarea soluțiilor energetice verzi de încălzire și răcire a locuințelor, mai ales în mediul rural și cel al teritoriilor urbane expuse riscului la sărăcie energetică;
- transformarea proceselor industriale în vederea reducerii emisiilor de carbon și a întăririi acțiunilor de reciclare prin adoptarea de tehnologii de ultimă generație și a măsurilor de responsabilizare socială. Procesele de transformare industrială trebuie să fie orientate către asigurarea unui nivel rezonabil de securitate economică și să prevadă concomitent alternanța către producție temporară în domeniul apărării sau al necesităților critice interne (cum ar fi produse farmaceutice și medicale). De asemenea, sprijinul acordat întreprinderilor trebuie să fie însoțit și de implementarea soluțiilor de transport cu emisii scăzute. În plus, transformarea proceselor industriale trebuie să urmărească îndeplinirea angajamentelor asumate în cadrul Planul Național Integrat pentru Energie și Climă 2030 (PNIEC), ce va trebui adoptat până la finalul anului 2024, conform angajamentelor asumate în cadrul primei conferințe interguvernamentale;
- continuarea și aprofundarea proceselor de digitalizare și inovare tehnologică în domenii emergente precum inteligența artificială, automatizarea și securitatea cibernetică. Aceste procese au rolul de a contribui la diminuarea dependențelor externe.

Pentru a încuraja investițiile în sectoarele cu potențial de creștere, să sprijine inovarea și integrarea în lanțurile valorice regionale și la nivelul pieței unice, Republica Moldova trebuie să își revizuiască politicile în domeniul dezvoltării economice, dezvoltării industriale, cercetării dezvoltării și inovării, precum și a celei comerciale. Tranziția către o economie și industrie verde și mult mai apropiate de valorile economiei sociale de piață trebuie să fie interpretată ca o oportunitate pentru Republica Moldova, nicidecum ca o condiționalitate de conformare la *acquis* comunitar. Totodată, în contextul acestor transformări ale lanțurilor valorice, Republica Moldova poate oferi oportunități pentru companiile europene, în special celor care deja investesc în România (Gherasimov, 2024). Transformarea economică și industrială a Republicii Moldova poate fi sprijinită de către România prin intermediul facilitării participării în cadrul lanțurilor valorice dezvoltate de industriile din România, în special cele localizate în regiunile de graniță (Nord Est și Sud Est), precum și în cadrul platformei „Tehnologii strategice pentru Europa” (STEP), dar și a proiectelor de tip IPCEI aflate în proces de concepere și maturizare.

3. RELAȚIA REPUBLICII MOLDOVA CU ROMÂNIA, CA ELEMENT PRINCIPAL DE POLITICĂ EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Din 1991 până în prezent, relațiile dintre România și Republica Moldova s-au axat pe doi piloni principali: susținerea parcursului european al Republicii Moldova și intensificarea cooperării concrete între cele două state. Astfel, până în 2021 România a avut un rol determinant în sprijinirea procesului de democratizare și europenizare a Republicii Moldova, fiind un partener strategic de încredere, chiar și în momente de tensiuni diplomatice evidente (cum a fost perioada 2001 - 2003 sau 2007 - aprilie 2009). Scopul relațiilor bilaterale viza apropierea Republicii Moldova de spațiul și valorile europene și asumarea parcursului european al Republicii Moldova. Ca rezultat al acestei abordări, în prezent la Chișinău se înțelege foarte bine faptul că drumul european al Republicii Moldova trece, înainte de toate, pe la București (Gherasimov, 2024).

În prezent relațiile între cele două state sunt fundamentate pe: a) Declarația privind instituirea unui parteneriat strategic între România și Republica Moldova pentru integrarea europeană a Republicii Moldova, semnată la 27 aprilie 2010, și b) Planul de acțiune pentru punerea în aplicare a Declarației, semnat în 2012. Planificarea, coordonarea și evaluarea cooperării între România și Republica Moldova în domeniul integrării europene se efectuează în cadrul Comisiei interguvernamentale România - Republica Moldova pentru integrare europeană. Aceasta a fost instituită în 2012, în baza Planului de acțiune. Însă, până în prezent, au avut loc doar cinci reuniuni ale acestei comisii, ultima desfășurându-se în iunie 2018.

La momentul semnării Declarației, sprijinul s-a concentrat pe negocierea, semnarea, ratificarea și intrarea în vigoare a Acordului de Asociere a UE cu Republica Moldova, precum și pe obținerea liberalizării regimului de vize. De asemenea, în materializarea prevederilor Declarației din 2010, România a contribuit și la consolidarea cooperării în cadrul Parteneriatului Estic, precum și la mobilizarea resurselor europene necesare pentru sprijinirea reformelor în Republica Moldova. Un accent important al sprijinului s-a concentrat astfel pe contribuirea la modernizarea administrației publice.

După intrarea în vigoare a Acordului de Asociere a UE cu Republica Moldova, și implicit a Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, România a depus eforturi diplomatice considerabile pentru a sprijini Republica Moldova în implementarea măsurilor agreate cu UE. Astfel, conform evidențelor statistice, încă din 2015, UE a devenit principalul partener comercial al Republicii Moldova, având o pondere de peste 60% la export și aprox. 50% la import.

De la momentul depunerii cererii de aderare a Republicii Moldova la UE, relația bilaterală dintre România și Republica Moldova a dobândit un alt nivel de abordare strategică. Noua miză strategică urmărește sprijinirea necondiționată a Republicii Moldova astfel încât aceasta să devină stat membru al UE conform țintei stabilite de actuala conducere a Republicii Moldova. S-a creat astfel un context aparte al relației bilaterale prin care miza Republicii Moldova de a adera la UE a devenit și miza României. Așa cum scoate în evidență o cercetare recentă, în cadrul elitelor politice din Republica Moldova s-a creat percepția că în prezent această țară are doi ambasadori pe lângă instituțiile UE, primul fiind cel al Republicii Moldova, iar cel de-al doilea fiind cel al României (Toderăș și Pascal, 2025, p. 172). Extrapolând către nivelul opiniei publice, aceeași percepție există în prezent și la nivel subsidiar.

De-a lungul timpului, asistența acordată de România Republicii Moldova a cunoscut o evoluție semnificativă, trecând de la un model inițial mai puțin structurat la o abordare orientată pe rezultate. În primii ani, sprijinul oferit de România se concentra pe acțiuni generale, fără ordonarea clară a obiectivelor și fără monitorizarea atentă a rezultatelor. Însă, începând cu anul 2010, în contextul obligației de raportare a asistenței pentru dezvoltare acordate în calitate de stat membru al UE, paradigma privind asistența s-a schimbat semnificativ, axându-se pe o abordare strategică orientată către obținerea de rezultate concrete și măsurabile (Bărbulescu *et al.*, 2018). Conform datelor Agenției de Cooperare Internațională pentru Dezvoltare - RoAID, anual, România acordă Republicii Moldova aproximativ două treimi din totalul asistenței oficiale pentru dezvoltare de tip bilateral oferit statelor partenere.

Un moment cheie în această schimbare de paradigmă a fost semnarea în 2010 a unui Acord privind implementarea programului de asistență tehnică și financiară în baza unui ajutor financiar nerambursabil în valoare de 100 de milioane de euro acordat de către România, Republicii Moldova. Acest acord a stabilit o bază solidă pentru proiecte specifice, vizând infrastructura și modernizarea unităților de învățământ. Ulterior, în 2013, un nou acord a formalizat cadrul general și condițiile de cooperare în domeniul dezvoltării, întărind angajamentul României de a sprijini tranziția democratică a Moldovei. Un acord similar, în valoare de 100 de milioane de euro pentru o perioadă de șapte ani a fost semnat la 11 februarie 2022. Prevederile și condițiile acestui acord de asistență tehnică și financiară nerambursabilă se apropie foarte mult de specificul fondurilor europene alocate de UE statelor terțe: promovarea reformelor interne în spiritul apropierei de valorile fundamentale ale UE și susținerea procesului de integrare în UE. În continuare, sprijinul financiar și tehnic nerambursabil este destinat cu prioritate pentru modernizarea infrastructurii educaționale și energetice din Republica Moldova. De asemenea, un nou domeniu sprijinit prin asistența tehnică vizează pregătirea Republicii Moldova pentru etapa negocierilor de aderare. Astfel, în ultimii trei ani, au fost derulate câteva programe de transfer de politici și abordări, dar și formare profesională în domeniul afacerilor europene oferite de Ministerul Afacerilor Externe, Institutul European din România, Institutul Național de Administrație și Departamentul pentru Relația cu Republica Moldova. De exemplu, în perioada 13-26 septembrie 2023, Institutul Diplomatic Român a derulat un program de formare profesională în domeniul afacerilor europene, destinat demnitarilor și funcționarilor publici din Republica Moldova implicați în pregătirea negocierilor de aderare (IDR, 2023). Conceput ca un program pilot, acesta s-a derulat în serii de formare și a implicat aproximativ 400 de participanți și a fost un program-pilot pentru pregătirea acestora. Temele abordate au inclus experiența României în UE, criteriile de aderare și implementarea legislației europene.

În 2023, România a fost unul dintre principalii donatori bilaterali ai Republicii Moldova, contribuind cu 59,8 milioane euro, reprezentând 3,4% din totalul asistenței externe¹⁵ (Guvernul Republicii Moldova, 2023). În clasamentul pe țări România s-a situat pe locul patru, după SUA, Japonia și Regatul Suediei. Fondurile au fost direcționate către proiecte de investiții și granturi care au vizat consolidarea administrației publice, sprijin pentru reformele democratice și economice, eficiență energetică, dezvoltarea capacităților instituționale, precum și pentru consolidarea societății civile și a presei independente.

¹⁵ Cu precizarea că în acest total sunt incluse și alocările din fondurile europene prin obiectivul de cooperare regională Interreg al politicii de coeziune a UE, precum și asistența oferită de instituțiile financiare internaționale cum ar fi: Comisia Europeană, BERD, Banca Mondială, FMI ș.a.

Sprijinirea de către România a parcursului european al Republicii Moldova se materializează în prezent inclusiv prin intermediul Platformei de Sprijin pentru Republica Moldova, care a fost creată în 2022 la inițiativa României, Franței și Germaniei și cu participarea SUA. Scopul platformei este de a oferi Republicii Moldova asistență politică, financiară și logistică, precum și expertiză pentru implementarea reformelor interne în contextul apropierei de UE. Până în prezent platforma s-a reunit de cinci ori, de trei ori în 2022 și câte o dată în 2023, respectiv 2024. Conform datelor Guvernului Republicii Moldova, în cadrul reuniunilor platformei au fost formulate angajamente financiare pentru sprijinirea Republicii Moldova în valoare de 1,93 mld. euro, din care 1,4 mld. euro în 2022, aprox. 150 mil. euro în 2023 și 380 mil. euro în 2024. Aceste angajamente vizează acordarea sprijinului financiar sub formă de granturi sau sub formă de credite în condiții avantajoase.

În următoarea perioadă, în contextul aderării României la OCDE, asistența pentru dezvoltare acordată de România Republicii Moldova va trebui să fie restructurată și orientată mai mult către aspecte ce țin de facilitarea schimbărilor instituționale și societale, conform angajamentelor luate în cadrul negocierilor de aderare. De asemenea, va fi necesară sinergia cu intervențiile finanțate de UE prin intermediul sprijinului financiar de preaderare. În funcție de progresele înregistrate în contextul negocierilor de aderare a Republicii Moldova la UE, este de așteptat ca asistența României, raportată ca asistență pentru dezvoltare, să se diminueze progresiv. În acest context și ținând cont de experiența sa privind aderarea la UE, România are o responsabilitate importantă în procesul de pregătire a Republicii Moldova pentru a-și schimba statutul din acela de stat recipient, în cel de stat donator. O negociere și ulterior preaderare rapidă a Republicii Moldova la UE are potențialul de a genera un șoc administrativ, nu doar din perspectiva pierderii ajutorului de dezvoltare primit de la țările donatoare, ci și din cea a contribuției efective la asistența pentru dezvoltare.

România a sprijinit, de asemenea, Republica Moldova și prin mecanisme de creditare, fiind unul dintre principalii creditorii bilaterali. În 2016, în contextul menținerii stabilității financiare interne ca urmare a fraudelor bancare din 2012-2014, România a acordat Republicii Moldova un împrumut de 150 de milioane de euro. Împrumutul a avut și rolul de a întări reziliența Republicii Moldova pentru a facilita integrarea acesteia în economia europeană. Aprobarea tranșelor de plată s-a bazat pe principiul condiționalităților, oferind sprijin doar în măsura în care reformele democratice continuau să progreseze.

Pe lângă asistența directă, România a devenit un partener economic esențial pentru Republica Moldova, în special în sectorul comercial și al investițiilor. Aceste aspecte se analizează, evaluează și planifică între cele două țări în cadrul Comisiei mixte interguvernamentale de colaborare economică România - Republica Moldova. Aceasta a fost instituită în 2005, iar până în prezent s-au derulat 12 reuniuni, ultima având loc în aprilie 2024. Este de apreciat faptul că protocolul semnat în cadrul ultimei reuniuni a acestei comisii mixte se axează foarte mult pe intensificarea cooperării economice în vederea acoperirii majorității aspectelor ce derivă din analiza internă a Republicii Moldova ce precedă faza inițierii negocierilor de aderare. Practic, în lipsa reuniunilor regulate ale Comisiei interguvernamentale România - Republica Moldova pentru integrare europeană, acest protocol a dobândit și o valență a facilitării integrării europene a Republicii Moldova.

Poziția României în economia Republicii Moldovei s-a consolidat semnificativ, devenind principalul partener comercial încă din 2014. În prezent România a devansat cu mult Ucraina și

Federația Rusă în balanța comercială a Republicii Moldova. Conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova (2024), în 2023, din totalul exporturilor Republicii Moldova, 35,1% au fost în România, 14,7% în Ucraina și doar 3,6% în Federația Rusă. În ceea ce privește importurile, în anul 2023 România se situa pe primul loc, cu o pondere de 15% din totalul importurilor, urmată de Ucraina cu 12,4%, China cu 11,7%, Turcia cu 8,5%, Germania cu 7,1%, Italia cu 5,4%, respectiv Federația Rusă și Polonia cu câte 3,7%. În schimb, în cazul balanței comerciale a României, Republica Moldova reprezintă a 15-a piață de export, cu 2,23% și a 23-a în ceea ce privește importul, cu 0,89% (ARICE, 2024). Cu toate acestea, în perioada 2018 - 2023, schimburile comerciale bilaterale s-au majorat de 1,5 ori.

În ultimii ani, o serie de companii mari cu capital de stat sau privat românesc au continuat să investească în Republica Moldova, contribuind la dezvoltarea diverselor sectoare economice. În ultimul deceniu, poziția României s-a consolidat remarcabil în clasamentul pe țări al investițiilor străine directe în Republica Moldova: de la locul cinci în 2015 la al doilea loc în 2023. Până în anul 2023 investițiile totale ale României în Republica Moldova au însumat aprox. 780 mil. USD, cu o cifră totală de afaceri de aproape un 1 miliard de euro și creând peste 10 000 de locuri de muncă (ARICE, 2024).

Astfel, prin infuzia de capital românesc din ultimii ani, cel al Băncii Transilvania SA, sectorul bancar al Republicii Moldova a depășit criza sistemică generată de fraudele bancare din 2012 - 2014. În prezent, atât investițiile private ale companiilor bancare românești, cât și diligențele diplomatice românești, au contribuit la apropierea progresivă a sistemului bancar al Republicii Moldova de Uniunea Bancară a UE. De exemplu, în perioada 2022 - 2024 Banca Națională a României a oferit Băncii Naționale a Moldovei, în cadrul unui proiect de înfrățire instituțională, asistență tehnică privind consolidarea supravegherii, guvernantei corporative și gestionării riscurilor în sectorul financiar, cu scopul de a pregăti aderarea la schemele zonei unice de plăți în euro (SEPA) în calitate de membru care nu face parte și din Spațiul Economic European. Cu toate acestea, nivelul investițiilor cu capital românesc privat încă rămâne sub potențial, cu multe ezitări și incertitudini referitoare la contextul actual din regiune.

Începând cu anul 2015, investițiile realizate de către Societatea Națională de Transport Gaze Naturale „TRANSGAZ” S.A., atât pe teritoriul României, cât și pe cel al Republicii Moldova au fost în valoare de 430 de milioane de euro (Transgaz, 2023). Investițiile au urmărit diminuarea dependenței energetice a Republicii Moldova de Federația Rusă. Cel mai emblematic proiect este construcția și punerea în funcțiune în 2021 a gazoductului Ungheni-Chișinău. Gazoductul poate asigura în prezent până la 75% din consumul mediu al Republicii Moldova. Mai mult decât atât, în septembrie 2023 TRANSGAZ a preluat, prin subsidiara sa Vestmoldtransgaz, operarea sistemului național de transport al gazelor naturale din Republica Moldova, aspect ce facilitează tranzitul gazelor dinspre România spre Republica Moldova.

Pe de altă parte, în domeniul energiei electrice, în ultimul deceniu C.N.T.E.E. Transelectrica S.A. a implementat câteva proiecte strategice de interconexiune energetică cu Republica Moldova care permit în prezent diminuarea dependenței de energie produsă de centrala pe gaz Cuciurgani situată în regiunea transnistreană, care acoperă aproximativ 60% din necesarul intern de energie electrică. Actualele interconexiuni de energie electrică permit un transfer bidirecțional de energie electrică în cantități mari, astfel încât să acopere necesarul intern de energie, mai ales în perioada rece a anului. Un rezultat major al acestor investiții s-a materializat prin sincronizarea în 2022, a Republicii Moldova la sistemul european continental ENTSO-E. În

prezent C.N.T.E.E. Transelectrica S.A. implementează și pregătește un portofoliu nou de proiecte majore de interconexiune cu Republica Moldova cu scopul de a consolida securitatea energetică regională, mai ales în contextul geopolitic actual. Proiectele vizează interconexiunile Suceava-Bălți (proiect aflat în etapele de achiziție și execuție), Vulcănești-Chișinău (proiect pregătit pentru implementare care va extinde interconectorul Isaccea-Vulcănești și care se așteaptă să fie finalizat în a doua jumătate a anului 2025¹⁶) și Gutinaș-Strășeni (proiect în faza de pregătire și maturizare, finanțat de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională și care este preconizat să se încheie la finalul anului 2029¹⁷).

Investițiile în domeniul energetic au condus la schimbarea abordării Republicii Moldova de aprovizionare anticipată și programată cu resursele energetice necesare pentru o perioadă medie de timp, mai ales pentru perioadele reci. De exemplu, în prezent sistemele de interconectare dintre România și Republica Moldova permit achiziționarea unor cantități programate și variabile (în funcție de capacitățile interne) de energie electrică produsă de S.N. Nuclearelectrica S.A.

Cel mai important rezultat al acestor investiții se referă însă la faptul că, în contextul crizei energetice cauzate de invazia militară a Federației Ruse în Ucraina, proiectele derulate de Transgaz și Transelectrica au contribuit la ruperea dependenței energetice a Republicii Moldovei de Federația Rusă. Pentru următoarea perioadă este nevoie să fie pregătite și implementate noi proiecte astfel încât ruperea dependenței energetice de Federația Rusă să devină ireversibilă. De asemenea, în mod progresiv și prin intermediul proiectelor din fondurile europene, dar și cu aportul investițiilor private, Republica Moldova trebuie să devină treptat autonomă din perspectiva asigurării resurselor energetice necesare consumului intern din surse regenerabile. Din acest punct de vedere este foarte important ca România să ofere Republicii Moldova transferul abordărilor și instrumentelor necesare implementării proiectelor de anvergură în domeniul energetic, finanțate mai ales prin intermediul veniturilor obținute prin licitarea pe piață a certificatelor de emisii de gaze cu efect de seră (GES I și GES II) la nivelul UE.

În cadrul parteneriatului strategic pentru integrarea europeană a Republicii Moldovei, cooperarea militară dintre România și Republica Moldova constituie de asemenea un pilon important. În 2012 a fost semnat Acordul între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind cooperarea în domeniul militar. Totodată, Strategia Națională de Apărare pentru perioada 2020-2024 subliniază importanța stabilizării securității Republicii Moldova, în contextul deteriorării situației de securitate din regiune. De aceea, sprijinul României în domeniul apărării vizează facilitarea interoperabilității forțelor armate în vederea integrării treptate a Republicii Moldova în politica de securitate și apărare comună a UE. De aceea, prin intermediul celui de-al doilea Protocol de amendare, semnat la București la 24 mai 2024, au fost operate o serie de modificări ale Acordului din 2012, ce permit oferirea de asistență reciprocă, inclusiv sprijin logistic și financiar pentru participarea Republicii Moldova la misiuni militare ale UE.

Legăturile sociale între România și Republica Moldova sunt foarte strânse, accentul fiind pus pe colaborarea în domeniul educației. Încă de la începutul anilor '90, România a sprijinit

¹⁶ *** ZDG, „Începe construcția liniei electrice Vulcănești – Chișinău. Cât costă proiectul și cine-l va implementa” (29.03.2024) <https://www.zdg.md/stiri/stiri-economice/incepe-construcția-linii-electrice-vulcanesti-chisinau-cat-costa-proiectul-si-cine-l-va-implementa/>, accesat la 10.10.2024.

¹⁷ Carțin Svetlana, TVR Moldova, „Republica Moldova va construi o nouă linie electrică de interconectare cu România” (30.04.2024) <https://tvrmdova.md/article/1a0c73c5a7ec388f/republica-moldova-va-construi-o-noua-linie-electrica-de-interconectare-cu-romania.html>, accesat la 10.10.2024.

reformarea sistemului educațional din Republica Moldova, facilitând convergența acestuia cu sistemul românesc prin programe de asistență, transfer de cunoștințe și acorduri de recunoaștere reciprocă a calificărilor. De asemenea, România a oferit un număr semnificativ de burse de studiu, de ordinul a câtorva zeci de mii, pentru tinerii din Republica Moldova, sprijinind astfel formarea unei elite educaționale capabile să contribuie la dezvoltarea și modernizarea țării. Ca rezultat, România a contribuit semnificativ la ruperea de modelul sovietic de guvernare a sistemului educațional și de paradigma educațională aferentă acestuia. În domeniul învățământului superior un rezultat remarcabil a fost adoptarea de către Republica Moldova a principiilor Declarației de la Bologna în 2005 și, ulterior, facilitarea participării active a Republicii Moldova la dezvoltarea Spațiului European al Învățământului Superior. Asistența acordată de România a vizat inclusiv facilitarea transferului de bune practici, instrumente și abordări prin programe comune, sprijin logistic și academic și parteneriate universitare.

Începerea negocierilor de aderare oferă oportunități de integrare rapidă în Spațiul Educațional European. Pentru România, o provocare majoră în acest sens constă în a contribui în mod substanțial la aducerea instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova în Inițiativa Universităților Europene (Toderas, 2022). Începând cu apelul din 2022, la această inițiativă pot participa și instituțiile de învățământ din întregul Spațiu European al Învățământului Superior, nu doar cele din statele membre ale UE. Însă, în ultimii ani, conform rezultatelor anunțate de Comisia Europeană, niciuna dintre universitățile din Republica Moldova nu se regăsește în consorțiile universitare selectate. De aceea, în următoarea perioadă rolul României în domeniul învățământului superior trebuie să se concentreze pe demersuri de aprofundare a convergenței instituționale și de creștere a capacității de absorbție a fondurilor ce vor fi alocate acestui domeniu, atât prin intermediul Fondului Social European, cât și prin intermediul Programului Erasmus+ sau prin programul Horizon Europe. Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării în parteneriat cu Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare din Republica Moldova au în vedere acest aspect și de mai mulți ani derulează subprogramul bilateral/multilateral „Proiecte complexe bilaterale cu Republica Moldova”. Obiectivele acestuia urmăresc integrarea cercetătorilor din Republica Moldova în rețelele științifice internaționale la care România este deja parte și creșterea numărului de aplicații comune, precum și a ratei de succes a cercetătorilor din România și Republica Moldova în obținerea de finanțări prin intermediul programelor europene (UEFISCDI, 2024). Se observă totodată nevoia diversificării acestor oportunități atât în domeniul învățământului superior, cât și al celui preuniversitar.

Proiectele finanțate de România au susținut în special modernizarea școlilor și grădinițelor, reducerea vulnerabilităților energetice și sprijinirea societății civile. Aceste inițiative contribuie nu doar la îmbunătățirea condițiilor de trai în Republica Moldova, ci și la integrarea europeană, stabilitatea regională și creșterea rezilienței în fața șocurilor externe. Cu toate acestea încă sunt suficiente provocări, mai ales în ceea ce privește coordonarea sprijinului cu state membre ale UE și menținerea condiționalităților necesare pentru continuarea reformelor.

Pentru maximizarea impactului, este necesar ca România să continue să ofere sprijin structurat și condiționat de obținerea performanței, să încurajeze investițiile economice și să asigure o mai bună vizibilitate a intervențiilor sale. De asemenea, este fundamental ca România să continue

intensificarea prezenței în Republica Moldova și să coordoneze eforturile cu ceilalți actori internaționali pentru a asigura complementaritatea și sinergia intervențiilor.

Prin intermediul unei abordări integrate și coerente, România va avea în continuare un rol decisiv în sprijinirea ancorării Republicii Moldova pe un traseu ireversibil către aderarea și integrarea în UE. Pentru următorii ani, se observă nevoia de sprijin în derularea negocierilor de aderare și, ulterior facilitarea și accelerarea ratificării Tratatului de aderare a Republicii Moldova la UE. De aceea, reluarea reuniunilor periodice ale Comisiei mixte interguvernamentale România - Republica Moldova pentru integrare europeană este o necesitate, în vederea evaluării progreselor și a planificării coordonate a resurselor și disponibilităților pentru atingerea obiectivului Republicii Moldova de aderare la UE în cel mai scurt timp posibil. Totodată, este nevoie ca România să aibă în vedere și dezvoltarea, respectiv aplicarea în caz de necesitate, a unui scenariu alternativ în situația în care negocierile intră într-un blocaj politic, fie din cauze interne ale UE (cum ar fi de exemplu neîndeplinirea cerinței unanimității), fie din cauze interne ale Republicii Moldova (cum ar fi alternanța la guvernare, „oboseala” instituțională aferentă implementării cerințelor derivate din negocierile pe capitole ș.a.).

4. PARCURSUL EUROPEAN AL ROMÂNIEI: LECȚIILE DE BUNĂ PRACTICĂ ȘI TRANSFERUL ACESTORA CĂTRE REPUBLICA MOLDOVA

Lecțiile se învață atât din cele mai bune practici, cât și din practicile eșuate sau care nu generează performanțe. Transferul experienței trebuie să aibă în vedere diversele categorii de practici și să țină cont de nuanțele asemănărilor/convergențelor instituționale. Lecțiile învățate de România ce pot fi relevante în prezent pentru cazul Republicii Moldova sunt structurate pe trei paliere. Primul palier se referă la importanța asigurării consensului politic intern și a unei planificări strategice prescriptive. Al doilea se axează pe modalitatea de fundamentare a strategiei de negociere a capitolelor de aderare, iar al treilea pe definitivarea și întărirea continuă a sistemului instituțional și a guvernantei interne. În cadrul capitolului sunt evidențiate și o serie de recomandări preliminare, ce reprezintă elemente constitutive ale recomandărilor finale ale studiului. Având în vedere obiectivele acestei cercetări, precizăm faptul că miza acestui capitol nu a fost să trateze monografic parcursul european al României, ci să prezinte succint principalele constatări relevante pentru Republica Moldova ținând cont de actualul cadru de negociere.

4.1. Asigurarea consensului politic intern și a unei planificări strategice prescriptive

În vederea consolidării angajamentului politic național privind integrarea europeană, precum și pentru asigurarea ireversibilității parcursului european al României, credibilitatea demersului a constituit-o faptul că depunerea cererii de aderare la UE a fost însoțită și de o garanție referitoare la faptul că la nivel intern s-a creat un consens politic asupra acestui deziderat. Astfel, „Declarația de la Snagov”, semnată la 21 iunie 1995 de liderii partidelor parlamentare din România, a reprezentat un punct de cotitură în crearea unui consens politic național privind aderarea la UE și NATO. Consensul a demonstrat gestionarea eficientă a atitudinilor și comportamentelor principalelor partide de la momentul depunerii cererii de aderare până la aderarea efectivă a României la UE. Viziunea comună a partidelor aflate la guvernare și a celor din opoziție, exprimată prin această declarație, a fost esențială în menținerea stabilității și succesului dezideratului de țară chiar și în momente de tensiune politică sau de alternanță la guvernare. Pe baza experienței României, în cazul Republicii Moldova putem observa recurent astfel de momente de consens politic încă din 2005, atât în ceea ce privește formatul partidelor parlamentare, cât și la nivelul partidelor extra-parlamentare. Cel mai recent demers asemănător s-a consemnat la 26 mai 2024, când 13 partide din Republica Moldova au semnat „Pactul pentru Europa” cu scopul de a exprima un angajament comun pentru realizarea obiectivului strategic de aderare la UE. În contextul actualelor provocări geopolitice, Pactul consolidează astfel direcția ireversibilă a Republicii Moldova de a adera la UE.

În cazul României a existat o abordare strategică de țară, dar aceasta nu a fost de natură prescriptivă, ci mai degrabă emergentă. De asemenea, abordarea nu s-a materializat printr-un document strategic guvernamental de sine-stătător, ci mai degrabă a derivat din programele de guvernare, dar și din Programul național de aderare a României la UE. Conceperea primei versiuni a Programul național de aderare a României la UE a fost demarată în martie 1998, iar ulterior acesta a fost actualizat periodic. În baza programului au fost fundamentate ulterior și strategiile de

negociere a capitolelor de aderare. De exemplu, în 2001 strategia generală de negociere a aderării a avut ca țintă aderarea la UE la 1 ianuarie 2007, iar până la finalul anului 2004 negocierile pe toate capitolele să se finalizeze (Pușcaș, 2007, p. 49). De asemenea, au existat și o serie de strategii sectoriale. Consecințele alegerii acestei căi și a modalității de acțiune din perspectivă strategică s-au văzut ulterior, atât premergător deschiderii negocierilor de aderare (1999), cât și pe tot parcursul negocierilor (2000-2004) și pregătirii de aderarea efectivă la UE (2005-2006). Astfel, spre deosebire de alte țări candidate de la acel moment, în cazul României procesul pregătirii, derulării și închiderii negocierilor a fost mai degrabă în valuri intermitente. Pregătirea a început lent, apoi după parcurgerea unor crize politice interne, procesele interne s-au accelerat, dar nu îndeajuns de mult astfel încât să poată fi recuperat decalajul față de celelalte țări candidate. Așa se explică decuplarea oficializată de Consiliul European de la Copenhaga în 12-13 decembrie 2002. De altfel, decuplarea a reprezentat un puternic imbold pentru accelerarea proceselor interne astfel încât să nu fie ratată și ținta stabilită pentru anul 2007.

Observăm că după atingerea obiectivului aderării României la UE procesele de aprofundare a integrării europene au încetinit progresiv. Deși au fost concepute și implementate strategii sectoriale și orizontale, în lipsa unei viziuni concrete post-aderare care să reiasă dintr-o strategie guvernamentală adoptată¹⁸, acestea nu au fost suficiente pentru a impulsiona îndeplinirea reformelor necesare aprofundării integrării europene. Totodată, lipsa unor obiective strategice coerente post-aderare a diminuat entuziasmul instituțional și politic pentru continuarea reformelor esențiale. Această situație a afectat inclusiv pregătirile pentru aderarea la Spațiul Schengen și la Uniunea Economică și Monetară. Lipsa unei viziuni și strategii post-aderare este evidentă și în prezent, întrucât strategiile guvernamentale și sectoriale nu asigură coerența și convergența cu opțiunile naționale și politicile UE, nici cu procesul intern de aprofundare a integrării europene. De exemplu, această lipsă s-a evidențiat în special în perioada concepției și negocierii Planului Național de Redresare și Reziliență al României (septembrie 2020 – noiembrie 2021) (Toderăș, 2024, p. 47-67), dar și în procesul de programare a fondurilor europene alocate României prin intermediul politicii de coeziune pentru cadrele financiare multianuale 2014-2020 și 2021-2027.

De aceea, ținând cont de experiența României este esențial ca legitimarea publică obținută prin referendumul din 20 octombrie 2024, precum și consensul politic intern să fie urmate de conceperea și punerea în aplicare a unei planificări strategice prescriptive, în baza unui act normativ adoptat de Parlament. Chiar dacă în 2023 Guvernul Republicii Moldova a adoptat Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la UE pentru anii 2024-2027, fiind un document operațional, acesta nu are rolul de a fundamenta modalitatea de atingere a scopului. Ori, o strategie prescriptivă adoptată și de Parlament are avantajul major de a stabili faptul că, indiferent de context și de interferențe, scopul aderării Republicii Moldova la UE până în 2030 este mai presus de toate. O asemenea strategie poate oferi fundamentarea abordărilor și măsurilor pentru teme dificile care implică implementarea unor reforme cu impact societal major (a se vedea cazul celor care derivă din aplicarea cerințelor de mediu sau schimbărilor climatice) sau care au tangență cu dileme naționale majore (cum ar fi cazul includerii în procesul de negociere a unităților administrativ-teritoriale din stânga Nistrului). O strategie prescriptivă mai are avantajul de a ordona agendele politice interne, mai ales în contextele unor eventuale alternanțe la guvernare sau

¹⁸ Trebuie precizat faptul că a fost concepută o strategie post-aderare, însă aceasta nu a fost adoptată de Guvernul României. A se vedea: *Strategia post-aderare a României*, document accesibil la: <http://arhiva.gov.ro/upload/articles/100071/strategie-post-aderare2a.pdf>, accesat în data de 16.09.2024.

a guvernărilor în coaliție. Pe lângă faptul că aplicarea unei planificări strategice într-o manieră prescriptivă va constitui un important factor mobilizator administrativ și societal intern, în anumite momente de relaționare cu instituțiile UE implicate în negocierile tehnice, abordarea prescriptivă va constitui un important avantaj argumentativ. După încheierea negocierilor, strategia va putea fi revizuită și ajustată pentru etapa post-aderare.

Pentru a răspunde provocărilor care pot apărea pe parcurs, precum și pentru alinierea la complexitatea proceselor decizionale ale UE, în procesul de revizuire a strategiei se poate trece la utilizarea abordării strategice emergente. În acest sens, este încă de mare actualitate și poate fi valorificată abordarea propusă în 2006 în cadrul unui studiu al Institutului European din România (IER) (Cojanu *et al.*, 2006): anticipare și prevenire a *acquis*-ului și abordărilor de politici ale UE – generarea sau asocierea la coaliții de sprijin – întărirea competitivității prin valorificarea oportunităților deja existente în interiorul UE – asigurarea credibilității și stabilității financiare și economice – aderarea la zona euro – beneficierea de avantajele securității și apărării comune. De altfel, Acordul de Asociere a UE cu Republica Moldova, inclusiv prin instituirea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA), permite deja Republicii Moldova să aplice majoritatea elementelor specifice înlănțuirii de mai sus.

O provocare continuă, asociată etapelor și proceselor de aderare, care are legătură și cu planificarea strategică, a fost comunicarea publică. Pe măsură ce negocierile de aderare a României la UE au avansat, s-a observat o intensificare a propagării în spațiul public a miturilor și a informațiilor false despre UE. Acestea s-au răspândit mai ales în contextul negocierilor pe capitole dificile (cum au fost agricultura, industriile ș.a.) și al conferințelor interguvernamentale, care au condus la aranjamente operaționale specifice implementării reformelor necesare. Pentru a contracara acest fenomen și a asigura o informare corectă a publicului, a fost adoptată o strategie de comunicare publică agilă și preventivă. În pregătirea și negocierea capitolelor de aderare, măsurile de comunicare publică s-au fundamentat pe câteva documente interne ale Guvernului României. Trebuie menționat faptul că gradul de transparență a depins foarte mult și de caracterul regulilor instituționale interne ale instituțiilor europene implicate în proces (Pușcaș, 2007, p. 47), dar și cele ale statelor membre, ținând cont de multitudinea preferințelor naționale asociate extinderii. Abia în 2005 a fost adoptat și un document strategic guvernamental referitor la comunicarea internă și externă privind integrarea României în UE (HG, 2005). De asemenea, au fost implementate și câteva proiecte cu finanțare din fondurile de preaderare cu scopul de a întări comunicarea strategică și de a analiza reacțiile colectate. Astfel, autoritățile și-au dezvoltat capacitatea de a anticipa situațiile de risc legate de dezinformare, dar și oportunitățile de a comunica avantajele aderării la UE. Mesajele transmise au fost clare, concise și accesibile, captând atenția publicului larg și facilitând înțelegerea procesului de aderare. De asemenea, comunicarea a fost direcționată către toate grupurile țintă afectate, astfel încât fiecare categorie să înțeleagă efectele și beneficiile reformelor, dar și al beneficiilor aderării la UE. Un alt obiectiv important a fost inspirarea angajamentului civic și stimularea participării publice, astfel încât cetățenii să se implice activ în procesul de aderare la nivel local. Administrația publică centrală, în special Ministerul Informațiilor Publice (în perioada 2000-2004) și ulterior Secretariatul General al Guvernului, în strânsă colaborare cu Ministerul Integrării Europene, au monitorizat constant impactul comunicării, măsurând și evaluând efectele acesteia asupra gradului de conștientizare și nivelului de informare a publicului larg. Această abordare comprehensivă și bine structurată a contribuit la asigurarea unei comunicări eficiente și transparente pe parcursul procesului de

aderare, prevenind răspândirea dezinformării și consolidând sprijinul public. Consensul politic intern, guvernarea monocoloră precum și existența unei strategii de preaderare au constituit factorii favorabili în gestionarea comunicării publice.

De aceea, experiența României ce poate fi valorificată de Republica Moldova în domeniul comunicării publice se referă la faptul că informarea publicului larg trebuie să fie cuplată cu strategia de negociere și pregătire a aderării. Astfel, comunicarea publică trebuie să fie preventivă și agilă, pentru a contracara răspândirea dezinformării și miturilor legate de procesele de aderare, mai ales în cazul negocierilor pe capitole dificile sau a celor care au impact direct asupra schimbării comportamentelor la nivelul indivizilor sau gospodăriilor (cum ar fi cazul criteriilor de taxonomie). Mesajele publice trebuie să fie clare și accesibile tuturor grupurilor țintă afectate, pentru a asigura înțelegerea efectelor reformelor și avantajelor aderării la UE. De aceea, ținând cont de actualul context regional, este indicat să se înstitue un centru unic de comunicare, ideal localizat în cadrul Biroului de Integrare Europeană, astfel încât experții în comunicare publică să conceapă mesaje în strânsă cooperare cu echipele tehnice de negociere.

4.2. Fundamentarea strategiei de negociere

În cazul României, strategia de negociere s-a fundamentat pe o deschidere progresivă a capitolelor în baza criteriului de ușurință a capitolelor, fie prin faptul că nu implicau un *acquis* complex, fie pentru că preferințele interne erau în concordanță cu abordările UE sau ale majorității statelor membre. În baza acestui considerent, în primul an de negociere au fost deschise nouă capitole, iar șase dintre acestea au fost închise provizoriu. În decembrie 2000, când evidențele primare demonstau că ritmul negocierilor este mult prea lent și că existau premisele unei evidente decuplări de celelalte țări candidate, s-a stabilit o miză politică ca la nivelul anului 2002 să fie deschise toate capitolele de negociere și să fie închise majoritatea capitolelor care aveau o dificultate medie de îndeplinire. Miza politică a fost parțial atinsă, prin faptul că până la finalul anului 2002 s-a reușit deschiderea tuturor capitolelor, dar nu au fost închise toate cele care aveau un grad mediu de dificultate. Însă, cel mai important aspect este că la Consiliul European din iunie 2001 a fost propusă conceperea unei foi de parcurs pentru toate statele membre care se aflau procesul de negocieri, care să conducă la finalizarea negocierilor până la finalul anului 2002 (Pușcaș, 2007, p. 48). Practic, acest lucru reprezenta un imbold de impulsioneare a proceselor specifice îmfăptuirii reformelor interne, dar și o certitudine că există un termen limită clar de finalizare a negocierilor, cu riscul decuplării de celelalte țări candidate.

Față de mecanismul de negociere aplicat în cazul României, în actualul cadru de extindere a fost introdusă abordarea de negociere progresivă a celor 35 de capitolele în șase clustere tematice. Astfel pot fi deschise, unitar sau la pachet, doar capitolele incluse în cadrul respectivului cluster tematic. Clusterelor pot fi închise la decizia Consiliului în baza unor bilanțuri politice aprofundate. Tot Consiliul decide dacă pot fi deschise noi clustere, sau în cazul anumitor capitole este nevoie să fie redeschise negocierile din cauza unor situații de revocare a reformelor sau de neîndeplinire a aranjamentelor operaționale prin nerespectarea principiului ireversibilității angajamentelor asumate. În viziunea Comisiei Europene, mecanismul propus în 2020 asigură, pe de o parte, un mai mare grad de coerență și o mai bună concentrare a eforturilor comune pentru derularea negocierilor de aderare cu țările candidate. Pe de altă parte, mecanismul introduce posibilitatea ca țările candidate să beneficieze de repere temporale permissive pentru îmfăptuirea

reformelor sistemice și structurale necesare îndeplinirii criteriilor politice aferente fiecărui capitol de negociere.

În actualul cadru de negociere bazat pe gruparea celor 35 de capitole pe cele șase clustere tematice, strategia aplicată de către România poate fi utilizată parțial în cazul negocierilor Republicii Moldova cu UE. Capitolele aferente primului cluster sunt grele, nu neapărat ca urmare a complexității *acquis*-ului comunitar, ci din cauza faptului că implică o determinare politică majoră prin care să se asigure ireversibilitatea parcursului european. Astfel, pe lângă capitolele referitoare la criteriul privind statul de drept (capitolele 23 și 24), precum și cerințele respectării principiilor buneii gestiuni financiare (capitolul 32), acest cluster conține și o serie de cerințe care nu fac obiectul unor capitole propriu-zise de negociere, cum ar fi funcționarea instituțiilor democratice și reforma administrației publice. De altfel, așa cum se precizează în cadrul de negociere propus de UE pentru Republica Moldova (Consiliul Uniunii Europene, 2024), progresele înregistrate în cazul capitolelor sau cerințelor din primul cluster vor determina ritmul general al negocierilor și vor fi luate în considerare pentru decizia de a deschide sau închide noi clustere sau capitole. Mai trebuie precizat faptul că toate capitolele incluse în primul cluster vor fi deschise primele și vor fi închise ultimele.

Experiența României pe specificul actualelor capitole 23 și 24 este extrem de relevantă. Capitolele care au făcut obiectul primului criteriu de aderare (mai ales în cazul capitolului 24 Justiție și Afaceri Interne sau a aspectelor orizontale referitoare la eficiența capacității administrative, a politicilor publice și managementului public), au fost cel mai greu de negociat, atât din cauza unui nivel ridicat de corupție, cât și din cea a trenării reformelor în sistemul judiciar. Toate rapoartele semestriale de monitorizare prezentau un tablou sumbru, cu progrese marginale. Capitolul 24 a fost deschis abia în aprilie 2002 și a fost închis printre ultimele, în decembrie 2003. De aceea, închiderea provizorie a capitolului 24 a fost condiționată de îndeplinirea a șapte condiții încadrate într-o clauză de salvagardare specifică, care au fost aplicate până la momentul aderării efective. Mai mult decât atât, pentru închiderea etapei de negociere și ulterior pentru semnarea Tratatului de Aderare în mai 2005, Comisia Europeană a solicitat instituirea unui mecanism de coordonare și verificare (MCV) pentru o perioadă tranzitorie, dar pe termen nedefinit. Mecanismul a avut scopul de a monitoriza îmfăptuirea reformelor în sistemul judiciar și a celor de diminuare a corupției. În cadrul mecanismului Comisia a evaluat periodic progresele înregistrate, oferind recomandări pentru îmbunătățirea sistemelor administrativ și judiciar. Rapoartele MCV s-au bazat pe analize periodice și dialog constant între Comisia Europeană autorității, societatea civilă, mediul de afaceri reprezentativ și lideri de opinie. În aplicarea MCV, România a beneficiat de sprijin suplimentar din fonduri europene și expertiză internațională. Ridicarea MCV a constituit principalul criteriu politic privind aderarea României și Bulgariei la Spațiul Schengen.

Abordarea MCV nu poate fi aplicată actualelor țări candidate aflate în proces de negociere deoarece în 2020 a fost instituit un alt mecanism de monitorizare a respectării statului de drept aplicat tuturor statelor membre (Regulamentul UE, Euratom, 2020). În schimb, abordarea MCV este aplicată în regim *ex-ante* aderării prin faptul că dacă se constată regrese referitoare la respectarea primului criteriu de aderare atunci întregul proces de negociere încetinește sau se blochează. În cazul unor țări candidate din grupul Balcanilor de Vest această condiționare a generat întârzieri majore în deschiderea unor noi clustere, respectiv capitole de negociere. De exemplu, chiar dacă Muntenegru este cea mai avansată țară candidată din acest grup, Comisia Europeană a constatat că în privința acestor capitole s-au făcut progrese limitate pentru a îndeplini condițiile

stabilite și astfel au fost solicitate trei condiții adiționale (Butnaru-Troncotă *et al.*, 2024, pp. 68-72).

Experiența României din procesul de negociere sugerează Republicii Moldova că, dacă nu sunt aplicate la timp toate reformele specifice primului cluster de negociere, iar efectele obținute nu vor corespunde parametrilor scontati, atunci este posibilă o amânare a deschiderii, respectiv închiderii altor capitole sau clustere de negociere. În acest registru, procesul negocierilor se poate întinde pe mult mai mulți ani decât estimarea actuală. În schimb, dacă Republica Moldova procedează hotărât și prescriptiv încă din primul an de negociere, va avea toate șansele să accelereze negocierile pe celelalte clustere și astfel să se decupleze de Ucraina. Așa cum se admite în paragraful 59 din Poziția generală de negociere a Republicii Moldova, prezentată la prima Conferință Interguvernamentală Republica Moldova - UE din 25 iunie 2024, Republica Moldova este bine poziționată în negocierile de aderare datorită alinierii constante a legislației sale la *acquis*-ul UE, proces început în 2014. Astfel, în baza Acordului de Asociere, Republica Moldova a realizat progrese semnificative în armonizarea legislației cu normele europene. Ținta asumată privind finalizarea pregătirii interne pentru a se conforma integral *acquis*-ului UE este până în 2030.

În derularea negocierilor pe clustere și capitole, un rol esențial îl au președințiile Consiliului UE. Deoarece negocierile de aderare au un caracter interguvernamental, acestea sunt de fapt conduse de președinția Consiliului, respectiv de fiecare stat în parte, cu țara candidată. În acest aranjament, Comisia Europeană are doar rolul de a derula negocierile propriu-zisă, în baza unui mandat primit de la Consiliu (Bărbulescu, 2015, p. 269). De aceea, este definitoriu ca în procesul de negociere țara candidată să sprijine negocierile tehnice cu intensificarea relațiilor diplomatice pe cale bilaterală, inclusiv prin pregătirea din timp a marjelor specifice președințiilor rotative ale Consiliului UE. Aceasta abordare a avut succes în cazul majorității statelor membre care au aderat în valul 2004/2007. De exemplu, conform experienței României, deschiderea capitolelor de negociere, respectiv intensificarea negocierilor pe diverse dosare complexe, precum și închiderea provizorie a capitolelor s-au efectuat în perioada unor președinții ale Consiliului UE deținute de state membre favorabile mării extinderi. Pot fi menționate astfel președințiile rotative ale Consiliului UE deținute la acel moment de Portugalia, Franța, Spania, Grecia, Italia și Irlanda. În medie, negocierile au fost de șase capitole pentru fiecare președinție. Astfel, strategia României s-a bazat pe maximizarea deschiderii sau închiderii provizorii a capitolelor în perioadele președințiilor favorabile pentru pregătirea cărora relațiile bilaterale au fost cruciale.

Conform evoluției negocierilor și progreselor înregistrate, capitolele dificile, cum ar fi Politica în domeniul concurenței, Agricultură, Mediu, Justiție și Afaceri Interne, au fost lăsate pentru finalul negocierilor, deși se știa că președinția rotativă a Consiliului UE va fi deținută de Olanda (al doilea semestru din 2004). În acest context, pregătirile pentru gestionarea relațiilor bilaterale au început cu mult înainte de perioada critică a președinției olandeze și s-au bazat foarte mult pe acțiuni diplomatice preventive.

În acest sens, una dintre lecțiile relevante pentru definirea strategiei României de negociere a capitolelor de aderare se referă la faptul că aranjamentele diplomatice bilaterale trebuie pregătite și aplicate cu mult timp înainte de preluarea primei etape a trio-ului președinției. Trebuie menționat faptul că Președinția Consiliului UE deținută de Spania a fost una din cele mai prolifiche și complexe perioade de negociere, România reușind să obțină clauze și perioade tranzitorii

favorabile pe o serie de aspecte specifice pieței interne și politicii industriale.¹⁹ De exemplu, încă din a doua parte a anului 1999 au fost întreprinse diligențele pe calea relațiilor bilaterale în vederea deschiderii unor capitole grele de negociere (de exemplu: Justiție și Afaceri Interne; Protecția Mediului; Energie și Uniunea Economică și Monetară) în marja președinției deținute de Spania în 2002. Pentru a sprijini aceste demersuri de relații bilaterale, în cadrul misiunilor diplomatice ale statelor membre de interes major pentru România au fost operaționalizate birouri specializate de integrare europeană, mai ales în cazul statelor membre de la care se anticipa că vor exista reticențe sau cerințe tehnice adiționale. La finalul negocierilor România a obținut 50 de perioade tranzitorii și derogări, cel mai mare număr și cea mai lungă perioadă (pentru ape și ape uzate) din contingentul țărilor care au făcut parte din valul cinci al extinderii (Pușcaș, 2007, p. 53).

Dacă analizăm situația ce se prefigurează în cazul negocierilor Republicii Moldova referitoare la capitolele de aderare, pentru perioada următorilor patru ani (2025-2028), la Președinția Consiliului UE se vor succeda următoarele state membre: în 2025, Polonia și Danemarca; în 2026, Cipru și Irlanda, în 2027, Lituania și Grecia, iar în 2028, Italia și Letonia. Observăm faptul că jumătate din cele opt președinții rotative ale Consiliului UE pentru următorii patru ani vor fi deținute de state membre care au aderat în valul 2004, două state membre fiind foste republici ale URSS. Un alt aspect important specific acestui aranjament calendaristic este că în toate trio-urile președințiilor există cel puțin un stat membru ce a aderat la UE în valul 2004. Prin urmare, în raport cu situația României din perioada 2000-2004, aranjamentul președințiilor Consiliului UE este mult mai favorabil Republicii Moldova. Cu alte cuvinte, în fiecare an Republica Moldova va beneficia de o fereastră de oportunitate în premisa unei președinții favorabile, cu condiția demonstrării meritelor. De aceea, în funcție de aranjamentul specific capitolelor în cadrul celor șase cluster, agendele specifice dosarelor complexe (pentru care vor solicita clauze de salvagardare și dispoziții tranzitorii mai favorabile) trebuie gestionate astfel încât să fie negociate în cadrul conferințelor interguvernamentale organizate pe parcursul președințiilor deținute de state membre favorabile Republicii Moldova.

Conform evoluției actuale a preocupărilor tematice ale UE, se anticipează că, în perioada de negociere a Republicii Moldova, problemele cele mai mari vor veni din zona cerințelor tehnice privind implementarea reformelor specifice primului cluster în integralitatea sa. Pentru restul clusterelor tematice, vor fi provocatoare aspectele orizontale precum: respectarea taxonomiei (în special a criteriilor de mediu și schimbări climatice) și a elementelor de convergență ascendentă (aplicarea celor 20 de principii ale Pilonului European ale Drepturilor Sociale în toate politicile publice și în activitățile de management public). Pentru aspectele tehnice strategia de negociere trebuie să se bazeze pe obținerea unor clauze tranzitorii favorabile și tangibile, pe când pentru aspectele politice este de urmărit să se evite pe cât de mult posibil situația invocării de către

¹⁹ Paradoxal a fost faptul că în perioada 1997-2004, prin intermediul comunităților epistemice, unele state membre au știut mult mai bine să interpreteze realitatea din România, decât ceea ce cunoștea România despre potențialul evoluției economice și sociale interne. Un exemplu tipic este cel al Spaniei, care, în contextul negocierilor cadrelor financiare multianuale pentru perioadele 2000-2006 și 2007-2013, a reușit să demonstreze, pe baza unor evidențe robuste, că aderarea unor state membre precum Polonia, România ș.a. va conduce la apariția fenomenului de *deficit statistic*. Așa cum demonstra guvernul Spaniei la acel moment în pregătirea Agendei 2000, acest fenomen urma să se reflecte în scăderea semnificativă a alocărilor ce reveneau regiunilor din Spania în cadrul politicii de coeziune (trecerea artificială de la ex-obiectivul 1, la ex-obiectivul 2). A se vedea: Bărbulescu (2006, pp. 81-90). Analize similare extinderii UE, mai ales în cazul extinderii către Ucraina, sunt realizate și în prezent, mai ales că în această marjă se discută intens despre viitorul fondurilor europene, inclusiv celor specifice politicii de coeziune. Este sugestivă în acest sens analiza realizată de Darvas *et al.* (2024).

Comisia Europeană a clauzelor de salvagardare. De aceea, conform experienței din negocierile privind aderarea României, dar și din prezent în contextul implementării reformelor din PNRR, este definitoriu ca reformele să fie întreprinse la timp și să demonstreze, pe bază de evidențe solide, că efectele conduc spre convergența instituțională și normativă a UE și că nu există riscul revocării acestora. Aderarea voluntară la Pactul de stabilitate și de creștere reformat, mai ales la componenta specifică Semestrului European, va contribui la accelerarea obținerii efectelor transformatoare ale convergenței nominale și ascendente. Acest lucru va constitui un avantaj puternic din perspectiva negocierilor în cadrul Conferințelor interguvernamentale, dar și în consolidarea pozițiilor naționale pe canalele relațiilor diplomatice bilaterale cu statele membre. De asemenea, prin prisma experienței României, în cazul Republicii Moldova este esențială întărirea capacității de previziune pe baza scenariilor, inclusiv fundamentate prin utilizarea metodei contrafactice.

4.3. Definitivarea și consolidarea continuă a sistemului instituțional și a guvernantei interne

În cazul României sistemul de coordonare a procesului de pregătire a negocierilor și, ulterior de negociere și pregătire a aderării la UE a fost unul bicefal, în care responsabilitățile au fost împărțite între Ministerul Afacerilor Externe și centrul guvernului, prin intermediul unei structuri în subordinea directă a prim-ministrului. În baza criteriului intern-extern, atribuțiile celor două autorități erau distincte în gestionarea relațiilor cu UE, ceea ce a asigurat un echilibru între atribuții și interese instituționale. În vederea obținerii unui grad mai ridicat de performanță în procesul de negociere, și după o serie de disfuncționalități instituționale (Ilie, 2005, p. 43-54), în 2001 a fost creat Ministerul Integrării Europene (MIE). Rolul primordial al acestui minister a constat în coordonarea negocierilor de aderare și pregătirea, din perspectiva politicilor interne, a aderării României la UE. În mod formal, negocierile au fost purtate de către o delegație națională care a fost coordonată de către un ministru delegat. În acest aranjament bicefal, MAE a gestionat relațiile externe pe ceea ce ținea de componenta bilaterală și multilaterală și a avut un rol activ în monitorizarea procesului de preaderare, menținând statutul de coordonator al politicii externe în raport cu UE. De asemenea, implicarea MAE a fost esențială în valorificarea ferestrelor de oportunitate sau soluționarea situațiilor de blocaj din perspectiva politicii externe.

În procesul negocierilor, MIE a avut o putere normativă semnificativă prin faptul că i-a fost atribuită funcția de avizare a actelor normative ce intrau pe fluxul decizional al Guvernului. Rolul MIE era să supravegheze fluxul actelor normative astfel încât să se asigure de faptul că nu sunt încălcate sau revocate angajamentele asumate în cadrul negocierilor tehnice și politice. Au existat mai multe situații în care inițiatorii actelor normative inițial nu includeau MIE ca avizator, însă pe parcursul avizării se constata că actul normativ avea totuși un impact, prin consecințe directe sau indirecte, asupra angajamentelor asumate. De aceea, în timp s-au instituit mai multe filtre de analiză *ex-ante* a impactului actelor normative propuse spre adoptare asupra procesului de negociere și ulterior de pregătire a aderării efective. Astfel, la nivelul administrației publice centrale s-a putut asigura o abordare centralizată a coordonării negocierilor și a proceselor de preaderare, inclusiv în monitorizarea transformărilor obținute. Din punct de vedere metodologic, MIE a încercat să se ghideze în abordarea sa pe abordarea *scalei de coordonare a politicii*, dezvoltată în 1996 de Les Metcalfe (a se vedea Les Metcalfe, 1996) și care a fost promovată intens de serviciile Comisiei Europene în grupul țărilor candidate din valul cinci de extindere. Puterea normativă a MIE a rezidat și în faptul că în perioada negocierilor a cooptat cei mai buni experți și

funcționari publici din domeniul afacerilor europene. Abordarea centralizată se justifica prin faptul că la acel moment la nivelul administrației publice centrale nu existau suficiente resurse umane competente și care să cunoască procesul decizional și politicile UE. De aceea, până la crearea și formarea contingentelor specializate pe domenii de politici, MIE a suplinit în mare parte atribuțiile analitice ale ministerelor sau autorităților din administrația publică centrală în vederea derulării negocierilor.

Abordarea centralizată a avut și câteva dezavantaje. În primul rând, constituirea contingentelor de funcționari specializați în domeniul afacerilor europene s-a realizat destul de greu. În unele autorități și agenții din administrația publică centrală abia spre finalul perioadei de negociere au fost operaționalizate structurile specializate în domeniul integrării europene. În al doilea rând, odată cu finalizarea negocierilor și semnarea tratatului de aderare, rolul și importanța MIE au scăzut semnificativ, însă fără ca celelalte ministere să-și întărească capacitățile de gestionare sectorială a subiectelor specifice afacerilor europene. Experiența României în această privință este relevantă pentru Republica Moldova în sensul că abordarea centralizată prin intermediul unui minister sau autoritate distinctă are avantajul de a asigura un cadru coerent și predictibil de derulare a negocierilor, precum și de pregătire pentru aderarea efectivă la UE. Cu toate acestea, este important ca și ministerele și autoritățile de specialitate să fie capacitate cu contingente la fel de bine pregătite și motivate ca cele din autoritatea coordonatoare.

După finalizarea negocierilor de aderare, gradul de interes privind coordonarea afacerilor europene a scăzut progresiv, atât pentru partide și decidenții politici, cât și pentru publicul larg. Periodic au existat totuși anumite momente critice care au generat sporirea gradului de interes față de subiect. De exemplu, au generat un interes major contextele referitoare la propunerea reprezentanților României pentru funcția de comisar european sau reprezentarea României la anumite reuniuni ale Consiliului European pe agenda cărora se aflau subiecte de importanță strategică pentru România. De aceea, de la momentul semnării tratatului de aderare și până în 2012, sistemul național de coordonare a afacerilor europene din România a suferit multiple modificări instituționale. Chiar dacă modificările au fost inspirate din alte modele europene și s-a analizat comparativ cu alte state UE pentru a identifica bune practici și a oferi sugestii de îmbunătățire, niciunul dintre aranjamentele instituționale propuse nu a funcționat eficient. Cauza principală a acestor modificări periodice a constat în faptul că la nivel politic și administrativ intern nu s-a clarificat dacă după momentul aderării României la UE afacerile europene sunt „afaceri interne” sau „afaceri externe”. În vederea eficientizării procesului decizional intern, în clarificarea acestei dileme instituționale trebuia să se țină cont de faptul că, în contextul creșterii complexității proceselor decizionale ale UE și al consolidării expertizei interne la nivelul autorităților centrale și regionale implicate, în cazul mai multor state membre afacerile europene au evoluat spre un sistem de sine stătător, distanțându-se de afacerile externe clasice. Acest fapt a condus la dificultăți în menținerea asocierii lor cu afacerile externe, mai ales după consumarea momentelor istorice de aderare. De asemenea, ineficiențele sistemului românesc de coordonare a afacerilor europene au fost cauzate de instabilitatea instituțională, lipsa unui cadru legislativ integrat, deficitul de personal specializat și colaborarea ineficientă între Guvern, Parlament și Președinție, și nu în ultimul rând de lipsa unei strategii post-aderare. Abia din ianuarie 2013 sistemul intern de coordonare a afacerilor europene s-a stabilizat prin renunțarea la aranjamentul paralel instituit încă din anul 2001 prin preluarea de către Ministerul Afacerilor Externe a atribuțiilor de coordonare a afacerilor europene. Chiar dacă actualul aranjament de coordonare nu asigură un nivel ridicat de

performanță, acesta oferă un nivel adecvat de eficacitate în formularea și negocierea pozițiilor naționale în procesul decizional al UE.

O altă dimensiune importantă a sistemului instituțional intern în procesul de negociere și preaderare a fost asigurarea bunei cooperări între Guvern și Parlament. Dat fiind faptul că negocierile de aderare au avut un caracter interguvernamental, context în care rolul guvernului era fundamental în elaborarea și negocierea documentelor de poziție cu Consiliul, rolul Parlamentului a fost de a asigura procesul de adoptare a legislației armonizate într-un ritm foarte accelerat. Raporturile între cele două puteri în ceea ce privește coordonarea procesului de aderare nu erau reglementate printr-un act legislativ sau acord, ci se bazau pe scopul comun al aderării la UE (Bărbulescu *et al.*, 2013). De aceea, în perioada de preaderare și până la momentul intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona, întărirea rolului guvernului în coordonarea afacerilor europene trebuie privită mai degrabă din perspectiva specificului de negociere a aderării. Ori, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, rolul parlamentelor naționale a crescut considerabil. De aceea, chiar și în cazul țărilor candidate aflate în proces de negociere, raportul de atribuții între cele două puteri trebuie reglementat astfel încât să faciliteze și accelereze procesul de asigurare a concordanței cu legislația și abordările sectoriale și orizontale ale UE. În cazul României, cadrul de cooperare între Guvern și Parlament s-a conceput și adoptat cu mult timp după aderarea la UE, după consumarea unor momente de tensiune și conflict interinstituțional. De exemplu, cadrul legislativ privind cooperarea între Parlament și Guvern în domeniul afacerilor europene a intrat în vigoare abia în decembrie 2013 (Legea nr. 373, 2013). Reglementarea statuează aranjamentul de cooperare între Parlamentul României sau una dintre Camerele acestuia și Guvernul României în domeniul participării României la procesul decizional al UE, precum și la monitorizarea armonizării legislației naționale cu legislația europeană. Prin această reglementare s-a instituit de asemenea și un regim al controlului parlamentar asupra reprezentării României în Consiliul European.

Republica Moldova poate învăța foarte mult din experiența României referitoare la coordonarea afacerilor europene. Lecția principală constă în importanța stabilirii cadrului adecvat de guvernare care să vizeze din start inclusiv în perioada de post-aderare stabilirea competențelor instituțiilor implicate în procesul de integrare europeană. De asemenea, este important ca, prin implicarea mediului epistemic de specialitate, să existe o dezbatere publică internă privind concepția națională asupra afacerilor europene astfel încât să se obțină un consens referitor la momentele în care acestea sunt considerate „afaceri externe”, respectiv „afaceri interne”. Acest lucru va facilita stabilirea unor atribuții precise și va conduce la evitarea confuziilor legate de responsabilitățile instituțiilor implicate, stabilind mecanisme de cooperare eficientă între Guvern, Parlament și Președintele Republicii Moldova. Experiența României subliniază importanța stabilității instituționale în coordonarea afacerilor europene, mai ales în cazul guvernărilor de coaliție sau a perioadelor de coabitare. Modificările frecvente în structura instituțională pot afecta negativ eficiența procesului de negociere și de pregătire a aderării efective. Prin urmare, Republica Moldova trebuie să urmărească ca actualul aranjament al structurilor de coordonare să rămână stabil pe o perioadă cât mai lungă, pentru a asigura continuitatea și coerența în gestionarea afacerilor europene într-o manieră longitudinală. O strategie prescriptivă de aderare ar asigura menținerea stabilă pe termen lung a acestui aranjament intern. Totodată, plecând de la experiența României referitoare la cooperarea între Guvern și Parlament în domeniul afacerilor europene, Republica Moldova ar trebui să dezvolte și să implementeze un cadru legislativ integrat care să

reglementeze coordonarea afacerilor europene, oferind un fundament solid pentru activitatea instituțiilor și pentru colaborarea interinstituțională, mai ales între Guvern, Parlament și Președinție. Este important ca periodic să se realizeze evaluări de proces independente prin care să se evidențieze disfuncționalitățile aranjamentelor instituționale și să se recomande modalități de remediere a acestora în vederea întăririi eficacității și obținerii performanței.

Închiderea provizorie a capitolelor nu a însemnat sistarea activităților de ajustare a legislației și instituțiilor interne. Din contră, până la încheierea etapei de negocieri a fost nevoie să fie asigurată o funcție continuă de monitorizare și determinare a concordanței cu legislația și abordările sectoriale și orizontale ale UE. În acest sens, un rol determinant l-a avut MIE deoarece acesta a avut atribuția de avizare obligatorie a proiectelor de acte legislative și normative care aveau un impact asupra procesului de preaderare. Astfel, s-a putut asigura faptul că după închiderea capitolelor de negociere se păstrează concordanța legislației interne și a cadrului instituțional intern rezultat în urma negocierilor cu *acquis*-ului comunitar. Totodată, dintr-o perspectivă analitică, această funcție a fost asigurată și de către IER, prin intermediul unor studii de impact de preaderare (PAIS), care au fost realizate cu sprijin financiar din instrumentul de preaderare la care România a avut acces. De exemplu, în 2004, în cadrul unui studiu tematic, a fost elaborată o metodologie de evaluare a gradului de concordanță a legislației românești cu *acquis*-ul comunitar și astfel au fost analizate punctual toate capitolele închise provizoriu sau care se aflau în curs de negociere la acel moment (a se vedea Fuerea *et al.*, 2004). Până la momentul aderării efective a României la UE, IER a coordonat realizarea de către echipe de experți independenți a numeroase studii prin care s-a analizat sectorial modul în care a fost menținută concordanța legislației interne și a cadrului instituțional intern cu *acquis*-ul comunitar. După aderare, pe baza studiilor de strategie și politici, IER a continuat de asemenea demersurile de analiză independentă a concordanțelor legislației interne cu *acquis*-ul comunitar pe diverse teme considerate a fi de actualitate pentru perioadele de referință. Acest demers reprezintă o practică de calitate privind susținerea procesului decizional intern în domeniul afacerilor europene pe baza unor dovezi empirice colectate și analizate independent. Această practică este desigur însoțită și de contribuția valoroasă produsă de comunitățile epistemice din mediul academic și de cercetare sau din societatea civilă specializată.

Odată cu începerea negocierilor de aderare, pe lângă asigurarea concordanței legislației interne cu *acquis*-ul comunitar și îndeplinirea reformelor instituționale asumate prin negocieri, România a trebuit să-și îmbunătățească și să-și descentralizeze sistemul de gestionare a fondurilor publice. Progresul înregistrat în această privință a determinat majorările graduale ale asistenței financiare suplimentare pentru preaderare. Astfel, conform principiului *more-for-more* (*mai mult pentru mai mult*) și prin demonstrarea capacității de absorbție, dar și a nevoilor justificate, în 2002 Comisia Europeană a propus creșterea asistenței financiare pentru România cu 40% până în 2006. Una dintre condițiile stabilite la acel moment a constat în dezvoltarea capacităților administrative și instituționale pentru implementarea, până în 2004, a descentralizării extinse (EDIS) de gestionare a fondurilor europene acordate României prin intermediul PHARE și ISPA. Cu alte cuvinte, aplicarea EDIS a reprezentat la acel moment etapa premergătoare constituirii sistemului național de management și control al fondurilor europene specifice politicii de coeziune. Următoarele domenii au beneficiat prioritar de alocări consistente din fondurile de preaderare: agricultură și dezvoltare rurală; infrastructura de transport și mediu; coeziunea economică și socială și investițiile în dezvoltarea capacității instituționale pentru implementarea eficace a

acquis-ului. Totodată, la finalul negocierilor România a obținut din politica de coeziune apropiată o alocare financiar de aprox. 500 euro/cap de locuitor, în prețurile de la nivelul anului 2004, pentru perioada imediat postaderare (2007-2009) (Comisia Europeană, 2004), valoare un pic mai mare decât cea pe care a obținut-o Polonia, celălalt stat est-european cu o populație mare, din procesul său de negociere.

Decizia strategică la acel moment a fost ca sistemul național de management și control al fondurilor europene să fie instituționalizat în cadrul Ministerului Finanțelor prin crearea Autorității de Management pentru Cadrul de Sprijin Comunitar (AMCSC). Această structură a avut atribuții și responsabilități în programarea și gestionarea asistenței financiare de preaderare, precum și în pregătirea și programarea fondurilor structurale și de coeziune pentru perioada de postaderare (cadrul financiar multianual 2007-2013).

Fiind o direcție generală în cadrul Ministerului Finanțelor, această structură era în mare parte decuplată de fluxul politicilor specifice afacerilor europene. Pe de o parte, această distanțare a oferit mai multă autonomie în gestionarea fondurilor de preaderare și, ulterior, de postaderare. Însă, pe de altă parte, a generat un dezavantaj în alinierea directă la schimbările și inovațiile instituționale rezultate din aplicarea *acquis*-ului sau a reformelor instituționale. Fiind mai puțin conectată la fluxul politicilor naționale, AMCSC a trebuit să gestioneze provocarea de a transpune regulile UE de gestionare a fondurilor europene într-un cadru național parțial descentralizat și în care ministerele de specialitate nu aveau încă instituționalizate pe deplin regulile de gestionare a fondurilor europene și nici nu dispuneau de capacități administrative suficiente și bine pregătite pentru a asigura buna gestiune a acestora. Astfel, în lipsa unei puteri sporite de coordonare și de impunere a acestei autorități în fața ministerelor, autorităților locale și structurilor regionale, în primii ani de la aderare gradul de absorbție al fondurilor europene a fost destul de redus. De aceea, a fost nevoie ca această structură să fie reorganizată de mai multe ori. O astfel de transformare a avut loc imediat după aderare, când AMCSC a fost reorganizată în Autoritatea pentru Coordonarea Instrumentelor Structurale (ACIS), menținându-și statutul de direcție generală. În 2011 structura a fost reorganizată de două ori. Mai întâi a fost mutată în cadrul aparatului de lucru al Guvernului și în subordinea prim-ministrului sub forma unui departament fără personalitate juridică. Apoi, în septembrie 2011, prin crearea Ministerului Afacerilor Europene, ACIS a fost trecută în componența acestui minister. Astfel, prin această reorganizare succesivă, abia în 2011 s-a putut asigura o legătură cu procesul specific afacerilor europene și i s-a putut atribui un grad mai ridicat de autoritate în legarea fondurilor europene de fluxul politicilor publice interne. În prezent, această structură constituie „*creuzetul*” Ministerului Investițiilor și Proiectelor Europene și este responsabilă de programarea și coordonarea fondurilor europene aferente politicii de coeziune, iar în 2021 în cadrul acestei structuri a fost conceput și negociat PNRR-ul României. Se poate constata astfel faptul că abia din 2011 sistemul intern de gestionare a fondurilor europene a devenit stabil și a obținut un grad ridicat de autoritate în raport cu ministerele sectoriale și de sinteză, precum și cu structurile regionale. În consecință, gradul de absorbție a fondurilor europene s-a îmbunătățit progresiv, iar treptat s-a putut asigura și o descentralizare a procesului de implementare a programelor către regiunile de dezvoltare.

Din această expunere succintă poate fi evidențiată o lecție relevantă pentru Republica Moldova. **Sistemul de management și control se construiește greu și este un proces paralel celui de negociere.** Un factor facilitator îl constituie instituționalizarea finanțării publice pe baza de programe multianuale și care să derive din politicile publice guvernamentale. Este de apreciat

că acest proces se împlinise deja de peste un deceniu în administrația publică centrală din Republica Moldova. Cu toate acestea, încă din fazele inițierii sistemului de management și control pentru fondurile de preaderare, structura/autoritatea de coordonare a instrumentelor trebuie să fie pe deplin cuplată cu coordonarea fluxului specific afacerilor europene. Cuplare este esențială și din perspectiva faptului că, între timp, în cadrul politicii de coeziune au fost introduse o serie de condiționalități referitoare la asocierea programării fondurilor cu procesele de punere în aplicare a politicilor și abordărilor UE la nivel național, regional și local (cum sunt cele 20 de condiții favorizante specifice cadrului financiar multianual 2021-2027). Așa cum arată la acest moment orientările preliminare specifice viitoarei politici de coeziune post-2027 (din care Republica Moldova va prinde o marjă de cinci ani din cei șapte dacă va adera la 1 ianuarie 2030 - conform primului scenariu de lucru al acestui studiu), această abordare va fi în continuare întărită și asociată cu reformele ce derivă din Semestrul European.

În ceea ce privește modalitatea asigurării resurselor umane necesare împlinirii proceselor de preaderare, experiența României s-a axat pe abordarea infuziei de competențe actuale acelei perioade, inclusiv prin crearea unor noi categorii de funcții în administrația publică. De exemplu, la începutul anului 2003 a fost creat un corp al consilierilor de integrare europeană sub coordonarea MIE (OU, 2003). Acest corp reunea specialiști în afaceri europene care au absolvit programe de formare inițială în domeniile care fac obiectul procesului de pregătire pentru aderarea la UE, specifice diverselor sectoare și arii corespunzătoare politicilor UE. Aceștia erau recrutați prin concurs de către MIE, cu sprijinul SGG și ulterior încadrați în ministerele interesate în calitate de personal contractual. În 2006 a fost modificată denumirea specialiștilor în consilieri pentru afaceri europene.

O particularitate referitoare la motivarea financiară a constat în faptul că salariile au fost stabilite în simetrie cu funcția de consilier diplomatic, cu majorări de până la 50%, în funcție de experiență, studii sau alte criterii de performanță sau merit. O altă particularitate a acestui corp de consilieri este că aceștia își desfășurau activitatea în cadrul unor structuri coordonate direct de către miniștri. Pe lângă consilierii pentru afaceri europene, în 2004 a fost instituit și un corp profesionist de manageri publici care să aibă menirea de a genera și susține schimbarea în administrația publică în contextul aderării la UE și ulterior în aprofundarea integrării în UE. Aceștia au fost încadrați pe funcții publice specifice și își desfășurau activitatea în subordinea directă a unui înalt funcționar public. La fel, nivelul de salarizare a fost diferit față de celelalte categorii de funcționari publici. Prin crearea progresivă a structurilor de specialitate în cadrul autorităților publice centrale și locale, specialiștii în afaceri europene au contribuit la europeanizarea administrației publice. Totodată, în vederea îmbunătățirii competențelor și creșterii eficienței și performanței administrative a fost încurajată rotirea și mobilitatea acestora.

În baza experienței României, o lecție importantă ce poate fi extrasă de Republica Moldova este aceea că, în demersul aderării, trebuie să investească în formarea continuă a personalului specializat și să faciliteze mobilitatea acestuia pentru a construi o echipă de experți capabili să gestioneze eficient afacerile europene. În acest sens, este important ca din această etapă să se creeze unități dedicate integrării europene și la nivelul structurilor specifice administrației publice locale. Aceste unități ar trebui să aibă atribuții longitudinale, vizând explicit perioada postaderare și asigurând continuitatea și coerența politicilor de integrare europeană la nivel subsidiar. De asemenea, este indicat să se încurajeze rotirea și mobilitatea periodică a specialiștilor pentru afaceri europene. În aceeași ordine de idei, pentru a atrage și a menține resurse umane de înaltă calitate în

domeniu, motivarea salarială trebuie să se bazeze pe obținerea de performanțe și să fie competitivă cu salariile oferite în sectorul de consultanță relevant din regiune.

După cum se poate remarca, experiența României în negocierile de aderare și în pregătirile de aderare efectivă la UE sunt relevante pentru Republica Moldova în parcursul său de negociere, care va fi unic în felul său. Desigur, transferul practicilor de calitate sau învățarea din experiențele eșuate trebuie să țină cont de context, precum și de modalitatea de transpunere în sistemele de referință. Având în vedere faptul că între România și Republica Moldova este un grad ridicat de convergență instituțională apreciem că transferul este relativ facil de efectuat.

5. SCENARIILE DE VIITOR ÎN PROCESUL DE INTEGRARE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN UE ȘI POZIȚIONAREA ROMÂNIEI FAȚĂ DE ACESTEA

Viitorul oricărei inițiative de politică externă este unul foarte dinamic, ce include o serie de continuități, discontinuități, evenimente neprevăzute (cum a fost anexarea Crimeii în 2014, respectiv agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei) și un grad ridicat de incertitudine. Pentru a explora o astfel de temă considerăm că metoda construcției scenariilor este foarte utilă în prognoza din domeniul politicii externe, fiind la bază folosită în domeniul militar, deoarece permite articularea unor posibile evoluții de viitor bazate pe identificarea unor pattern-uri, a estimării unor incertitudini și probabilități, precum și introducerea unor elemente neașteptate. Metoda scenariilor face, astfel, impredictibilul cel puțin parțial, la nivel imaginativ, predictibil. Ne propunem să folosim un model analitic științific, agreat în comunitatea analiștilor de politică externă și de securitate (Fukuyama, 2007). Este vorba despre procesul construcției de scenarii (Lempert 2007, p. 112) care presupune:

1. identificarea celor mai importante aspecte ale problematicii analizate;
2. identificarea principalilor factori ce pot influența problematica analizată (diferențiați pe baza gradului de incertitudine – de la foarte probabili (aproape de *statu-quo*) la foarte improbabili (scenariul „lebăda neagră”) și a tipului de impact (foarte pozitiv, neutru, foarte negativ);
3. crearea scenariilor alternative.

Trebuie menționat faptul că în construcția scenariilor pornim de la analizarea intereselor geopolitice exprimate de către Republica Moldova, Ucraina, UE, Federația Rusă, NATO/SUA și România.

Scenariile se vor focaliza pe teme precum aderarea Republicii Moldova și a Ucrainei la UE și/sau NATO, amânarea aderării, înghețarea negocierilor, renunțarea la acestea; precum și posibila escaladare a tensiunilor cu Federația Rusă și a apariției unor noi amenințări de securitate în zonă. De asemenea, acestea vor lua în calcul și posibilele costuri ale UE în funcție de fiecare scenariu în parte, dar și impactul acestor scenarii asupra României.

Metoda scenariilor ne va ajuta să trasăm o punte de legătură între certitudinile prezentului (prin prisma analizei retrospective a rezultatelor obținute de Republica Moldova în ceea ce privește integrarea europeană de la apariția PaE) și incertitudinile viitorului. Modelul elaborat de Lambert (2007) are scopul de a clasa în primă fază cei mai semnificativi factori, în funcție de nivelul lor de incertitudine și impactul lor asupra tendințelor relevante pentru fenomenul studiat și în a doua fază creează o serie de scenarii foarte diferite care explorează diferite manifestări ale acestor factori cruciali (de diferite intensități și cu impact pozitiv sau negativ). Scopul folosirii acestui tip de metodologie de analiză este identificarea factorilor cruciali care influențează relația UE cu Republica Moldova și configurarea impactului acestora asupra intereselor României în relația cu statele din regiune. Separarea elementelor cunoscute (a certitudinilor) de cele necunoscute (a incertitudinilor) are rolul de a clarifica impactul posibil al factorilor asupra fenomenului. Metoda ajută astfel pentru a evita ignorarea anumitor posibilități și a unor asumptii ce nu sunt luate în

considerare în mod obișnuit de decidenți, fiind un instrument de anticipare și reducere a improbabilității.

Scopul principal al analizei este reprezentant de fundamentarea aportului pe care îl poate avea România la conturarea securității regionale și la integrarea Republicii Moldova în structurile europene, și, deci, asigurarea securității frontierei de est a UE și NATO. Imaginarea unor scenarii alternative, pe baza unui proces analitic structurat, permite factorilor de decizie să se gândească și, astfel, să se adapteze la ceva cu totul diferit de prezentul cunoscut. De aceea, finalitatea analizei este una concretă, fiind direct adresată decidenților politici din domeniul politicii externe a României, constând într-un set de recomandări de poziționare, privind evoluțiile viitoare în ansamblul național, regional și global al următorilor 5-10-20 ani, cu accent pe riscuri și oportunități, complementar cu o amplă analiză de ansamblu a evoluțiilor din vecinătatea strategică din ultimul deceniu. Înainte de enunțarea scenariilor, dorim să prezentăm factorii relevanți ce merită luați în considerare pentru aceste evoluții.

Factori în construcția scenariilor

Iată care sunt, pe scurt, factorii decisivi pe care am încercat să îi luăm în considerare în construcția scenariilor:

Am pornit de la principiul interdependenței strategice, și de la existența în prezent a cinci puncte nodale pe care am construit posibilele evoluții din scenarii:

- Relația UE – Republica Moldova, cum se desfășoară negocierile de aderare dintre cele două. În acest caz se va lua în considerare și factorul intern, adică posibilitatea ca UE să treacă printr-un proces de reformare instituțională care să schimbe modalitatea de vot de la unanimitate, la majoritate calificată. De asemenea, se va lua în considerare și leadership-ul european, în sensul de euro-optimism sau euro-sceptic/populism/ultranaționalist.

- Relația UE – Federația Rusă, dacă sunt menținute sancțiunile, înăsprite sau se încercă reluarea discuțiilor în vederea normalizării relațiilor dintre cele două și impactul acestui fapt asupra securității și viitorului Republicii Moldova.

- Relația UE-SUA/NATO-Federația Rusă, cum apropierea de NATO poate afecta negocierile de aderare la UE și relația cu Federația Rusă.

- Agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei și cum acest eveniment poate afecta aderarea Republicii Moldova la UE, prin decuplarea sau nu de Ucraina, cum câștigarea sau pierderea rezultată din agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei va afecta securitatea regională și implicit viitorul geopolitic la Republicii Moldova

- Dinamicile interne din Republica Moldova, cum fragmentarea socială, dezvoltarea economică vor influența alegerile politice ale decidenților de la Chișinău.

Astfel, am elaborat cinci scenarii de viitor. Metodologic, primul se referă la cel mai pozitiv rezultat pentru Republica Moldova, ultimul la cel mai negativ, cel de-al treilea reprezentând menținerea *statu-quo*-ului, iar cel de-al doilea și cel de-al patrulea fiind mici variațiuni pozitive și negative generate anumite schimbări date de factorii mai sus enunțați.

Scenariul 1: *BEST CASE SCENARIO (SCENARIUL CEL MAI OPTIMIST): REPUBLICA MOLDOVA ÎN UE PÂNĂ ÎN 2030*

Republica Moldova va deveni stat membru al UE până în 2030, așa cum a fost asumat de către autoritățile de la Chișinău. Ucraina va fi decuplată de Republica Moldova în procesul de aderare, astfel că agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei nu va încetini procesul de aderare al Chișinăului. Uniunea Europeană încheie procesul de reformă instituțională, prin care elimină bariera unanimității în cazul aderării altor state la UE. Acest aspect accelerează procesul de aderare al Balcanilor de Vest, fiind urmați imediat de Republica Moldova. De asemenea, agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei continuă, ceea ce declanșează o susținere și mai puternică din partea UE și SUA față de integrarea statelor estice în structurile internaționale vestice. Astfel, se pune o presiune din ce în ce mai mare pe Moscova, care pe termen mediu/lung ar putea ajunge la o înțelegere cu Kievul. Ca urmare a acestei decizii, Ucraina va trece *de facto* printr-un proces de reorganizare teritorială, astfel încât Crimeea va rămâne drept teritoriu rusesc, iar celelalte regiuni precum Donețk, Herson, Luhansk și Zaporizhzhya vor rămâne sub control rusesc majoritar *de facto* și *de iure* ucrainian. Pe acest fundal, NATO devine o opțiune valabilă pentru Republica Moldova, care va susține referendumul în vederea schimbării Constituției în ceea ce privește neutralitatea statului. Apropierea față de NATO va genera o accelerare a integrării acestui stat în structurile europene.

Federația Rusă resimte efectul sancțiunilor impuse la nivel internațional, ceea ce afectează economia rusă, având în vedere resursele pe care le utilizează în vederea susținerii agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei, ceea ce determină o retragere a acțiunilor de pe alte planuri/regiuni. La nivel social intern, Putin are din ce în ce mai puțină susținere din partea populației. Astfel, Republica Moldova nu mai este printre prioritățile de politică externă ale Moscovei, aceasta din urmă diminuându-și susținerea pentru regiunea transnistreană sau/și UTA Găgăuzia. Acest lucru face ca regiunea transnistreană să se îndrepte către o normalizare a relațiilor cu autoritățile de la Chișinău, ceea ce generează un statul special (nedefinit pe plan legal), care nu împiedică aderarea Republicii Moldova la UE (a se vedea modelul Irlandei de Nord; cel cipriot, etc.). Mai mult, regiunea transnistreană aderă sectorial la UE (de exemplu: economic având în vedere că în prima jumătate a anului 2024 exporturile companiilor din regiunea transnistreană au crescut cu 10 puncte procentuale de la 70, la 80% în UE (IntelliNews, 2024)). România continuă să fie principalul susținător al integrării Republicii Moldova în structurile europene. De asemenea, autoritățile de la București continuă seria de proiecte menite să reducă dependența energetică a Republicii Moldova față de Federația Rusă (gaz, energie electrică etc.).

Pe plan intern, Republica Moldova continuă reformele necesare în vederea aderării la UE, printr-un guvern proeuropean sau unul de coaliție, care are același obiectiv, ceea ce generează stabilitate pe plan social. La nivel economic, Republica Moldova înregistrează un nivel ridicat de absorbție al fondurilor de pre-aderare, ceea ce accelerează procesul de implementare al reformelor și face posibilă aderarea până în 2030.

Factori de influență:

- **UE** își va menține interesul crescut față de Republica Moldova și va susține acest stat în a implementa toate reformele necesare în vederea adoptării *acquis*-ul comunitar. De asemenea, deciziile autorităților de la Bruxelles nu vor fi influențate de relația cu Federația

Rusă și/sau agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, în sensul că decidenții europeni vor decide decuplarea Republicii Moldova de Ucraina în procesul de aderare. De asemenea, pe plan intern UE va trece printr-un sistem de reformă instituțională, ceea ce va modifica tratatele care prevăd necesitatea îndeplinirii unanimității în vederea aderării unui stat la UE. Astfel, sistemul de vot va fi schimbat în favoarea majorității calificate. Având în vedere această schimbare, procesul de aderare a Balcanilor de Vest va fi accelerat, astfel încât va face posibilă aderarea Moldovei la UE până în 2030. De asemenea, populaștii/ultra-nașionalisștii vor fi din ce în ce mai puțin relevanșii pe scena politică. În ceea ce privește relașia cu Federașia Rusă, UE va menșine pozișia unitară, astfel că va continua cu impunerea sancșionilor împotriva Federașiei Ruse. Pe plan energetic, UE va continua procesul de spargere a monopolului rusesc și va diversifica sursele de aprovizionare cu energie tradișională și va crește nivelul de utilizare a energiei regenerabile/verde.

- **Federașia Rusă** își va concentra atenșia în vederea susșinerii agresiunii Federașiei Ruse împotriva Ucrainei. Acest lucru va genera o concentrare a resurselor pe acest obiectiv de politică externă, ceea ce va genera retragerea Federașiei Ruse din alte regiuni de interes, printre care și Republica Moldova. Astfel, Federașia Rusă își va diminua susșinerea față de regiunea transnistreană și va stopa presiunile economice asupra Chișinăului. Acest lucru va fi posibil în contextul în care sancșionile impuse de Vest vor avea din ce în ce mai multe efecte negative, iar pe plan social acest lucru va genera o susșinere din ce în ce mai mică față de Putin din partea populașiei, ceea ce, pe termen mediu/lung va determina Federașia Rusă să accepte un acord cu Ucraina, care să fie favorabil Ucrainei. La nivel internașional Federașia Rusă, își va pierde din puterea de negociere.
- **Ucraina** va fi decuplată de Republica Moldova în procesul de aderare la UE având în vedere agresiunea Federașiei Ruse împotriva Ucrainei. Pe fundalul susșinerii financiare și militare din Vest, Ucraina va continua să pună presiune pe Federașia Rusă, care, sub efectul sancșionilor va accepta un acord. Astfel, Ucraina va accepta pierderea Crimeii *de facto* și *de iure*. De asemenea, regiuni precum Doneșk, Herson, Luhansk și Zaporizhzhya vor rămâne sub control predominant rusesc *de facto*, dar vor rămâne *de iure* ucrainian. Trupele militare rusești se vor retrage din Ucraina. Astfel, Ucraina se va putea concentra pe termen mediu și lung pe reconstrucșia securitașii și stabilitășii interne și pe aderarea la UE.
- **SUA/NATO** Vor/va continua să susșină financiar și militar Ucraina în cadrul agresiunii Federașiei Ruse împotriva Ucrainei. De asemenea, aceasta va continua să impună sancșioni Federașiei Ruse. Odată cu decuplarea Ucrainei de Republica Moldova, SUA vor susșine aderarea Moldovei și la NATO, lucru ce va fi posibil odată cu schimbarea Constitușiei. Apropierea de NATO va accelera și mai mult aderarea Moldovei la UE.
- **România** va continua să susșină integrarea Republicii Moldova în structurile europene, fiind statul cel mai vocal în acest sens. De asemenea, România va sprijini decuplarea Republicii Moldova de Ucraina în procesul de integrare, având în vedere agresiunea Federașiei Ruse împotriva Ucrainei și cum acesta va întârșia procesul de reformă din Ucraina. Nu în ultimul rând, va adopta măsuri concrete prin care să susșină reformele din Republica Moldova și să diminueze dependenșta energetică a acestui stat față de Moscova. Având în vedere pozișia geografică și interesele strategice, România va trebui să susșină în primul rând integrarea Balcanilor de Vest în structurile europene înainte de cea a Moldovei, ceea ce va genera o împărșire a resurselor. Aceste dinamici vor crește rolul de stat furnizor

de securitate la nivel regional pentru România și îi va crește puterea de negociere în structurile vestice (UE și NATO).

- **Intern:** autoritățile moldovene vor implementa toate măsurile necesare în vederea îndeplinirii criteriilor de la Copenhaga și vor adopta toate deciziile care contribuie la implementarea *acquis*-ului comunitar. Relația bilaterală cu Federația Rusă nu va fi văzută drept o opțiune strategică. Republica Moldova va utiliza agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei și implicarea Federației Ruse acolo drept o oportunitate de a încerca o normalizare a relațiilor cu regiunea transnistreană. Astfel, autoritățile de la Chișinău vor decide împreună cu cele de la Bruxelles condițiile aderării: împreună cu regiunea transnistreană în condițiile în care relațiile se normalizează și controlul rus scade considerabil sau, mai degrabă, aderarea fără regiunea transnistreană, care va deveni o regiune de statut special nedefinit pe plan legal, care va beneficia de o integrare parțială pe plan economic, după modelul Irlandei de Nord și sau al Ciprului. La nivel politic, decuplarea de Ucraina va fi văzută drept o oportunitate de către liderii moldoveni, care vor menține o strategie proeuropeană, printr-o guvernare proeuropeană (inclusiv de coaliție. Acest lucru va fi posibil, având în vedere că la nivel social fondurile de pre-aderare și susținerea externă vor crea beneficii tangibile pentru populație, ceea ce va dezvolta o susținere masivă din partea acestora pentru aderarea la UE și va genera creștere economică și beneficii sociale.

Scenariul 2: REPUBLICA MOLDOVA-UCRAINA ÎMPREUNĂ

Având în vedere factorul precedentului, UE menține decizia conform căreia Republica Moldova și Ucraina vor începe și vor termina împreună procesul de aderare. Acest lucru va genera întârzieri pentru Republica Moldova, având în vedere agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei. Această decizie va veni din partea decidenților de la Bruxelles după ce Uniunea Europeană încheie procesul de reformă instituțională, prin care elimină bariera unanimității în cazul aderării altor state la UE. Acest aspect accelerează procesul de aderare al Balcanilor de Vest, fiind urmați de Republica Moldova și Ucraina.

La nivel regional Ucraina se îndreaptă către un conflict înghețat cu Federația Rusă, ceea ce îi permite să înceapă procesul de reconstrucție în regiunile asupra cărora are control total. Ca urmare a acestei decizii, Ucraina va trece *de facto* printr-un proces de reorganizare teritorială, astfel încât Crimeea și celelalte regiuni precum Donețk, Herson, Luhansk și Zaporizhzhya vor rămâne zone instabile în care controlul rusesc va fi unul ridicat. Pe acest fundal, aderarea la NATO nu va fi o opțiune nici pentru Republica Moldova, nici pentru Ucraina. Având în vedere instabilitatea cauzată de conflictele înghețate din Ucraina, procesul de aderare va fi întârziat pentru ambele state, urmând un proces anevoios de negociere prin care să se stabilească statutul regiunilor mai sus menționate. Același proces se implementează și în cazul Republicii Moldova cu regiunea transnistreană, care în urma negocierilor cu liderii de la Bruxelles va deveni o regiune cu statut special (nedefinit pe plan legal), care nu împiedică aderarea Republicii Moldova la UE (a se vedea modelul Irlandei de Nord; cel cipriot etc.). Mai mult, regiunea transnistreană va adera pe termen mediu și lung din punct de vedere sectorial la UE (de exemplu: economic). România continuă să fie principalul susținător al integrării Republicii Moldova în structurile europene. De asemenea,

autoritățile de la București continuă seria de proiecte menite să reducă dependența energetică a Republicii Moldova față de Federația Rusă (gaz, energie electrică etc.).

Pe plan intern, Republica Moldova continuă reformele necesare în vederea aderării la UE, printr-un guvern proeuropean sau unul de coaliție, care are același obiectiv, ceea ce generează stabilitate pe plan social. UE va relua dialogul cu Federația Rusă, diminuând din sancțiuni pe măsură ce Moscova retrage din trupe. Același lucru este valabil și pentru SUA în măsura în care noul președinte va fi în favoarea stabilității regionale și al parteneriatului strategic cu UE. Moscova va continua să influențeze regiunea prin pârghiile economice și politice de care dispune, însă nu va genera o altă agresiune, având în vedere costurile celui din Ucraina.

Factori de influență:

- **UE** își va menține interesul crescut față de Republica Moldova și Ucraina și va susține aceste state în a implementa toate reformele necesare în vederea adoptării *acquis*-ului comunitar. Totuși, Republica Moldova nu va fi decuplată de Ucraina în procesul de negociere ceea ce va întârzia procesul de aderare pentru Republica Moldova, având în vedere procesul de reconstrucție prin care trebuie să treacă Ucraina și investițiile necesare în vederea implementării reformelor. La nivel intern UE va trece printr-un sistem de reformă instituțională, ceea ce va modifica tratatele care prevăd necesitatea îndeplinirii unanimității în vederea aderării unui stat la UE. Astfel, sistemul de vot va fi schimbat în favoarea majorității calificate. Având în vedere această schimbare, procesul de aderare al Balcanilor de Vest va fi accelerat, iar aderarea Republicii Moldova și Ucrainei va avea loc pe termen mediu, nepunând astfel prea multă presiune pe structurile europene. De asemenea, populiștii/ultra-naționaliștii vor fi din ce în ce mai puțin relevanți pe scena politică. Având în vedere că Ucraina se îndreaptă către un conflict înghețat, UE își va diminua sancțiunile față de Federația Rusă și va încerca reluarea dialogului în vederea menținerii unui nivel de stabilitate regională.
- **Federația Rusă** va aplica strategia conflictului înghețat în Ucraina având în vedere susținerea UE și SUA față de Ucraina din punct de vedere financiar și militar, ceea ce va face foarte dificilă victoria Federației Ruse. Acest lucru va fi posibil și din cauza efectelor sancțiunilor vestice asupra economiei rusești. Federația Rusă va intra într-un soi de oboseală în care nu va putea concura cu resursele și tehnologia vestică, dar nici nu se va putea declara învinsă. Astfel, va aplica tradiționala tactică a conflictului înghețat în care își va păstra controlul *de facto* asupra anumitor regiuni din Ucraina, deci fără a permite acesteia să adere la NATO. Pe plan intern, decidenții ruși vor putea declara îndeplinirea obiectivelor de politică externă și se vor putea concentra pe alte zone/domenii de interes, precum cel intern-economic, având în vedere că vor diminua resursele investite în Ucraina. Acest aspect va menține un grad ridicat de susținere al lui Putin de către populație. În ceea ce privește securitatea regională din Europa de est, Federația Rusă va continua să își exercite influența la nivel moderat pe plan economic și politic, mai ales prin factorul energetic și conflictele înghețate existente.
- **SUA/NATO** Vor/va continua să susțină financiar și militar Ucraina în cadrul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei. Acest ajutor se va diminua odată ce agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei se va transforma în conflict înghețat. De asemenea,

aceasta va relua dialogul cu Federația Rusă în vederea menținerii unui nivel de stabilitate regională. Nici Republica Moldova, nici Ucraina nu vor fi văzute drept posibile state membre ale NATO pe termen scurt și mediu având în vedere conflictele înghețate de pe teritoriul lor. În ceea ce privește poziția SUA în regiune, va depinde de noul președinte, însă o constantă va rămâne în menținerea parteneriatului strategic cu aliații europeni din NATO.

- **Ucraina** va continua rezistența în fața agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei ceea ce va genera întârzieri în privința implementării reformelor necesare pentru integrarea în structurile europene. Pe termen mediu conflictul se va transforma într-un conflict înghețat, ceea ce le va permite autorităților de la Kiev să redirecționeze o parte din resurse către implementarea reformelor necesare alinierii la *acquis*-ul comunitar. De asemenea, Ucraina va negocia statutul regiunilor Donețk, Herson, Luhansk și Zaporizhzhya, dar și Crimeea, care vor rămâne regiuni cu statut special- nedefinit, dar care nu va împiedica aderarea la UE, având în vedere precedentele: cazul Irlandei de Nord și/sau cel cipriot.
- **România** va continua să susțină integrarea Republicii Moldova în structurile europene, fiind statul cel mai vocal în acest sens. De asemenea, va adopta măsuri concrete prin care să susțină reformele din Republica Moldova și să scadă dependența economică/energetică a acestui stat față de Moscova. Având în vedere poziția geografică și interesele strategice, România va trebui să susțină în primul rând integrarea Balcanilor de Vest în structurile europene înainte de cea a Republicii Moldova, ceea ce va genera o împărțire a resurselor. Aceste dinamici vor crește rolul de stat donator de securitate la nivel regional pentru România și îi va crește puterea de negociere în structurile vestice (UE și NATO).
- **Intern** autoritățile moldovene vor implementa toate măsurile necesare în vederea îndeplinirii criteriilor de la Copenhaga și vor adopta toate reformele indispensabile în vederea implementării *acquis* -lui comunitar. Relația bilaterală cu Federația Rusă nu va fi văzută drept o opțiune strategică, astfel că se va păstra o guvernare proeuropeană compusă din aleși ce au o doctrină pro-UE sau o guvernare de coaliția care vizează același deziderat. Pe plan economic Republica Moldova, alături de partenerii europeni în frunte cu România, vor adopta măsurile necesare în vederea diminuării dependenței acestui stat față de Moscova din punct de vedere energetic (exemplu: gaz și/sau energie electrică). La nivel social, fondurile de pre-aderare și susținerea externă vor crea beneficii tangibile pentru populație ceea ce va consolida sprijinul din partea populației pentru aderarea la UE.

Scenariul 3: MENȚINEREA STATU-QUO-LUI

Republica Moldova și Ucraina vor începe împreună negocierile de aderare, care vor continua pe termen mediu, fără a avea perspective temporale clare de aderare. Având în vedere faptul că liderii europeni nu vor decupla Republica Moldova de Ucraina, aderarea statului moldovean va fi întârziată și va depinde de evenimentele din Ucraina. Această decizie va veni din partea decidenților de la Bruxelles după ce Uniunea Europeană nu reușește să încheie procesul de reformă instituțională, prin care să elimine bariera unanimității în cazul aderării altor state la UE. Acest aspect are potențialul de a întârzia procesul de aderare al Balcanilor de Vest, și implicit al Republicii Moldova și al Ucrainei.

La nivel regional, agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei devine una uzură, astfel că instabilitatea regională trenează, ceea ce creează un sentiment de oboseală, atât din partea UE cu privire la aderarea celor două state mai sus menționate, dar și din partea Republicii Moldova care intră într-un soi de stare de oboseală din cauza faptului că procesul de aderare este întârziat pe termen nelimitat. Acest lucru are repercusiuni la nivelul susținerii populației moldovene față de integrarea în structurile europene, susținere care va intra pe un trend descendent, ceea ce va genera fragmentări la nivel politic în abordarea est-vest, pe care liderii de la Chișinău o vor adopta pe plan extern.

Având în vedere agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, opțiunea NATO nu este una valabilă nici pentru Ucraina, nici pentru Republica Moldova, care ezită să înceapă demersurile de schimbare a Constituției în vederea eliminării calității de stat neutru, ținând cont de amenințarea rusească.

Factori de influență:

- **UE** își va menține interesul față de Republica Moldova și Ucraina și va susține aceste state în a implementa toate reformele necesare în vederea adoptării *acquis*-ului comunitar. Totuși Republica Moldova nu va fi decuplată de Ucraina în procesul de aderare, ceea ce va întârzia pe termen mediu și lung aderarea celor două state sau mai degrabă până la stabilizarea Ucrainei. UE își va menține ajutorul financiar și militar față de Ucraina, ceea ce va genera nemulțumiri în rândul cetățenilor europeni, având în vedere că acest lucru se va reflecta în prețuri mai ridicate sau implementarea parțială a unor politici interne de interes social. Acest lucru va face loc liderilor eurosceptici sau populiști/ ultranaționaliști, care vor avea un discurs atractiv pentru o parte din populația europeană. Astfel, vor avea loc fragmentări interne din punct de vedere politic în UE ceea ce va face imposibilă reforma instituțională. De asemenea, UE va încerca să normalizeze relația cu Federația Rusă, deși va menține sancțiunile în vigoare, astfel încât să se ajungă la un soi de stabilitate regională. Nu în ultimul rând, va continua procesul de spargere a monopolului rusesc asupra energiei în UE prin utilizarea de resurse alternative sau prin identificarea de surse noi de aprovizionare/dezvoltarea cadrului legislativ.
- **Federația Rusă** va continua agresiunea împotriva Ucrainei, dar se va implica în influențarea securității regionale, astfel că va folosi pârgurile economice și politice pentru a influența Republica Moldova, dar și relația cu autoritățile din regiunea transnistreană, pentru a bloca drumul european al Moldovei. Agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei va utiliza majoritatea resurselor disponibile, însă autoritățile de la Moscova se vor folosi de campanii de fake news și dezinformare pentru a influența populația din Republica Moldova. De asemenea, Federația Rusă se va folosi de întârzierea procesului de aderare al celor două state la UE în favoarea sa prin mijloace de fragmentare socială cu ajutorul discursului public. Totuși, pe plan internațional, Federația Rusă va înregistra o scădere a puterii de negociere, având în vedere durata agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei.
- **SUA/NATO** Vor/va continua să susțină financiar și militar Ucraina ca urmare a agresiunii Federației Ruse. De asemenea, aceasta va relua dialogul cu Federația Rusă în vederea menținerii unui nivel de stabilitate regională. Nici Republica Moldova, nici Ucraina nu vor fi văzute drept posibile state membre ale NATO pe termen scurt și mediu având în vedere conflictele în derulare sau înghețate de pe teritoriul lor. În ceea ce privește poziția SUA în

regiune, va depinde de noul președinte, însă o constantă va rămâne în menținerea parteneriatului strategic cu aliații europeni din NATO.

- **Ucraina** va continua să reziste agresiunii Federației Ruse ceea ce va genera întârzieri în legătură cu implementarea reformelor necesare pentru integrarea în structurile europene. Acest lucru va menține un nivel scăzut de securitate în întreaga regiune. De asemenea, având în vedere că Ucraina negociază aderarea împreună cu Republica Moldova, întârzierea acesteia, va genera urmări și pentru Chișinău pe termen mediu și lung, ceea ce va afecta și preferințele cetățenilor cu privire la poziționarea pe axa est-vest.
- **România** va continua să susțină integrarea Republicii Moldova în structurile europene, fiind statul cel mai vocal în acest sens. De asemenea, va adopta măsuri concrete prin care să susțină reformele din Republica Moldova, însă având în vedere că nu se realizează decuplarea de Ucraina, negocierea pare să dureze pe termen mediu și lung. Având în vedere poziția geografică și interesele strategice, România va trebui să susțină în primul rând integrarea Balcanilor de Vest în structurile europene înainte de cea a Moldovei, ceea ce va genera o împărțire a resurselor. Aceste dinamici vor crește rolul de stat furnizor de securitate la nivel regional pentru România și îi va crește puterea de negociere în structurile vestice (UE și NATO). Totuși, această oportunitate se va diminua pe măsură ce procesul de aderare va întârzia, fără să aibă o limită temporală clar stabilită.
- **Intern** autoritățile moldovene vor implementa măsuri în vederea îndeplinirii criteriilor de la Copenhaga și vor adopta reformele necesare în vedere implementării *acquis*-lui comunitar, totuși, având în vedere că procesul de aderare nu progresează într-o manieră vizibilă, Republica Moldova va intra într-o stare de oboseală, ceea ce va genera un sentiment de antipatie din partea populației față de structurile europene (vezi cazul Turciei). Acest lucru va fi alimentat de către campaniile de dezinformare și fake news conduse de Federația Rusă, ceea ce va crea scindări la nivel social, care vor avea repercusiuni la nivel politic. Astfel, se va forma cu greu un guvern de coaliție care să continue implementarea unei strategii prin care să se prioritizeze aderarea la UE. Mai degrabă, acesta va deveni un obiectiv pe termen lung, iar agenda publică de discuții va fi înlocuită de nevoi imediate. Regiunea transnistreană va continua să aibă o relație bună cu Moscova, ceea ce va afecta securitatea întregului stat, dar și negocierile cu UE.

Scenariul 4: REPUBLICA MOLDOVA-ZONĂ TAMPON ÎNTRE EST ȘI VEST

Ca parte a negocierilor dintre UE și Federația Rusă, Republica Moldova și Ucraina vor fi incluse într-o zonă tampon între cele două, nemaivând perspective reale de integrare în UE și/sau NATO pe termen mediu și scurt. Acest lucru se va întâmpla pe fundalul unei oboseli venite din partea vesticilor de a mai susține Ucraina în fața agresiunii Federației Ruse împotriva. Această înțelegere va fi benefică și pentru Federația Rusă, deoarece își va retrage majoritatea trupelor din Ucraina și se va putea concentra pe alte obiective de politică externă și/sau internă, având în vedere efectul negativ al sancțiunilor asupra economiei rusești.

La nivel regional, această înțelegere va genera o oarecare stabilitate, unde părțile perdante vor fi Republica Moldova și Ucraina, care vor continua să fie prinse la mijloc între cele două mari puteri. Deși oficial, UE nu va renunța la negocierile cu cele două state în vederea aderării la UE,

de facto acestea vor fi înghețate pe termen mediu și scurt. Republica Moldova și Ucraina vor continua să fie state candidate, însă și interesul lor față de integrarea europeană va scădea, reapărând fragmentarea la nivel social între est și vest.

Factori de influență:

- **UE** își va menține oficial poziția față de Republica Moldova și Ucraina, care vor rămâne state candidate, dar ca urmare a înțelegerii cu Federația Rusă, negocierile vor fi înghețate pe termen mediu și scurt. UE nu va reuși să finalizeze procesul de reformă instituțională, astfel că sistemul de vot va rămâne neschimbat, fiind necesară unanimitatea pentru ca un stat nou să devină membru UE. Având în vedere costurile deja înregistrate, UE va diminua treptat ajutorul acordat Ucrainei, iar integrarea statelor din Balcanii de Vest va fi și ea întârziată. Această decizie va veni și pe fundalul creșterii nemulțumirii populației față de ajutorul financiar oferit Kievului, ajutor reflectat în creșterea prețurilor și deci afectarea calității vieții cetățenilor europeni. Astfel, UE se va orienta către interior prin dezvoltarea unor măsuri sociale, iar la nivel extern va încerca să reconstruiască relația cu Federația Rusă în vederea dezvoltării unui grad de stabilitate regională. Astfel, în condițiile de menținere a celor două state într-o zonă gri, posibilitatea de aderare la UE sau/și NATO pe termen scurt și mediu va deveni element de negociere între Bruxelles și Moscova.
- **Federația Rusă** este pe cale să câștige ca urmare a agresiunii Federației Ruse, însă resursele utilizate deja fac ca opțiunea continuării agresiunii în Ucraina sau în alte state precum Republica Moldova să nu fie una eficientă pentru Moscova. Astfel, Federația Rusă va negocia cu UE menținerea celor două state într-o zonă neutră, tampon. Sancțiunile impuse de UE vor fi ridicate treptat, ceea ce îi va permite Federației Ruse acces la tehnologia vestică și timp pentru reconstrucție internă din punct de vedere economic și social. De asemenea, o astfel de decizie îi va permite să reorienteze resursele către politici sociale, economice la nivel domestic, astfel încât Putin să-și asigure sprijinul cetățenilor. Lipsa unui perdant clar îi va permite să declare Federația Rusă învingătoare în fața vestului la nivel de discurs intern.
- **SUA/NATO** Vor/va diminua susținerea financiară și militară față de Ucraina în contextul agresiunii Federației Ruse împotriva acesteia. De asemenea, aceasta va relua dialogul cu Federația Rusă în vederea menținerii unui nivel de stabilitate regională. Nici Republica Moldova, nici Ucraina nu vor fi văzute drept posibile state membre ale NATO având în vedere conflictele în derulare sau înghețate de pe teritoriul lor. În ceea ce privește poziția SUA în regiune, va depinde de noul președinte, însă o constantă va rămâne în menținerea parteneriatului strategic cu aliații europeni din NATO.
- **Ucraina** va continua să reziste agresiunii Federației Ruse, dar susținerea venită din partea UE și NATO/SUA va fi din ce în ce mai mică, ceea ce va face imposibil câștigul în fața agresiunii Federației Ruse, astfel că statul ucrainian, alături de Republica Moldova vor fi moneda de schimb în cadrul înțelegerii dintre UE și Federația Rusă. Acestea vor fi prinse într-o zonă gri/tampon, procesul de negociere fiind *de facto* înghețat pe termen scurt și mediu. La nivel politic intern, Ucraina va fi fragmentată între est și vest. Având în vedere

că regiunile separatiste vor continua să fie sub controlul Moscovei, NATO nu va fi o opțiune viabilă.

- **România** se va alia la deciziile UE de a include cele două state într-o zonă tampon, continuând să fie pe termen scurt și mediu stat de graniță al UE și NATO, ceea ce va pune presiune pe statul român în asigurarea securității frontierei celor două organizații. România va rata oportunitatea de a fi un lider regional, furnizor de securitate pentru statele din Europa de Est.
- **Intern** autoritățile moldovene vor implementa măsuri în vederea îndeplinirii criteriilor de la Copenhaga și vor adopta reforme necesare în vederea implementării *acquis*-ului comunitar, totuși, având în vedere că procesul de aderare va fi înghețat pe termen scurt și mediu, Republica Moldova va intra într-o stare de oboseală, ceea ce va genera un sentiment de antipatie din partea populației față de structurile europene (vezi cazul Turciei). Acest lucru va genera o posibilă apropiere față de Federația Rusă și revenirea liderilor politici pro-ruși la putere. La fel ca și Ucraina, Republica Moldova va continua cooperarea cu UE prin Acordul de Asociere, însă lipsa unor perspective de aderare pe termen scurt și mediu va readuce în prim plan fragmentarea socială dintre est și vest. Economic/energetic va continua să fie dependentă de Federația Rusă. Regiunea transnistreană își va continua relația bilaterală cu Moscova ceea ce va eroda și mai mult securitatea statului moldovean și va îngreuna negocierile cu UE. Reformele nu vor fi implementate până la capăt, iar Republica Moldova va rămâne blocată între est și vest.

Scenariul 5: *WORST CASE SCENARIO (SCENARIUL CEL MAI PESIMIST): REPUBLICA MOLDOVA NON-UE PE TERMEN NELIMITAT*

UE decide să înghețe pe termen nelimitat procesul de negociere cu Republica Moldova și Ucraina și sistează ajutorul dat Ucrainei. De asemenea, îngheață fondurile de pre-aderare pentru cele două state. Astfel, Kievul și Chișinăul revin în a fi *de facto* state partenere în cadrul Parteneriatului Estic, nemaiaivând șanse reale de aderare la UE. Ucraina este inclusă în Uniunea Economică Eurasiatică, iar Republica Moldova, odată cu instalarea unui guvern pro-rus începe negocierile cu Federația Rusă pentru a adera, de asemenea, la Uniunea Economică Eurasiatică. Astfel, se pune presiune pe UE și NATO să investească masiv în protejarea propriilor granițe externe, mai ales în cea estică, ceea ce alimentează într-o manieră negativă dinamica de securitate regională prin dezvoltarea dilemei securității. UE nu reușește să implementeze reforma instituțională propusă care să ușureze sistemul de vot. NATO nu mai este o opțiune pentru Republica Moldova sau/și Ucraina nici măcar pe termen mediu și lung. România ratează oportunitatea de a fi un lider regional, donator de securitate pentru statele din Europa de est.

Factori de influență:

- **UE** decide să înghețe pe termen nelimitat procesul de negociere cu Republica Moldova și Ucraina și sistează ajutorul dat Ucrainei. Federația Rusă câștigă în urma agresiunii împotriva Ucrainei, iar UE își direcționează resursele în vederea apărării propriilor granițe. La nivel intern, UE nu va reuși să finalizeze procesul de reformă instituțională, astfel că sistemul de vot va rămâne neschimbat, fiind necesară unanimitatea pentru ca un stat nou

să devină membru UE. Având în vedere costurile deja înregistrate, UE va stopa ajutorul acordat Ucrainei, iar integrarea statelor din Balcanii de Vest va fi și ea întârziată. Această decizie va veni și pe fundalul creșterii nemulțumirii populației față de ajutorul financiar oferit Kievului, ajutor reflectat în creșterea prețurilor și deci afectarea calității vieții cetățenilor europeni. Astfel, UE se va orienta către interior prin dezvoltarea unor măsuri sociale, iar la nivel extern va încerca să reconstruiască relația cu Federația Rusă în vederea dezvoltării unui grad de stabilitate regională. Astfel, va îngheța negocierile cu Ucraina și Republica Moldova în schimbul non-intervenției Federației Ruse în Republica Moldova sau Georgia. La nivel de geopolitică regională, UE se va întoarce la dinamica de securitate pre-2022, de această dată concentrându-se pe plan intern. De asemenea, aceasta va începe să investească masiv în apărare, PESCO devenind din ce în ce mai dezvoltat. Franța va deveni statul cel mai vocal din acest punct de vedere.

- **Federația Rusă** câștigă în urma agresiunii împotriva Ucrainei și dă semne că vrea să înainteze către Republica Moldova, însă agresiunea împotriva Ucrainei și sancțiunile vestului au afectat într-o mare măsură economia rusească, astfel că, pusă în fața unei înțelegeri cu UE, Federația Rusă acceptă să nu invadeze Republica Moldova în schimbul înghețării negocierilor pe termen nelimitat dintre UE și Ucraina/Republica Moldova. Astfel, Federația Rusă își reia poziția de mare putere la masa negocierilor internaționale.
- **SUA/NATO** Vor/va stopa susținerea financiară și militară față de Ucraina în urma agresiunii Federației Ruse. De asemenea, aceasta va relua dialogul cu Federația Rusă în vederea menținerii unui nivel de stabilitate regională. Nici Republica Moldova, nici Ucraina nu vor fi văzute drept posibile state membre ale NATO având în vedere conflictele în derulare sau înghețate de pe teritoriul lor sau controlul străin asupra teritoriilor acestora. În ceea ce privește poziția SUA în regiune, va depinde de noul președinte, însă o constantă va rămâne în menținerea parteneriatului strategic cu aliații europeni din NATO, ce se vor concentra pe apărarea granițelor externe, ceea ce va genera o nouă dilemă a securității, care va alimenta o nouă cursă a înarmărilor.
- **Ucraina** pierde ca urmare a agresiunii Federației Ruse și este sub controlul total al autorităților de la Moscova, ceea ce o îndepărtează de UE și NATO. Altfel, autoritățile de la Kiev dezvoltă o politică pro-rusească. Minoritățile române din Ucraina sunt discriminate, ceea ce ridică îngrijorări din partea statului român. La nivel economic, Ucraina renunță la Acordul de Asocierie cu UE și aderă la Uniunea Economică Eurasiatică. Aderarea la NATO și UE nu mai sunt posibile nici măcar pe termen mediu și lung.
- **România** se concentrează pe menținerea unui nivel ridicat de securitate la nivel intern, toate resursele fiind concentrate în acest sens, având în vedere că Ucraina a pierdut ca urmare a agresiunii Federației Ruse împotriva sa și că statul român reprezintă parte din granița estică a UE și NATO. La nivelul UE, România încearcă să susțină integrarea Republicii Moldova, însă fără sorți de izbândă, revenind la cooperarea existentă pre-2022. România va rata oportunitatea de a fi un lider regional, furnizor de securitate pentru statele din Europa de Est, însă se va implica în dezvoltarea militară a flancului estic al NATO/UE.
- **Intern** Republica Moldova este la un pas de a fi invadată de Federația Rusă, perspectivele europene nemaifiind o opțiune. Acest lucru va genera o posibilă apropiere față de Federația

Rusă și revenirea liderilor politici pro-ruși la putere. De asemenea, Republica Moldova va continua cooperarea cu UE prin Acordul de Asociere, însă lipsa unor perspective de aderare va readuce în prim plan fragmentarea socială dintre est și vest și va face posibilă ieșirea din Acordul de Asociere și începerea negocierilor pentru a adera la Uniunea Economică Eurasiatică. Economic/energetic aceasta va continua să fie dependentă de Federația Rusă. Regiunea transnistreană își va continua relația bilaterală cu Moscova ceea ce va eroda și mai mult securitatea statului moldovean. Reformele nu vor fi implementate până la capăt, iar Republica Moldova se va apropia din ce în ce mai mult de Federația Rusă.

6. ANALIZA SWOT PRIVITOARE LA DINAMICA PROCESULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

În cele de urmează vom dezvolta o analiză SWOT privitoare la dinamica procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, deoarece considerăm că acesta ne va oferi o imagine de ansamblu echilibrată față de subiect. Abordând atât factorii interni, cât și externi, aceasta ne permite să explorăm mediul mai larg în care operează un subiect. Acest lucru oferă o viziune holistică, esențială pentru perspectiva aprofundată pe care ne-o dorim. De asemenea, aceasta este esențială în dezvoltarea recomandărilor ulterioare, deoarece prin identificarea celor mai relevante oportunități și amenințări, analiza ne ajută să propunem strategii acționabile, care adaugă valoare practică constatărilor studiului.

Puncte tari:

- Republica Moldova a fost încă de la lansarea PaE unul dintre liderii grupului celor șase state în ceea ce privește integrarea europeană. Acest lucru face ca reformele pe care acest stat trebuie să le implementeze în vederea integrării în structurile europene să nu fie revoluționare, ci mai degrabă să vină în continuarea celor deja implementate, făcând procedeele de aderare mai ușor de abordat;
- Guvernarea proeuropeană ce a devenit o constantă după 2020 (alegerea Maiei Sandu, o președintă pro-integrare) și a fost sedimentată în 2022, odată cu începerea agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei. Acest aspect oferă constanță și continuitate în parcursul european pe care acest stat îl poate avea;
- Republica Moldova are un plan Național clar și asumat de aderare, ceea ce va face procesul de negociere mai ușor de urmărit, mai organizat. De asemenea, acest lucru demonstrează voința generală a liderilor politici din Chișinău să facă eforturile necesare aderării;
- Acordul de Asociere oferă cadrul propice pentru o negociere accelerată și ratificare a Tratatului de Aderare;
- Sistemul intern de justiție se va reforma semnificativ conform cerințelor rezultate din screening, astfel că negocierile din primul cluster se vor derula și încheie facil;
- Există un puternic sprijin public și acord politic transpartinic pentru aderarea la UE, ceea ce legitimează accelerarea negocierilor și pregătirilor de aderare;
- Există o strategie bine conturată privind derularea negocierilor pe cluster și capitole;
- Sistemul instituțional și de guvernare intern specific negocierilor și pregătirii de aderare este bine conturat și este pe deplin funcțional;
- Există un grad ridicat de stabilitate politică internă și de disponibilitate politică de aplicare a reformelor sistemice și structurale ce derivă din procesul de negociere;
- Capacitățile administrative interne sunt deschise spre transformare și inovare;
- Există un grad ridicat de deschidere instituțională pentru învățarea și îmbrățișarea transferului de politici și abordări dinspre alte state membre ale UE;

- Sistemul intern de politici publice și management public este pregătit pentru aplicarea reformelor derivate din negocierile de aderare;
- O parte semnificativă din *acquis*-ul comunitar este deja transpus în legislația internă a Republicii Moldova prin aplicarea prevederilor Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu UE;
- UE a devenit principalul partener economic al Republicii Moldova.

Puncte slabe:

- Fragmentarea socială și polarizarea politică între est și vest. Deși, odată cu izbucnirea agresiunii Federației Ruse din Ucraina se preconiza că atitudinea de balansare a Republicii Moldova față de Federația Rusă va fi din ce în ce mai puternică, acest lucru fiind evident și prin candidatura la UE, rezultatele referendumului privind aderarea la UE din octombrie 2024 au demonstrat contrariul. Rezultatul acestuia (doar 50,46% au votat DA în vederea aderării), sunt un efect clar al acestui fenomen de fragmentare și polarizare socială, pe lângă campaniile de dezinformare la care au fost supuși cetățenii moldoveni în ceea ce privește UE (Europa Liberă România, 2024).
- Republica Moldova este încă dependentă energetic de Federația Rusă. Tot din punct de vedere energetic, interconexiunile limitate cu România și absența capacităților de echilibrare în sistemul energetic limitează integrarea surselor de energie regenerabilă și reduc Capacitățile Nete de Transfer (NTC), împiedicând comerțul cu energie electrică cu alte țări membre ale UE;
- Republica Moldova continuă să fie cel mai slab dezvoltat stat din punct de vedere economic din Europa, ceea ce îi poate întârzia aderarea din lipsă de fonduri necesare în vederea implementării reformelor necesare;
- Nivelul încă ridicat de corupție;
- Procesul de negociere și de pregătire a aderării este foarte complex și implică un efort administrativ consolidate;
- Orizontul de timp stabilit pentru finalizarea negocierilor este foarte strâns;
- Îndeplinirea cerințelor rezultate din screening și din capitolele de negociere implică resurse financiare consistente, ce nu pot fi acoperite din resurse proprii;
- Capacitățile administrative sunt limitate și concentrate doar la centrul guvernului;
- Nu există un sistem de stimulare a echipelor tehnice de experți care participă în pregătirile negocierilor sau în cele de aderarea efectivă;
- Nivelul de finanțare din instrumentele de preaderare este încă foarte limitat și este condiționat de obținerea rezultatelor transformatoare la nivelul instituțiilor;
- Statutul regiunii transnistrene este încă neclarificat, ceea ce va îngreuna procesul de negociere și de pregătire de aderare;
- Republica Moldova nu are control total asupra întregului teritoriu, un exemplu în acest sens fiind regiunea transnistreană, element ce poate întârzia aderarea la UE;

- Existența unor regiuni separatiste precum UTA Găgăuzia, care pot bloca aderarea;
- Deși există o susținere publică pentru aderare, elementele de suportabilitate derivate din aplicarea aranjamentelor agreate în urma negocierilor vor eroda semnificativ gradul de susținere.

Oportunități:

- Contextul extern, în special la nivelul statelor membre ale UE, este favorabil;
- Fondurile de preaderare vor fi suplimentate conform principiului *more-for-more* (*mai mult pentru mai mult*) și astfel vor contribui la schimbarea structurală a economiei și societății;
- Relația bilaterală bună cu România, care este un susținător al integrării Republicii Moldova în structurile europene;
- Identificarea de noi surse de aprovizionare cu ajutorul României și UE în vederea spargerii monopolului energetic rusesc;
- Regiunea transnistreană va avea un statut special (nedefinit pe plan legal), fapt ce nu împiedică aderarea Republicii Moldova la UE (a se vedea modelul Irlandei de Nord; cel cipriot etc.). Mai mult, regiunea transnistreană aderă sectorial la UE (de exemplu: economic);
- Disponibilitatea mai multor state membre din regiune de a sprijini procesul de aderare, inclusiv un interes ridicat al statelor membre frugale sau care de obicei nu sunt deschise către o extindere atât de amplă și rapidă;
- Materializarea de către UE a promisiunii acordării unui pachet extins de stimulente financiare de preaderare (din Interreg sau din IPA), inclusiv din cele destinate reconstrucției Ucrainei;
- Posibilitatea obținerii unor clauze tranzitorii mai facile și pe perioade mai lungi de tip, inclusiv derogări de la condiționările legate de aplicarea regulilor derivate din taxonomie;
- Productivitatea internă va crește considerabil în viitorii ani, ceea ce se va reflecta în participarea directă în lanțurile valorice europene;
- Creșterea accelerată a indicatorilor macroeconomici în următorii ani ceea ce va deschide posibilitatea perspectivelor de pregătire pentru aderarea la zona Euro;
- Accelerarea deschiderii și derulării negocierilor pentru capitolele din celelalte cinci clustere, cu condiția implementării performante a cerințelor derivate din capitolele din primul cluster;
- Deschiderea negocierilor de aderare la spațiul Schengen, cu condiția implementării performante a cerințelor derivate din capitolele din primul cluster;
- Stabilitatea politică internă se va menține în continuare cu scopul derulării și închiderii negocierilor într-un termen cât mai scurt, chiar dacă nu vor mai fi guvernări monoculare;
- Negocierile cu UE pot determina Republica Moldova să dezvolte administrația publică (îmbunătățirea capacităților administrative și dezvoltarea infrastructurii necesare) pentru a putea implementa și administra legislația și regulamentele europene. De asemenea, programele de formare și schimburile de experiență cu experți din statele membre UE pot îmbunătăți competențele funcționarilor publici din Republica Moldova, contribuind la o mai bună

gestionare a politicilor publice și la creșterea profesionalismului în administrație. Programele de cooperare vor contribui la conectarea Republicii Moldova cu rețelele europene, vor sprijini integrarea socio-economică și vor consolida securitatea și stabilitatea regională;

- Din punct de vedere socio-economic, procesul de integrare europeană oferă Republicii Moldova oportunitatea de a atrage investiții străine directe, de a dezvolta relații comerciale mai puternice cu statele membre UE și de a-și consolida piața internă. Alinierea la standardele UE înseamnă deschiderea piețelor și posibilitatea de a valorifica potențialul economic al țării;
- La reuniunea Grupului la nivel înalt pentru conectivitatea energetică în Europa Centrală și de Sud-Est (CESEC), din ianuarie 2024, Republica Moldova, Ucraina și Slovacia au aderat oficial la Coridorul Vertical al Gazelor Naturale (Grecia-Bulgaria-România-Republica Moldova-Ucraina), prin semnarea de către operatorii sistemelor de transport al gazelor naturale a unor Memoranduri de înțelegere care stabilesc pași către securitatea aprovizionării cu gaze naturale a regiunii CESEC, facilitând transportul gazelor naturale din Grecia până în Republica Moldova și către depozitele subterane din Ucraina, inclusiv gazele naturale din Republica Azerbaidjan și GNL din Grecia. Pentru creșterea capacității de transport pe conducta Transbalcanică, proiectul a fost prezentat la apelul de selecție a proiectelor strategice prioritare (PECI- Priority projects of Energy Community) și prezentat la Summit-ul Inițiativei celor Trei Mări.
- Decuplarea de Ucraina și depășirea unor țări candidate din Grupul Balcanilor de Vest, ceea ce va oferi posibilitatea ca Republica Moldova să adere la UE în 2030.

Amenințări:

- Agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei care afectează securitatea națională a Republicii Moldova, dar și procesul de aderare;
- Faptul că aderarea Republicii Moldova va depinde de procesul de negociere dintre UE și Ucraina, acestea făcând parte din același grup;
- Aderarea Chișinăului poate fi întârziată de aderarea Balcanilor la UE având în vedere că aceștia deja au început procesul de negociere și au deschis capitole. Pe acest fundal, politic aderarea Republicii Moldova și a Ucrainei înaintea Balcanilor ar putea genera mișcări de balansare față de UE, ceea ce nu este în interesul organizației, fapt pentru care ar putea întârzia aderarea celor două state vecine de la granița estică. Nu în ultimul rând, deși nu este o precondiție, faptul că Albania, Macedonia de Nord și Muntenegru sunt deja state membre ale NATO poate reprezenta un avantaj pentru acestea.
- Aderarea Republicii Moldova poate fi întârziată în cazul în care UE nu va trece printr-o reformă instituțională și, deci, nu poate schimba modalitatea de vot și astfel, orice stat membru își poate folosi dreptul de veto pentru a bloca extinderea;
- Federația Rusă poate câștiga agresiunea împotriva Ucrainei, ceea ce va afecta securitatea Republicii Moldova, care poate deveni următoarea țară atacată;
- Federația Rusă poate face o înțelegere cu UE, astfel încât Republica Moldova alături de celelalte state membre ale PaE să rămână într-o zonă tampon între Moscova și Bruxelles, eliminând posibilitatea de aderare la UE;

- Alternanța la guvernare a unor partide care se opun aderării Republicii Moldova la UE sau militează pentru o negociere mai lentă;
- Condiționarea deschiderii progresive a capitolelor de negociere cu condiția atingerii unor jaloane intermediare specifice capitolelor referitoare la statul de drept și reformele în sistemul de justiție;
- SUA și NATO vor avea un rol minimal pe acest dosar;
- Federația Rusă își va menține influența mediatică și politică în Republica Moldova;
- Divergențele referitoare la statutul regiunii transnistrene vor escalada.

7. RECOMANDĂRI DE SPRIJINIRE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

7.1. Recomandări care să susțină accelerarea implementării reformelor necesare în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană

Recomandările sunt structurate pe triada: strategic, tactic și operațional. Fiecare recomandare este dezvoltată astfel încât să abordeze definirea nevoilor concrete rezultate din cercetarea de birou și cea de teren, instrumentele și mecanismele de sprijin, precum și posibile opțiuni de finanțare a sprijinului acordat de România autorităților Republicii Moldova în vederea pregătirii și derulării negocierilor de aderare la UE.

Recomandările sunt formulate astfel încât să țină cont de experiențele anterioare ale proceselor de transfer (mai ales în cazul negocierii Acordului de Asociere), precum și de cunoașterea și experiența de la nivelul administrației românești care pot fi transferate. Recomandările nu se referă la ceea ce România face deja extrem de bine în acest context, cum ar fi sprijinul diplomatic pe relația bilaterală între statele membre.

a. Nivel strategic

Recomandarea 1: Asigurarea unui sprijin unitar, structurat și complet, coerent, convingător și orientat spre obținerea de performanță. Finalitatea sprijinului acordat Republicii Moldova în contextul integrării europene trebuie să vizeze în mod primordial obținerea convergenței instituționale între România și Republica Moldova în contextul regimurilor de guvernare ale UE. Obținerea convergenței instituționale va facilita ulterior aprofundarea relațiilor în cadrul UE (politici și programe comune, fundamentarea unor preferințe comune, generarea coalițiilor de sprijin în procesul decizional al UE ș.a.).

Este necesar ca sprijinul acordat să vizeze atât transferul practicilor de succes și de calitate, cât și lecțiile învățate din eșecuri de către România. Este important să existe o abordare reflexivă internă privind experiențele României în parcursul său de țară candidată și ulterior de stat membru al UE. De asemenea, este esențial ca la nivelul administrației publice centrale să existe analize la zi privind stadiul negocierilor Republicii Moldova pe capitoarele relevante pentru a asigura un sprijin proactiv, nu doar la cerere.

Dincolo de aspectele trecutului istoric comun, ceea ce primează este argumentul sprijinirii Republicii Moldova în direcția obținerii unor performanțe cât mai bune pe parcursul procesului premergător accederii în UE și în toate aspectele care favorizează integrarea sa europeană, care va aduce avantaje evidente nu doar acesteia, ci și regiunii, și, implicit, României. În acest scop, efortul diplomatic trebuie suplinit cu demersuri care să conducă la maximizarea alocărilor financiare și la o rată ridicată de absorbție din respectivele alocări.

b. Nivel tactic

Recomandarea 2: Instituirea unei abordări integratoare la nivelul cadrului strategic național, astfel încât:

- strategiile guvernamentale sectoriale și orizontale să conțină obiective specifice referitoare la sprijinirea Republicii Moldova pentru derularea negocierilor pe capitole și a pregătirilor de aderare la UE. Existența unor asemenea prevederi va permite ca ministerele și autoritățile publice să prevadă în documentele lor de planificare și bugetare măsuri și acțiuni specifice în acest sens;
- planurile strategice instituționale (PSI) să prevadă obiective și măsuri explicite acordării de sprijin Republicii Moldova pentru derularea negocierilor pe capitole și pentru pregătirea aderării la UE. Astfel se asigură și alocările bugetare necesare în acest scop, precum și raportarea rezultatelor obținute aferente asistenței pentru dezvoltare acordate.

Recomandarea 3: Stabilirea unui punct focal național de acordare a sprijinului pentru integrarea europeană a Republicii Moldova. Acesta ar trebui să aibă rolul de interfață între un set de cerințe clar definite ale administrației publice din Republica Moldova și expertiza disponibilă din administrația publică a României. O astfel de structură ar degreva de sarcinile administrative structurile specializate ale MAE, RoAID sau din alte ministere și autorități, gestionând coordonarea sprijinului. Punctul focal ar asigura un sprijin coerent și unitar oferit Republicii Moldova de către România în procesul de integrare europeană. Totodată ar avea rolul de orientare a sprijinului astfel încât acesta să fie sinergic cu intervențiile UE (TAIEX, Twining sau alte inițiative de cooperare regională prin Interreg Europe).

Pentru a avea autoritatea și recunoașterea necesară, instituția desemnată ca punct focal național trebuie să dețină competențe în ceea ce privește analiza afacerilor europene, și să fie vizibilă și recunoscută la nivelul statelor membre ale UE și la nivel intern. Totodată, aceasta trebuie să fie înzestrată cu suficiente capacități administrative pentru a funcționa ca o unitate de implementare a proiectelor, mai ales a celor finanțate din fonduri europene. Este important ca aceasta să obțină și statutul de unitate executivă pentru a putea opera ulterior și operațiuni de atribuire a granturilor de finanțare, inclusiv pentru entități de drept privat.

Recomandarea 4: Accelerarea proceselor de maturizare a proiectelor de interes strategic de conectivitate cu Republica Moldova (rețele energetice, căi ferate, drumuri naționale și autostrăzi, zone portuare, date ș.a.) și identificarea unor noi idei de proiecte comune de interes strategic care să intre în proces de inițiere a conceperii și maturizării. În aceste domenii de intervenție se anticipează că pentru perioada financiară post-2027 alocarea va fi suplimentată semnificativ pentru această regiune, însă va fi condiționată de utilizarea Mecanismului pentru interconectarea Europei (CEF). Pe lângă faptul că acest aspect implică un grad ridicat de centralizare a gestionării fondurilor, mecanismul utilizat generează competiție între proiectele depuse de statele membre și de către cele candidate eligibile. De aceea, pentru a fi depuse în cadrul competițiilor periodice, proiectele vor trebui să fie complete cu cel puțin un trimestru înainte de termenul limită, având în vedere faptul că vor implica și autorități partenere din Republica Moldova. Totodată, în cadrul primului pilon al Planului de creștere pentru Republica Moldova pentru perioada 2025-2027 vor fi incluse atât proiecte în domeniul infrastructurii rutiere și feroviare pe rețeaua TEN-T - coridorul european de transport Marea Baltică – Marea Neagră – Marea Egee către Republica Moldova, cât și proiecte în domeniul extinderii interconexiunilor la

rețeaua de energie electrică a UE, prin finalizarea unei noi linii electrice și începerea lucrărilor la alte două. În lipsa portofoliului de proiecte mature și care să corespundă cerințelor de mediu există riscul de dezangajare a fondurilor alocate prin intermediul acestor mecanisme financiare. Apelarea în extremis la soluții de devansare a proiectelor nu este benefică deoarece nu garantează disponibilizarea ulterioară a alocațiilor în condiții avantajoase de eligibilitate.

Pentru aceste demersuri pot fi utilizate de asemenea și fondurile europene pentru dezvoltarea regiunilor de frontieră, cum ar fi cele alocate în cadrul programelor INTERREG EUROPE, URBACT IV, INTERACT IV, Programul Interreg NEXT România-Republica Moldova și Programul Interreg NEXT Bazinul Mării Negre. Chiar dacă în comparație cu anvelopa bugetară alocată Planului de creștere pentru Republica Moldova pentru perioada 2025-2027, bugetele programelor de cooperare sunt mult mai mici, aceste programe trebuie privite ca pe oportunități pentru crearea de parteneriate și susținerea unor proiecte de infrastructură. Astfel, prin finalitatea lor, proiectele de cooperare transfrontalieră pot contribui la dezvoltarea proiectelor strategice de infrastructură ce vor fi incluse în Planul de creștere pentru Republica Moldova pentru perioada 2025-2027 sau care vor fi incluse în programele gestionate direct de către Comisia Europeană.

c. Nivel operațional

Recomandarea 5: Revitalizarea activității Comisiei mixte interguvernamentale România - Republica Moldova pentru integrare europeană. În vederea oferirii sprijinului în mod coerent și structurat, Comisia trebuie să-și îndeplinească atribuțiile referitoare la evaluarea cadrului de cooperare și planificarea noilor acțiuni în domeniul integrării europene a Republicii Moldova. Prin urmare, este important ca prin intermediul acestei Comisii să se asigure și luarea deciziilor necesare concentrării eforturilor de sprijin acordat de către România, Republicii Moldova într-un cadru sinergic și complementar. De asemenea, lucrările Comisiei pot fi contexte potrivite pentru armonizarea pozițiilor naționale a Republicii Moldova în procesul de negociere, mai ales în situația derogărilor sau măsurilor/periodelor tranzitorii. Astfel, în urma acestor exerciții de iterație argumentativă derulate în cadrul Comisiei mixte, autoritățile române vor putea sprijini Republica Moldova prin tatonarea și generarea unor coaliții de sprijin la nivelul rețelelor tematice și grupurilor de lucru coordonate de Comisia Europeană sau de către Consiliu în vederea sprijinirii solicitărilor enunțate de Republica Moldova. Trebuie avut în vedere că multe dintre aspectele de derogare sau clauze tranzitorii vor proveni din actuala generație de abordări privind taxonomia, guvernanta în sectorul public și în cel privat, condiționalitățile privind accesul la servicii esențiale de viață ș.a.

Recomandarea 6: Oferirea de stimulente financiare funcționarilor publici care participă în misiunile de transfer de expertiză în Republica Moldova. Pentru a mobiliza expertiza din administrația publică, misiunile de transfer de expertiză în Republica Moldova trebuie să prevadă pentru funcționarii publici, pe lângă cheltuielile de diurnă, transport și asigurări, inclusiv indemnizații zilnice pentru activitățile prestate, în mod similar sistemului utilizat de către Comisia Europeană în cadrul misiunilor TAIEX (spre exemplu, Flat Daily Allowance-FDA de 350 euro pe zi de misiune/zi lucrătoare).

Recomandarea 7: Instituirea unui mecanism instituțional de detașare pe termen mediu (1-3 luni) și lung (mai mult de 3 luni) a funcționarilor publici din administrația publică

centrală din România în Republica Moldova. Mecanismul ar putea fi similar cu aranjamentele aplicate în cazul misiunilor de tip Twinning finanțate de UE, implicând inclusiv o componentă de stimulare financiară de tipul celei descrise la recomandarea anterioară. Mecanismul poate viza inclusiv readucerea pe termen scurt a experților români, originari din Republica Moldova, care sunt implicați în procesele de aprofundare a integrării României în UE. De asemenea, acest mecanism de detașare trebuie să fie adresat și experților implicați în dezvoltarea proiectelor specifice domeniilor ce reprezintă lanțuri valorice critice (proiecte strategice, mai ales în domeniul infrastructurilor de transport, proiectelor încadrate în platforma STEP sau viitoarelor proiecte de tip IPCEI).

Recomandarea 8: Sprijinirea transformării economice și industriale a Republicii Moldova prin implicarea experților din Republica Moldova în procesele specifice implementării Strategiei Naționale de Cercetare, Inovare și Specializare Inteligentă 2022-2027 la nivel național, precum și a strategiilor regionale de specializare inteligentă (RIS3) la nivel regional, în special a celor din regiunile de dezvoltare Nord Est și Sud Est. Chiar dacă Republica Moldova a derulat în perioada 2019-2021, cu sprijinul JRC, un prim exercițiu experimental pe patru domenii de specializare inteligentă, iar pe baza acestora a adoptat în august 2024 Programul național de specializare inteligentă al Republicii Moldova pentru anii 2024-2027 „SMART Moldova”, este nevoie ca procesul de revizuire a domeniilor de descoperire antreprenorială (EDP) să devină unul recurent. De asemenea, pentru asigurarea unei convergențe în abordare este indicat ca sprijinul României să se concentreze pe implementarea programului precum și pe elaborarea strategiilor regionale de specializare inteligentă (RIS3). Acest proces va permite ulterior o implicare mai facilă a Republicii Moldova în proiectele majore de specializare inteligentă oferite prin diverse programe (Horizon Europe, Life, EU4HEALTH, Europa Digitală ș.a.) și forme de sprijin prioritare ale UE (cum ar fi IPCEI).

Recomandarea 9: Intensificarea transferului de expertiză dinspre România în Republica Moldova în domeniul educației la toate nivelurile în vederea participării Republicii Moldova încă din etapa de preaderare la Spațiul European al Educației. Intensificarea cooperării este necesară pentru pregătirea temeinică a reformelor și investițiilor din domeniul educației ce vor fi sprijinite prin pilonul 3 al Planului de creștere economică pentru Republica Moldova precum și prin Programul Erasmus plus, precum și prin Fondul Social European. Pe de o parte, intensificarea cooperării trebuie să faciliteze negocierile aferente capitolului 26. Pe de altă parte, intensificarea cooperării trebuie să faciliteze includerea progresivă a Republicii Moldova în structura de guvernanta a cadrului strategic pentru cooperarea europeană în domeniul educației și formării în perspectiva realizării și dezvoltării în continuare a Spațiului european al educației. De asemenea, în cazul învățământului superior, miza intensificării acestei cooperări vizează întărirea capacității administrative a instituțiilor de învățământ superior, precum și a autorităților aferente acestui sector, pentru a participa în apelurile Inițiativei privind Universitățile Europene. Începând cu apelul din 2022 la această inițiativă pot participa și instituțiile de învățământ din întregul Spațiu european al învățământului superior (EHEA), nu doar statele membre ale UE. În următorii ani este important ca universitățile din Republica Moldova să devină atractive pentru includerea în alianțele transnaționale ale universităților sprijinite prin această inițiativă.

7.2. Recomandări de comunicare publică pentru sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană

a. Nivel strategic

Recomandarea 10: Sprijinirea Republicii Moldova de a participa la activitățile Observatorului european al mass-media digitale (EDMO) încă din etapa de țară candidată. În vederea aducerii Republicii Moldova în spațiul digital european, România poate pleda pentru crearea în regim prioritar, excepțional și cu celeritate a unui hub comun de combatere a dezinformării. Prin activitățile specifice acestui hub comun se va putea asigura detectarea și combaterea campaniilor de dezinformare prin producerea de conținut informativ și organizarea de activități de educație media, alături de sprijinirea autorităților în monitorizarea platformelor online. Hub-ul comun poate fi finanțat prin intermediul Mecanismului pentru interconectarea Europei (CEF), asemeni celorlalte 14 hub-uri funcționale în prezent pe teritoriul UE. Ca pas intermediar, România poate pleda pentru includerea Republicii Moldova în activitățile Centrului comun de combatere a dezinformării coordonat de către Universitatea din Sofia, prin acoperirea unor eventuale cheltuieli adiționale implicate.

b. Nivel tactic

Recomandarea 11: Intensificarea sprijinului în domeniul comunicării publice privind efectele procesului de integrare europeană prin oferirea unor exemple pozitive privind parcursul european al României în UE. Acestea pot oferi exemple relevante privind modul de transformare a economiei și societății românești de la momentul aderării la UE. Acestea trebuie să vizeze domenii prioritare precum agricultura și dezvoltarea rurală, infrastructura majoră de transporturi, îmbunătățirea condițiilor de viață și protecția mediului, modernizarea infrastructurii de educație și sănătate, dinamica indicatorilor macroeconomici ș.a. Exemplele pozitive trebuie să fie promovate intensiv în media din Republica Moldova și să vizeze contracararea știrilor false și a dezinformărilor privind efectele integrării europene. Pentru a avea impact societal, exemplele pozitive privind experiența României pot fi dezvoltate pe modelul spoturilor video, infograficelor, istoriilor de succes concepute de echipa de comunicare din cadrul Biroiului pentru Integrare Europeană²⁰. Un asemenea proiect de comunicare publică poate fi finanțat din bugetul de stat, prin intermediul Departamentului pentru Relația cu Republica Moldova.

c. Nivel operațional

Recomandarea 12: Continuarea și diversificarea organizării schimburilor comune de experiență a experților de comunicare publică și jurnalism din Republica Moldova cu autoritățile și organizații media din România specializate în domeniul integrării europene. Este indicat ca jurnaliști și specialiști în comunicare publică să beneficieze de stagii de scurt sejur în instituțiile din administrația publică centrală și în organizații media din România specializate în domeniul afacerilor europene. Astfel de stagii pot fi oferite și vice-versa, jurnaliștilor și experților

²⁰ Moldova Europeană, <https://moldovaeuropeana.md/> accesat în data de 01.11.2024.

de comunicare din România care să ofere sprijin autorităților și organizațiilor media din Republica Moldova.

Recomandarea 13: Organizarea unor programe de formare profesională de scurtă durată în domeniul politicilor publice ale UE pentru o mai bună înțelegere de către experții de comunicare publică sau jurnaliștii din Republica Moldova a fundamentelor și finalităților vizate de politicile UE asupra cetățenilor europeni (cum ar fi impactul măsurilor specifice Pactului Verde European). Programele de formare pot fi organizate în cadrul unor consorții constituite din universități și instituite publice specializate (cum ar fi IER, INA și IDR). Programele de formare profesională trebuie să asigure o instruire aprofundată, atât din perspectiva aspectelor generale de funcționare a UE, cât și din cea a aspectelor particulare specifice diverselor sectoare de activitate. Este important ca un asemenea program de formare să fie derulat sub forma unor module: primul modul să fie adresat tuturor participanților care să urmărească următoarele teme: instituții ale UE, procesul decizional, înfăptuirea politicilor UE, ajustare normativă și procedurală internă. Modulele ulterioare pot să se axeze pe aspecte tehnice referitoare la principalele politici ale UE și la modul în care Republica Moldova va trebui să se adapteze la normativele și perspectivele acestora, precum și impactul asupra cetățenilor. În cadrul ambelor module trebuie să se asigure activități practice referitoare la formularea și ajustarea tacticilor de comunicare publică, dar și de stimularea a spiritului mobilizator în favoarea integrării europene la nivelul comunităților locale, profesionale și sociale.

8. CONCLUZII

Dinamica și evoluția procesului de integrare europeană a Republicii Moldova au fost impactate atât de către contextul geopolitic, cât și de către schimbările politice interne. Pe parcursul ultimelor două decenii realitatea geopolitică s-a schimbat fundamental în spațiul Europei Centrale și de Est. NATO și UE s-au extins către Est integrând în structurile euroatlantice foste state comuniste, inclusiv unele din care au aparținut URSS. Federația Rusă, odată cu venirea la putere a lui Vladimir Putin în anul 2000, s-a îndreptat către o politică de ostilitate, de competiție directă în raport cu Occidentul. În lipsa unor argumente de natură politică, economică sau socială, Federația Rusă a forțat blocarea unor state și populații în sfera ei de interes folosindu-se de forța militară și șantajul energetic. Republica Moldova a fost și ea atrasă în această orbită. Populația a fost vulnerabilă în cale manipulării și a războiului hibrid. Rezultatul a fost o societate fragmentată care reacționează adesea disproporționat și nesigur în alegerile pe care le face. Federația Rusă s-a folosit cel mai adesea de clivajele identitare pe care le-a exploatat în propriul interes, iar regiunea transnistreană și UTA Găgăuzia au fost folosite cu scopul de a exercita presiune și control asupra guvernului de la Chișinău.

Relațiile Republicii Moldova cu UE au fost marcate de evoluții oscilante și în raport cu vectorii politici interni. Păstrarea distanței sau apropierea de UE a corespuns ciclurilor electorale, cu guverne sau președinți contra sau pro în raport cu apropierea față de UE. În linii mari această realitate a alegerilor geopolitice s-au suprapus și pe o politică similară în raport cu România, dar inversă în raport cu Federația Rusă. Dacă în linii mari perioada președinției lui Igor Dodon a fost marcată de menținerea unei apropieri de Federația Rusă și a unei distanțe în raport cu UE și România, perioada ulterioară, de după alegerea ca președinte a doamnei Maia Sandu s-a caracterizat printr-un efort considerabil de apropiere de UE și România.

Srijinul european a fost considerabil, iar deschiderea politică față de Republica Moldova, în contextul aprofundării cooperării în cadrul bilateral conferit de PaE prin principiul *more-for-more* (*mai mult pentru mai mult*), a atras populația înspre un atașament tot mai evident față de UE și valorile democratice. După momentul anului 2014, când Federația Rusă a anexat Crimeea, UE a fost mai atentă și mai hotărâtă să susțină parcursul european al Republicii Moldova. Cetățenii acestui stat au început încă din 2014 să aibă acces liber, neîngrădit de viză, în spațiul UE. A urmat aprofundarea în cadrul Acordului de Asociere și o aprofundare integratoare la mai multe niveluri, în special de natură economică ca urmare a extinderii acordurilor vamale și a zonei de liber schimb. Economia Republicii Moldova a beneficiat de deschiderea pieței unice pentru produsele moldovene. Aceste beneficii s-au transferat imediat și spre regiunea transnistreană sau UTA Găgăuzia, în ciuda păstrării unor bariere politice și societale.

Contextul geopolitic și realitatea politică internă au Republicii Moldova au fost marcate profund de invazia militară neprovocată și nejustificată a Federației Ruse în Ucraina, care reprezintă o încălcare flagrantă a dreptului internațional. Acest eveniment a complicat contextul geopolitic general, introducând re poziționări și mutații semnificative pe scena internațională. UE și-a reevaluat politicile referitoare la spațiul vecinătății estice, inclusiv cel al statelor PaE. O evidentă deschidere se manifestă prin începerea negocierilor de aderare ale Republicii Moldova și Ucrainei la UE. Cele două state rămân conectate procedural, fiind plasate împreună în acest proces. Dacă în prima parte a procesului de apropiere de UE, prin atenția specială primită din partea UE

și deschiderea negocierilor de aderare, Republica Moldova se poate spune că a fost o beneficiară a noii realități geopolitice marcate de agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, în a doua etapă lucrurile se complică. Analizarea progreselor Republicii Moldova împreună cu cele din Ucraina poate însemna o întârziere a deciziilor majore în procesul aderării în eventualitatea prelungirii agresiunii Federației Ruse sau a unei înțelegeri de încetare a focului care să înghețe conflictul sau să mențină zona într-o incertitudine la confluența intereselor geopolitice. Ecuția complicatelor negocieri care se anunță este îngreunată și de nevoia UE de a se re poziționa și în raport cu accelerarea procesului integrator al Balcanilor de Vest. Noua realitate geopolitică necesită răspunsuri adecvate și conduce către o altă ordine a afacerilor interne și externe ale Uniunii Europene. Cu toate acestea, apartenența Republicii Moldova la Uniunea Europeană ar aduce un plus de securitate întregului continent, iar extinderea UE către Republica Moldova ar însemna un spațiu de securitate mai cuprinzător și, astfel, mai puternic în fața paletei tot mai complexe de amenințări (Gherasimov, 2024).

În concluzie, Republica Moldova este grav afectată de agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei pe plan economic, social, dar și la nivelul securității naționale și societale. Războiul hibrid susținut de Federația Rusă împotriva acestui stat vulnerabil contribuie la un proces de erodare a democrației și amenință consolidarea statului de drept și echilibrul politic. Conflictului din regiunea transnistreană și UTA Găgăuzia sunt folosite de Federația Rusă pentru a genera instabilitate și pentru a bloca inițiativele autorităților de la Chișinău legate de procesul integrării europene. Conflictul înghețat din regiunea transnistreană în contextul evenimentelor din Ucraina a dat în mai multe rânduri semne că poate fi reactivat. Liderii politici din UTA Găgăuzia susțin public, inclusiv prin vizite la Moscova, regimul lui Putin și politicile acestuia față de Republica Moldova și integrarea europeană a acesteia.

Agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei, deși un eveniment care a afectat securitatea internațională, a creat o oportunitate fără precedent pentru Republica Moldova și anume șansa de a candida la UE. Comportamentul agresiv al Federației Ruse a fost resimțit la nivelul UE drept o amenințare fără precedent la adresa stabilității și securității întregului continent european, fapt ce a determinat liderii de la Bruxelles să treacă dincolo de numitorul minim comun și să accepte în unanimitate candidatura Republicii Moldova la UE alături de cea a Ucrainei. La celălalt pol decizional, având în vedere reformele deja implementate în cadrul Parteneriatului Estic, semnarea și ratificarea Acordului de Asociere, dar și agenda politică, autoritățile de la Chișinău au demonstrat un comportament relativ constant în fruntea grupului de șase state din cadrul Parteneriatului Estic. Odată cu dobândirea statutului de candidat, eforturile autorităților de la Chișinău s-au intensificat în ceea ce privește adoptarea reformelor necesare în vederea îndeplinirii criteriilor (element identificat drept punct tare în cadrul analizei SWOT). Acest fapt este atestat și în raportul de monitorizare al Comisiei Europene, însă nu putem trece cu vederea faptul că parcursul nu va fi unul simplu, având în vedere punctele slabe identificate în urma analizei SWOT: reformele necesare în sistemul juridic, nivelul de corupție încă ridicat, inegalitatea de gen, procesul de digitalizare ce trebuie continuat, problematica regiunii transnistrene ce poate întârzia aderarea la UE.

Relațiile dintre România și Republica Moldova au fost definite de un sprijin constant în direcția integrării europene a Republicii Moldova. Acest aspect a transformat această colaborare într-un element esențial al politicii externe a României. Pe parcursul ultimilor trei decenii, România a avut un rol determinat în democratizarea și europeanizarea Republicii Moldova,

contribuind semnificativ la dezvoltarea acesteia prin proiecte bilaterale și asistență financiară substanțială, devenind primul partener economic bilateral. Rolul major avut de România s-a remarcat în aspecte precum: procesul de liberalizare a regimului de vize, sprijinirea ruperii dependenței energetice de Federația Rusă, obținerea de către Republica Moldova a statutului de țară candidată pentru aderarea la UE și accesarea la etapa de negociere ș.a.

În perioada următoare, România trebuie să continue acest sprijin, facilitând derularea de către autoritățile Republicii Moldova a negocierilor de aderare și contribuind la implementarea reformelor necesare finalizării acestei etape. Experiența României în procesul de aderare la UE oferă o serie de lecții valoroase pentru Republica Moldova și pot fi utilizate pentru a ghida Republica Moldova într-un mod mai eficient, evitând blocajele și erorile strategice consemnate. Astfel, crearea unui cadru clar de guvernare, adoptarea unei strategii interinstituționale bine definite și dezvoltarea unui parteneriat solid cu instituțiile UE, dar și cu statele membre ce vor deține în viitorii trei ani președinția rotativă a Consiliului UE sunt aspecte cheie pentru derularea cu succes a procesului de negociere și ulterior de aderare la UE. De asemenea, implementarea unui mecanism instituțional robust de coordonare a negocierilor și crearea unui program național de pregătire pentru integrare sunt pași necesari pentru a asigura un proces previzibil și coerent pentru obținerea statutului de stat membru al UE.

Așa cum reiese și din scenariile dezvoltate, pentru ca Republica Moldova să își poată îndeplini obiectivul setat, și anume cel de a deveni stat membru până în 2030, la nivel intern, problematica regiunii transnistrene va trebui rezolvată într-un termen relativ scurt, și anume o posibilă integrare economică a acestei regiuni în piața europeană, ceea ce este fezabil, având în vedere schimburile comerciale deja înregistrate. Pe de altă parte, integrarea Republicii Moldova în UE va necesita și o tranșare a frontierelor, adoptându-se probabil un model similar cu cel cipriot sau irlandez. La nivel extern, aceasta ar trebui să fie decuplată de Ucraina în procesul de negociere, ceea ce este puțin probabil. Astfel că o amenințare identificată a fost dependența aderării acestui stat la UE de finalul agresiunii Federației Ruse din Ucraina și aderarea acesteia la structurile europene. Având în vedere acest lucru, dar și procesul de aderare al Balcanilor și comportamentul agresiv al Federației Ruse, Republica Moldova are șanse relative mici de a deveni stat membru al UE pe termen scurt. Mai mult, această negociere pe care UE a ales să o facă în tandem poate reprezenta o amenințare majoră pentru Republica Moldova, având în vedere că agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei poate continua pe termen nelimitat, ceea ce va genera un sentiment de frustrare din partea autorităților de la Chișinău, fapt ce poate conduce la dezvoltarea unui sentiment de frustrare și, în final, la posibilitatea lipsei de interes față de UE.

Recomandările rezultate în urma analizei sunt structurate pe trei niveluri: strategic, tactic și operațional, având în vedere specificul național. La nivel strategic, recomandarea referitoare la sprijinirea accelerării de către Republica Moldova a implementării reformelor necesare în vederea apropierei de UE, subliniază necesitatea oferirii unui sprijin coerent și unit pentru atingerea convergenței instituționale între România și Republica Moldova, în vederea integrării europene. Din perspectiva tactică, strategiile guvernamentale din România trebuie să includă obiective clare referitoare la sprijinirea autorităților Republicii Moldova în pregătirea negocierilor de aderare, precum și sprijinirea implementării cerințelor specifice capitolelor de negociere, susținute de resurse adecvate. La nivel operațional, se recomandă crearea unui punct focal național care să gestioneze coordonarea sprijinului tehnic și financiar, asigurând astfel o abordare unitară și

eficientă. Totodată, se recomandă acordarea de stimulente pentru funcționarii implicați în procesul de integrare și detașarea acestora pe termen mediu și lung în Republica Moldova.

În ceea ce privește sprijinirea autorităților din Republica Moldova în promovarea procesului de integrare europeană, din punct de vedere strategic, se recomandă continuarea de către România a eforturilor pentru includerea Republicii Moldova în Observatorul european al mass-media digitale (EDMO), precum și pe crearea unui hub comun coordonat de România pentru combaterea dezinformării. Din punct de vedere tactic, se recomandă intensificarea comunicării prin exemplificarea beneficiilor integrării europene, bazate pe parcursul României în cadrul UE. În plus, din punct de vedere operațional, schimburile de experiență între specialiștii în comunicare publică din Republica Moldova și România ar contribui la îmbunătățirea abilităților de comunicare pe teme europene, susținând o informare corectă și eficientă a publicului din Republica Moldova despre efectele pozitive ale integrării europene.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări generale și de specialitate

- Bărbulescu, I. Gh. (coord.), Brie, M., Toderaș N., 2016, *Cooperarea transfrontalieră între România și Ucraina, respectiv între România și Republica Moldova. Oportunități și provocări între 2014-2020*, Editura Tritonic, București.
- Bărbulescu, Iordan Gheorghe, 2006, *Uniunea Europeană: politicile extinderii*, Editura Tritonic, București.
- Bărbulescu, Iordan Gheorghe, 2015, *Noua Europă: Identitate și model European*, Editura Polirom, Iași.
- Bărbulescu, Iordan Gheorghe. Toderaș, Nicolae., Ion, Oana Andreea, 2013, *Coordonarea afacerilor europene la nivel național. Mecanisme de colaborare între Guvern și Parlament în domeniul afacerilor europene. Studiu comparativ în statele membre UE. Studii de Strategie și Politici 2012*, Institutul European din România, București.
- Bărbulescu, Iordan Gheorghe. Volintiru, Clara. Troncotă, Miruna. Toderaș, Nicolae, 2018, *România: furnizor de expertiză în tranziție democratică pentru țările Parteneriatului Estic și Balcanii de Vest*, Institutul European din România, București..
- Bocková, Kristína, Lenč, Marek. 2014, *Eastern Partnership Reality Check. The case of Moldova and Georgia*, în Gura, Radovan & Rouet Gilles (coord.), *Intégration et voisinage Européens*, L'Harmattan, Paris.
- Brie, Mircea, 2017, „*Rethinking the European Neighborhood Policy. Eastern Partnership*”, *Analele Universității din Oradea, Seria Relații Internaționale și Studii Europene*, nr. 17, Oradea.
- Brie, Mircea, 2018, *Identity Revolution and Minority Emancipation: A Cause of the European Concert's Crash. Contemporary Analogues*, în Ioan Horga, Alina Stoica (coordonatori), *Europe a Century after the End of the First World War (1918-2018)*, Editura Academiei Române București.
- Brie, Mircea, 2022, *Eșecul actualului model al Parteneriatului Estic. De la complicatele interese naționale la contextualizarea geopolitică*, Ioan Bolovan, Melania-Gabriela Ciot (coord.), *Românii și România în context European. Istorie și diplomatie: Omagiu profesorului Vasile Pușcaș la împlinirea vârstei de 70 de ani*, Editura Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, pp. 315-334.
- Butnaru-Troncotă, Miruna (coord.), Bărăgănescu, Cristina. Ghincea, Marius și Răuță, Radu-Vladimir, 2024, *Procesul de integrare europeană în Balcanii de Vest. Perspective și orientări ale României*, Institutul European din România. http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2024/01/Studiul-SPOS-nr.-2_Integrarea-europeana-a-statelor-din-Balcanii-de-Vest_final.pdf, accesat în data de 10.10.2024.
- Cenușă, Denis, *Soluționarea conflictului transnistrean – trei scenarii pe fundalul intereselor geostrategice ale Moldovei, Ucrainei și Rusiei* (06.09.2023), Contributors, <https://www.contributors.ro/solutionarea-conflictului-transnistrean-trei-scenarii-pe-fundalul-intereselor-geostrategice-ale-moldovei-ucrainei-si-rusiei/>, accesat în data de 10.10.2024.

- Cojanu, Valentin (coord.), Bîrsan, Maria., Mureșan, Liviu și Aristide, Oana, 2006, *Elemente ale unei strategii post-aderare pentru România*, Institutul European din România, http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Pais3_studiu_7_ro.pdf#page=48.09 accesat în data de 10.10.2024.
- Costea, Ana Maria. Brie, Mircea, 2025, The development of civil society in Moldova in the context of the Ukrainian war and the EU accession. *Civil Szemle*, 22 (1), pp. 37-53, ISSN 1786-3341 <http://doi.org/10.62560/csz.2025.01.3>, accesat în data de 16.01.2025.
- Darvas, Zsolt. Dabrowski, Marek., Grabbe, Heather, Moffat, Léry, Luca, Sapir André Georg Zachmann, 2024, *The impact on the European Union of Ukraine's potential future accession*, Bruegel Report. <https://www.bruegel.org/system/files/2024-04/Report%2002.pdf>, accesat în data de 10.10.2024.
- Fournier, Jackue, 1997 Internaționalizarea elaborării politicii OECD Sigma Papers, 6/1996 <https://www.sigmaweb.org/publications/39536551.pdf>, accesat în data de 10.10.2024.
- Fukuyama, Francis, (ed.), 2007, *Blindside: How to Anticipate Forcing Events and Wild Cards in Global Politics*, Brookings Institution Press, Washington D.C.
- Gherasimov, Cristina, 2024, *Seria Interviuri@IER: doamna Cristina Gherasimov, viceprim-ministru al Republicii Moldova*, Institutul European din România, <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2024/10/Interviu-nr.-7-IER.pdf>, accesat în data de 30.10.2024.
- Gogolashvili, Kakha, 2015, „Position Paper 4: Georgia” în Hett, Felix, Kikić, Sara, Meuser, Stephan (eds.), *Reassessing the European Neighbourhood Policy. The Eastern Dimension*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn, <https://library.fes.de/pdf-files/id-moe/11483.pdf>, accesat în data de 03.09.2024.
- Ilie, Florinel, 2005, *Rolul europenizării și al transferului de politici în configurarea sistemului instituțional de coordonare a problematicii UE la nivelul guvernului central – cazul României*, Institutul European din România, http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/wp_14.pdf, accesat în data de 03.09.2024.
- Kochenov, Dimitry, 2009, „*The Eastern Partnership, The Union for The Mediterranean and the Remaining Need to do something with The ENP*”, CRCEES Working Papers, WP2009/01, 2009, <http://ssrn.com/abstract=1459560>, accesat în data de 29.07.2024.
- Lempert, Robert J., 2007, „*Can Scenarios Help Policymakers Be Both Bold and Careful?*” în Fukuyama, F. (ed.), *Blindside: How to Anticipate Forcing Events and Wild Cards in Global Politics*, Brookings Institution Press, Washington D.C.
- Matache-Zaharia, Silvia-Alexandra. 2015, „*Parteneriatul Estic și geopolitica Mării Negre: Provocări pentru securitatea europeană*”, în *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, iunie, București, <http://www.spodas.ro/revista/index.php/revista/article/viewFile/142/154>, accesat în data de 16.08.2024.
- Pârlog, Nicu 2012, Descoperă.ro, „*Găgăuzii: rătăciți prin istorie*” (14.01.2021), <http://www.descopera.ro/cultura/9145873-gagauzii-rataciti-prin-istorie>, accesat în data de 16.09.2024.
- Perepelytsia, Grygoriy, 2010, “*Capacity of instruments for development of mutually beneficial relations in the format “Ukraine-Visegrad Plus”*”, în Pulišová, Veronika &

Strážay, Tomas, 2010, *Ukraine and the Visegrad Four: Towards a Mutually Beneficial Relationship*, Center of the Slovak Foreign Policy Association, Bratislava.

- Pleșca, Laurențiu 2024, Contributors.ro, „Rusia încearcă să facă din Găgăuzia o nouă „Transnistrie”. Același scenariu ca în anii '90” (16.04.2024), <https://www.contributors.ro/rusia-incearca-sa-faca-din-gagauzia-o-noua-transnistrie-acelasi-scenariu-ca-in-anii-90/>, accesat în data de 10.10.2024.
- Pușcaș, Vasile, 2007, *România spre Uniunea Europeană: negocierile de aderare (2000-2004)*, Editura Institutul European, Iași.
- Rinnert, David, 2013, *The Republic of Moldova in the Eastern Partnership. From «Poster Child to Problem Child»?*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn, <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/10184.pdf>, accesat în data de 24.18.2024.
- Rusnac, Cornelin 2022, *30 de ani de la Războiul din Transnistria. O cronologie a luptelor și armistițiilor*, <https://www.veridica.ro/opinii/30-de-ani-de-la-razboiul-din-transnistria-o-cronologie-a-luptelor-si-armistitiilor>, accesat în data de 10.10.2024
- Stăvilă, Ion. Bălan, Gheorghe 2010, *Conflictul transnistrean: eșecul reglementării unui conflict care poate fi soluționat*, în *Revista militară*, nr. 2 (4) 2010, pp. 4-26.
- Toderaș, Nicolae, 2024, „*The Path-Breaking Potential of the Recovery and Resilience Facility: An Analysis of the Shifts in EU's Distributional Policy Mode with Insights from Romania's Experience*”, *Romanian Journal of European Affairs*, Vol. 24, No. 1, pp. 47-67.
- Toderaș, Nicolae. Pascal, Daniel, 2024, „*Republic of Moldova: The Challenges of a Periphery's Shifting Identity, from the Russian Federation's Sphere of Influence to EU Accession*”, in Özçelik, Ali Onur A. O., Butnaru Troncotă, Miruna., & Cucută, Radu-Alexandru. (eEds). (2024). *Reconfiguring EU Peripheries. Political Elites, Contestation, and Geopolitical Shifts. Pro et Contra 3*. Helsinki University Press. Helsinki: Helsinki University Press, pp. 155-182, <https://doi.org/10.33134/pro-et-contra-3-5>, accesat în data de 10.10.2024.
- Toderaș, Nicolae, 2022, *Breaking of the Path Dependence in Higher Education Systems in the Eastern Partnership Countries: The Case of the Republic of Moldova*, în *Eurolimes*, 31-32, pp. 115-130.
- Tsygankov, Andrei P., 2012, *Russia and the West from Alexander to Putin*, Cambridge University Press, New York.
- Victor, Eric 2024, *Conflictul înghețat transnistrian în prezent și Uniunea Europeană*, în *Historia*, <https://historia.ro/sectiune/general/conflictul-inghetat-transnistrian-in-prezent-si-576800.html>, accesat în data de 10.10.2024.

Site-uri și documente oficiale

- Agenția de Guvernare Electronică, 2022, *Spațiul Digital Comun Republica Moldova – România*, <https://egov.md/ro/node/39751>, accesat în data de 10.10.2024.
- Agenția de Guvernare Electronică, *Campanii de comunicare și alfabetizare digital*, <https://egov.md/ro/advanced-page-type/digital-literacy-campaigns>, accesat în data de 10.10.2024.
- Agenția Română Pentru Investiții și Comerț Exterior - ARICE, 2014, *Comisie interguvernamentală de colaborare economică dintre România și Republica Moldova*,

<https://arice.gov.ro/1/comisie-interguvernamentala-de-colaborare-economica-dintre-romania-si-republica-moldova/>, accesat în data de 20.09.2024.

- Banca Mondială, 2024, *GDP per capita (current US\$) - Moldova, Romania, Ukraine*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2022&locations=MD-RO-UA&start=2020%22%20\h>, accesat în data de 29.10.2024.
- Biroul Național de Statistica, 2024, *Ancheta Fortei de Muncă*, https://statistica.gov.md/ro/forta-de-munca-ocuparea-si-somajul-in-anul-2023-9430_61083.htm, accesat în data de 29.10.2024.
- Biroul Național de Statistica, 2024, *Serviciul Vamal, declaratiile vamale de export si import ale persoanelor juridice*, https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__21%20EXT__EXT010__serii%20anuale/EXT010500.px/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9, accesat în data de 29.10.2024.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2014, *Comerțul internațional cu mărfuri al Republicii Moldova în luna decembrie 2023 și în anul 2023 pe ansamblu*, disponibil la: https://statistica.gov.md/ro/comertul-international-cu-marfuri-al-republicii-moldova-in-luna-decembrie-2023-s-9539_60951.html, accesat în data de 20.09.2024.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (2024a), *Recensământul Populației 2004*, <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=295&id=2234>, accesat în data de 16.09.2024.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (2024b), *Recensământului Populației și al Locuințelor 2014*, <https://statistica.gov.md/ro/recensamantul-populatiei-si-al-locuintelor-2014-122.html>, accesat în data de 16.09.2024.
- Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare, 2021, *Raportul de țară în Domeniul Egalității de Gen Republica Moldova*, https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/evaluarea_in_domeniul_egalitatii_de_gen.pdf, accesat în data de 10.10.2024.,
- Centrul pentru Drepturi Civile și Politice, 2021, *Impactul corupției asupra realizării drepturilor omului în Republica Moldova: Studiu analitic cu recomandări de politici*, <https://www.undp.org/ro/moldova/publications/impactul-coruptiei-asupra-realizarii-drepturilor-omului-republica-moldova-studiu-analitic-cu-recomandari-de-politici>, accesat în data de 10.10.2024.
- Centrul Național Anticorupție, Programul național de integritate și anticorupție pentru anii 2024-2028, adoptat de Parlament (28.12.2023) <https://www.cna.md/libview.php?l=ro&idc=5&id=5286&t=/Serviciul-relatii-publice/Comunicate-de-presa/Programul-national-de-integritate-i-anticoruptie-pentru-anii-2024-2028-adoptat-de-Parlament>, accesat la data de 10.10.2024.
- Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova, 2024, *Rezultatele referendumului republican constituțional*, <https://a.cec.md/ro/rezultatele-referendumului-republican-constitutional-17041.html>, accesat în data de 30.10.2024.
- Comisia Europeană, 2004, *European Neighbourhood Policy – Strategy Paper*, 373 final, Bruxelles, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf, accesat în data de 16.07.2024.
- Comisia Europeană, 2009, *Declarația comună a reuniunii la nivel înalt de la Praga privind*

Parteneriatul Estic, Bruxelles,
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/ro/pres_09_78/PRES_09_78_RO.pdf, accesat în data de 20.08.2024.

- Comisia Europeană, 2023, *Commission Staff Working Document, Republic of Moldova 2023 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy*, SWD(2023) 698 final.
- Comisia Europeană, 2023, *Key findings of the 2023 Report on the Republic of Moldova*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_5629, accesat în data de 10.10.2024.
- Comisia Europeană, 2024, *Moldova*, https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/neighbouring-countries-eu/neighbourhood-countries/moldova_en, accesat în data de 20.09.2024.
- Comisia Europeană, 2024, *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on establishing the Reform and Growth Facility for the Republic of Moldova*, COM/2024/469 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52024PC0469>, accesat în data de 10.10.2024.
- Consiliul European, 2024, *UE deschide negocieri de aderare cu Republica Moldova*, <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2024/06/25/eu-opens-accession-negotiations-with-moldova/>, accesat în data de 20.08.2024.
- Consiliul UE 2008, *Brussels European Council. Presidency Conclusions, 19-20 June 2008*, Bruxelles, https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/101346.pdf, accesat în data de 20.08.2024.
- Consiliul UE, 2015, *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21-22 May 2015)*, Bruxelles, <https://www.consilium.europa.eu/media/21526/riga-declaration-220515-final.pdf>, accesat în data de 20.08.2024.
- Consiliul UE, 2015, *Summitul Parteneriatului estic, Riga, 21-22 mai 2015*, Bruxelles, <https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/international-summit/2015/05/21-22/>, accesat în data de 20.08.2024.
- Consiliul UE, 2019, *Politici – Parteneriatul Estic*, Bruxelles, disponibil la: <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eastern-partnership/>, accesat în data de 20.08.2024
- Consiliul UE, 2023, *Association Implementation Report on the Republic of Moldova*, disponibil la: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/ST-6094-2023-INIT_en.pdf, accesat în data de 20.08.2024.
- Consiliul UE, 2024, *„EU opens accession negotiations with Moldova”*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/eu-opens-accession-negotiations-with-moldova/>, accesat în data de 06.09.2024.
- Consiliul UE, 2021, Summit PaE, 2021a, *Summitul Parteneriatului Estic, 15 decembrie 2021*, <https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/international-summit/2021/12/15/>, accesat în data de 28.08.2024.
- Consiliul UE, 2021, Summit PaE, 2021b, *Declarației comună a Summitului Parteneriatului*

Estic (Bruxelles, 15 decembrie 2021), <https://www.consilium.europa.eu/media/53547/20211215-eap-joint-declaration-ro.pdf>, accesat în data de 28.08.2024.

- Council of the European Union, 2024, *Ministerial meeting opening the Intergovernmental Conference on the Accession of the Republic of Moldova to the European Union: Negotiating framework: Principles governing the negotiations*, Luxembourg, 25 June 2024, AD 11/24, LIMITE, CONF-MD 2. <https://www.consilium.europa.eu/media/45ilqaal/ad00011en24.pdf>, accesat în data de 04.08.2024.
- Eastern Partnership Civil Society Forum (EaP-CSF), 2017, *What is EaP Index?*, <https://eap-csf.eu/what-is-eap-index/>, accesat în data de 04.08.2024.
- Eastern Partnership Civil Society Forum, 2024, *Eastern Partnership Index 2023 Conceptual framework and methodology* https://eap-csf.eu/content/uploads/2024/07/EaP-Index_Methodology_Jan2024_FINAL.pdf, accesat în data de 10.10.2024.
- Eastern Partnership, 2019, *20 deliverables for 2020: Monitoring – State of Play March 2019* https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-05/20_deliverables_for_2020_monitoring_state_of_play_2019.pdf, accesat în data de 10.10.2024.
- Eastern Partnership Civil Society Forum, Indexul PaE, 2023, <https://eap-csf.eu/2023-index-dashboard/>, accesat la 15.08.2024.
- EU4Digital, 2024, *Republic of Moldova to join €7.5 billion Digital Europe Programme*, <https://eufordigital.eu/moldova-to-join-e7-5-billion-digital-europe-programme/>, accesat în data de 10.10.2024.
- EU4Moldova, 2024, *Apel de propuneri: Granturi de capacitate mică pentru digitalizare și securitate digitală a media*, <https://eu4moldova.eu/ro/apel-de-propuneri-granturi-de-capacitate-mica-pentru-digitalizare-si-securitate-digitala-a-media/>, accesat în data de 10.10.2024.
- European Commission, 2004, *A financial package for the accession negotiations with Bulgaria and Romania*, SEC(2004) 160 final [https://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2004/1200/COM_SEC\(2004\)1200_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2004/1200/COM_SEC(2004)1200_EN.pdf), accesat în data de 10.10.2024.
- Fonduri Structurale (2024), *Peste 80 de proiecte transfrontaliere între România și Republica Moldova, realizate din fonduri europene în ultimii patru ani*, <https://www.fonduri-structurale.ro/stiri/33711/peste-80-de-proiecte-transfrontaliere-intre-romania-si-republica-moldova-realizate-din-fonduri-europene-in-ultimii-patru-ani#>, accesat în data de 10.10.2024.
- Freedom House, *Freedom in the World 2017, Moldova*, <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2017>, accesat în data de 10.10.2024.
- Freedom House, *Freedom in the World 2018, Moldova*, <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2018>, accesat în data de 10.10.2024.
- Freedom House, *Freedom in the World 2019, Moldova*, <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2019>, accesat în data de 10.10.2024.

- Freedom House, *Freedom in the World 2020, Moldova*, <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2020>, accesat în data de 10.10.2024.
- Freedom House, *Freedom in the World 2021, Moldova*, <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2021>, accesat în data de 10.10.2024.
- Freedom House, *Freedom in the World 2022, Moldova*, <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2022>, accesat în data de 10.10.2024.
- Guvernul Republicii Moldova (2024), *Programul activităților de reintegrare a țării pentru anul 2024*, <https://gov.md/ro/advanced-page-type/programul-activitatilor>, accesat în data de 10.10.2024
- Guvernul Republicii Moldova, 2022, *Raportul anual privind asistența externă oferită Republicii Moldova în anul 2023*, <https://mf.gov.md/sites/default/files/Raport%20privind%20asisten%C5%A3a%20extern%C4%83%20pentru%20Republica%20Moldova%202022.pdf>, accesat în data de 20.09.2024.
- Guvernul Republicii Moldova, 2023, *Raportul anual privind asistența externă oferită Republicii Moldova în anul 2023*, <https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport.pdf>, accesat în data de 20.09.2024.
- Guvernul Republicii Moldova, 2024, *Platforma Parteneriat pentru Republica Moldova*, <https://gov.md/ro/platforma-de-parteneriat-pentru-moldova>, accesat la data de 19.09.2024.
- Guvernul Republicii Moldova, Moldova Europeană, <https://moldovaeuropeana.md/> accesat la data de 01.11.2024.
- Guvernul României, *Strategia post-aderare a României*, <http://arhiva.gov.ro/upload/articles/100071/strategie-post-aderare2a.pdf>, accesat în data de 16.09.2024.
- *Hotărârea Guvernului României nr. 523/2005 pentru aprobarea Strategiei Guvernului de comunicare internă și externă privind integrarea României în Uniunea Europeană*, publicat în Monitorul Oficial nr. 530 din 22 iunie 2005, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/62732>, accesat în data de 19.09.2024.
- *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 829 din 27.10.2023 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024 – 2027*, publicată în Monitorul Oficial Nr. 422-425 art. 1020, din 10.11.2023 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141820&lang=ro, accesat în data de 19.09.2024.
- *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 180 din 13-03-2024 cu privire la mecanismul de coordonare a procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană și modul de organizare și funcționare a echipei de negociere în cadrul acestui proces*, publicată în Monitorul Oficial Nr. 103 art. 250, din 18.03.2024 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142350&lang=ro, accesat în data de 19.09.2024.
- *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 45 din 24.01.2024 privind modificarea Hotărârii Guvernului 829 din 27.10.2023 cu privire la aprobarea Planului național de*

acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027, publicată în Monitorul Oficial Nr. 64-69 art. 126, din 13.02.2024 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141812&lang=ro, accesat în data de 19.09.2024

- *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 868 din 14-12-2022 cu privire la aprobarea Mecanismului de coordonare a procesului de integrare europeană a Republicii Moldova și a componentei grupurilor de lucru implicate în asigurarea implementării Mecanismului de coordonare a procesului de integrare europeană a Republicii Moldova și la modificarea Hotărârii Guvernului nr. 679/2009 privind aprobarea componentei nominale a Comisiei guvernamentale pentru integrare europeană a Republicii Moldova*, publicată în Monitorul Oficial, Nr. 401 art. 970, din 15.12.2022 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134494&lang=ro, accesat în data de 19.09.2024.
- Institutul de Politici Publice (2021), *Moldova între est și vest: viziuni din Găgăuzia și Taraclia*, https://ipp.md/wp-content/uploads/2022/01/Gagauzia_Taraclia_2021_ro.pdf, accesat în data de 12.10.2024.
- Institutul Diplomatic Român, 2023, Raport de activitate pe anul 2023, https://www.idr.ro/Raport_IDR_2023.pdf, accesat în data de 12.10.2024.
- JOUE, 2014, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, *Regulamentul (UE) NR. 232/2014 Al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2014 de instituire a unui instrument european de vecinătate*, Bruxelles, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0232&from=RO>, accesat în data de 16.08.2024.
- *Legea nr. 373 din 18 decembrie 2013 privind cooperarea dintre Parlament și Guvern în domeniul afacerilor europene*, publicată în Monitorul Oficial nr. 820 din 21.12.2013.
- Ministerul Afacerilor Externe, 2022, „*MAE salută adoptarea de către AG ONU a rezoluției „Integritatea teritorială a Ucrainei - apărarea principiilor Cartei ONU”* (13.10.2022) <https://www.mae.ro/node/59935>, accesat la 10.10.2024.
- Ministerul Afacerilor Externe, 2024, Ministerul Afacerilor Externe, „*Ministrul afacerilor externe Luminița Odobescu a co-prezidat cea de-a cincea Conferință ministerială a Platformei de Parteneriat pentru Republica Moldova*”, <https://www.mae.ro/node/65423>, accesat în data de 19.09.2024.
- Ministerul Afacerilor Externe, 2024, „*Declarația comună a miniștrilor afacerilor externe ai Franței, Germaniei, României și Republicii Moldova, co-președinți ai celei de-a cincea Conferințe Ministeriale a Platformei de Parteneriat pentru Republica Moldova*” (17.09.2024) <https://www.mae.ro/node/65435>, accesat în data de 10.10.2024.
- Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, *Plan de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană*, https://mfa.gov.md/sites/default/files/plan_cnie_04.08.2022.pdf, accesat în data de 16.09.2024.
- Ministerul Afacerilor Interne, Platforma de sprijin pentru Republica Moldova ro/eng (27.03.2023), <https://mai.gov.md/ro/node/7639> accesat în data de 12.10.2024.
- Ministerul Finanțelor, Programul de Reformă Economică 2024-2026, <https://mf.gov.md/sites/default/files/ERP%202024-2026%20approved%2015%20Jan.pdf>,

accesat în data de 12.10.2024.

- NATO, 2024, *NATO member countries*, <https://www.nato.int/cps/en/natohq/index.htm>, accesat în data de 10.09.2024.
- *Ordonanța de urgență nr. 19 din 2 aprilie 2003 privind organizarea și funcționarea Corpului consilierilor de integrare*, Publicat în Monitorul Oficial, nr. 226 din 3 aprilie 2003, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/42798>, accesat la 12.10.2024.
- *Planul Național de Acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027*, p. 9 https://www.legis.md/UserFiles/Image/RO/2024/mo%2064-69%20md/plan_45md.pdf, accesat în data de 10.10.2024.
- *Regulamentul (UE, Euratom) 2020/2092 privind un regim general de condiționalitate pentru protecția bugetului Uniunii* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A32020R2092>, accesat în data de 12.10.2024.
- Republica Moldova, Constituția (1994), Constituția Republicii Moldova, Cu modificări și completări la data de 20 octombrie 2024, Chișinău: Moldpres, 2024 (Universul), https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_2024_ro.pdf accesat în data de 15.11.2024.
- Romania-Republic of Moldova. ENI-Cross Border Cooperation (2024), *Bilanțul programului de cooperare România-Republica Moldova 2014-2020*, <https://ro-md.net/ro/comunicare/noutati/bilantul-programului-de-cooperare-romania-republica-moldova-2014-2020>, accesat în data de 10.10.2024.
- Summit PaE, 2011, *Summitul Parteneriatului Estic: între așteptări și realitate*, <https://www.timpul.md/articol/summitul-parteneriatului-estic-intre-asteptari-si-realitate--27897.html>, accesat în data de 27.08.2024.
- *** Translectrica, 2023, *Preluare operare SNT din Republica Moldova*, Comunicat de presă, disponibil la: <https://www.transgaz.ro/ro/comunicat-preluare-operare-snt-din-republica-moldova>, accesat în data de 20.09.2024.
- *** Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării, 2024, *Proiecte complexe bilaterale cu Republica Moldova*, disponibil la: <https://uefiscdi.gov.ro/proiecte-complexe-bilaterale-cu-republica-moldova>, accesat în data de 20.09.2024.

Surse presă online

- Bălan, Maia 2024, Portalul Independent din Bălți. „*La 2 martie comemorăm pe cei căzuți în Conflictul Armat din 1992 de pe Nistru*” (01.03.2024) <https://esp.md/ro/podrobnosti/2024/03/01/la-2-martie-comemoram-pe-cei-cazuti-conflictul-armat-din-1992-de-pe-nistru> accesat în data de 06.08.2024.
- Călugăreanu, Vitalie 2024, „*Capcană sau oportunitate de reintegrare a Republicii Moldova?*”, 17.08.2024, <https://www.dw.com/ro/capcan%C4%83-sau-oportunitate-de-reintegrare-a-republicii-moldova/a-69968275>, accesat în data de 10.10.2024.
- Carțin Svetlana, TVR Moldova, „*Republica Moldova va construi o nouă linie electrică de interconectare cu România*” (30.04.2024) <https://tvr moldova.md/article/1a0c73c5a7ec388f/republica-moldova-va-construi-o-noua-linie-electrica-de-interconectare-cu-romania.html>, accesat în data de 10.10.2024.
- Ciochină, Simion 2014, „*Efectele embargoului rusesc*” (16.10.2014), Deutsche Welle,

disponibil la: <https://www.dw.com/ro/efectele-embargoului-rusesc/a-17995665>, accesat în data de 06.08.2024.

- Ciochină, Simion 2015, „Găgăuzia alege” (22.03.2015), <https://www.dw.com/ro/g%C4%83g%C4%83uzia-o-genera%C8%9Bie-distrus%C4%83-propagandistic-de-rusia-%C8%99i-de-indiferen%C8%9Bachi%C8%99in%C4%83ului/a-18332950> accesat în data de 06.08.2024.
- Ciochină, Simion 2019, „Unde sunt miliardele moldovenilor din «Jaful secolului»” (19.07.2019), Deutsche Welle, disponibil la: <https://www.dw.com/ro/unde-sunt-miliardele-moldovenilor-din-jaful-secolului/a-49649972>, accesat în data de 06.08.2024.
- EU4Business Moldova 2024, disponibil la: <https://eu4business.md/> accesat în data de 12.09.2024
- EU4Business Moldova, 2023, *Citizens' Summary*, <https://eu4business.eu/uploads/23/12/22/0c7887baef55fe2027687a0c78753c2b.pdf>, accesat la 15.09.2024.
- g4media.ro 2024, „Maia Sandu despre aderarea Republicii Moldova la UE cu sau fără Transnistria: Suntem gata să ne integrăm în doi pași”, 13 septembrie 2024, <https://www.g4media.ro/maia-sandu-despre-aderarea-republicii-moldova-la-ue-cu-sau-fara-transnistria-suntem-gata-sa-ne-integram-in-doi-pasi.html>, accesat în data de 10.10.2024.
- Guțu, Ina 2024, Radio Chișinău, Radio România Actualități, „380 milioane de euro, finanțare prin platforma de sprijin pentru Republica Moldova” (17.09.2024), <https://www.romania-actualitati.ro/stiri/in-lume/380-milioane-de-euro-finantare-prin-platforma-de-sprjin-pentru-republica-moldova-id199091.html>, accesat în data de 19.09.2024.
- Ionescu, Maria 2024, „Bașcana Găgăuziei Evghenia Guțul, alți lideri găgăuzi și organizația Evrazia a lui Ilan Șor, pe lista de sancțiuni a Uniunii Europene”, (09.10.2024) HotNews.ro, <https://hotnews.ro/bascana-gagauziei-evghenia-gutul-alti-lideri-gagauzi-si-organizatia-evrazia-a-lui-ilan-sor-pe-lista-de-sanctiuni-a-uniunii-europene-1809110>, accesat în data de 10.10.2024.
- Mediafax 2015, „OSCE: Criza din Ucraina are un "efect dezastruos" în Transnistria și asupra securității Europei”, disponibil la: <https://www.mediafax.ro/externe/osce-criza-din-ucraina-are-un-efect-dezastruos-in-transnistria-si-asupra-securitatii-europei-13889433>, accesat în data de 06.08.2024.
- Moldpres 2024, „Republica Moldova începe negocierile de aderare la Uniunea Europeană. „Să asigurăm pregătirea țării pentru aderare către anul 2030”, <https://www.moldpres.md/rom/politica/republica-moldova-incepe-negocierile-de-aderare-la-uniunea-europeana-sa-asiguram-pregatirea-tarii-pentru-aderare-catre-anul-2030> (25.06.2024), accesat în data de 20.08.2024.
- Radio Chișinău 2023, „Președinta Maia Sandu admite integrarea europeană a Republicii Moldova „în doi pași” (13.11.2023), disponibil la: <https://radiochisinau.md/presedinta-maia-sandu-admite-integrarea-europeana-a-r-moldova-in-doi-pasi---188570.html>, accesat în data de 06.09.2024.
- Radio Europa Liberă Moldova 2024, „Vicepremierul pentru reintegrare: Conflictul transnistrean nu poate fi soluționat fără demilitarizarea regiunii”, (15.04.2024) <https://moldova.europalibera.org/a/vicepremierul-pentru-reintegrare-conflictul->

transnistrean-nu-poate-fi-solutionat-fara-demilitarizarea-regiunii/32906222.html, accesat în data de 10.10.2024.

- RadioChisinau Iunie 2023, „*Volodimir Zelensky: Conflictul transnistrean se va încheia odată cu încetarea războiului din Ucraina*” (01.06.2023), <https://radiochisinau.md/volodimir-zelensky-conflictul-transnistrean-se-va-incheia-odata-cu-incetarea-razboiului-din-ucraina---181236.html>, accesat în data de 10.10.2024.
- Pricop, Sebastian 2024, „*Guvernul de la Chișinău vrea să integreze economic Transnistria până în 2030*” (12.04.2024), Hotnews.ro, <https://hotnews.ro/guvernul-de-la-chisinau-vrea-sa-integreze-economic-transnistria-pna-n-2030-6803>, accesat în data de 10.10.2024.
- TeleRadio Moldova, 2019, „*Republica Moldova își dorește o cooperare aprofundată în cadrul Parteneriatului Estic*” (08.05.2019), disponibil la: <http://trm.md/politic/republica-moldova-isi-doreste-o-cooperare-aprofundata-in-cadrul-parteneriatului-estic>, accesat în data de 06.08.2024.
- *** Romania Breaking News, 2014, „*Cine sunt de fapt găgăuzii, cei folosiți azi de Rusia pe post de unealtă geostrategică și amenințare permanentă la adresa suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova*” (20.01.2014), România Breaking News, <https://romaniabreakingnews.ro/cine-sunt-de-fapt-gagauzi-cei-folositi-azi-de-rusia-pe-post-de-unealta-geostrategica-si-amenintare-permanenta-la-adresa-suveranitati-integritatii-teritoriale-a-r-moldova/>, accesat în data de 16 septembrie 2024.
- *** ZDG, „*Începe construcția liniei electrice Vulcănești – Chișinău. Cât costă proiectul și cine-l va implementa*” (29.03.2024) <https://www.zdg.md/stiri/stiri-economice/incepe-constructia-linii-electrice-vulcanesti-chisinau-cat-costa-proiectul-si-cine-l-va-implementa/>, accesat în data de 10.10.2024.
- *** Radio Moldova, „*Au început lucrările de construcție a Liniei Electrice Aeriene Vulcănești - Chișinău. Maia Sandu: Este unul dintre cele mai importante proiecte de la independență încoace*” (29.03.2024) <https://radiomoldova.md/p/32665/au-inceput-lucrarile-de-construcție-a-linii-electrice-aeriene-vulcanesti--chisinau-maia-sandu-este-unul-dintre-cele-mai-importante-proiecte-de-la->, accesat în data de 10.10.2024.